

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI VE
YAP İŞLET DEVRET MODELİ BAĞLAMINDA
ÖZELLEŞTİRMENİN KARS İLİ ANALİZİ**

NUH REÇBER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd.Doç.Dr. Ahmet Deniz

Kars-2015

T.C
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI VE
YAP İŞLET DEVRET MODELİ BAĞLAMINDA
ÖZELLEŞTİRMENİN KARS İLİ ANALİZİ**

NUH REÇBER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd.Doç.Dr. Ahmet Deniz

**Bu çalışma *Kafkas Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü* tarafından nolu
Yüksek Lisans tez projesi olarak desteklenmiştir.**

Kars-2015

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırlamış olduğum *Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları ve Yap İşlet Devret Modeli Kapsamında Özelleştirmenin Kars İli Analizi* adlı çalışmamın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı bu çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Scientific Ethic Statement

I declare that I complied with the rules of academic and scientific ethics from the proposal stage to the process of completion of the study titled *Customizing Applications But Model Of Privatization In Turkey And Kars Analysis In Context* a Master Thesis I prepared, that I obtained all the information in term Project with the frame work of scientific ethics and traditions, that I showed sources to the each quotation I made directly or indirectly in this study I prepared as a term Project in accordance with the writing rules and work which I used have been shown in the bibliography.

... / ... / 201...

Nuh REÇBER

TEZ ONAY SAYFASI

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Nuh REÇBER tarafından hazırlanan Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları ve Yap İşlet Devret Modeli Bağlamında Özelleştirmenin Kars İli Analizi başlıklı bu çalışma, ...tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği/oy çokluğuyla* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *İktisat* Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak (oy çokluğuyla/birliğiyle) kabul/red edilmiştir.

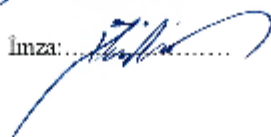
TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Doç. Dr. Erkan TORUĞU

İktisat Politikası ABD Başkanı

..... (Uzun Başkan) İmza:

Doç. Dr. Ahmet DENİZ (Danışman) İmza:

Doç. Dr. Serkan KURBAN İmza:

ONAY

Bu Tez, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../201... tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mustafa Özdemir

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Kuruluşundan günümüze değin birçok ekonomik krizle karşı karşıya kalan Türkiye, kamusal yatırımların çok fazla olduğu ve yaşanan krizlerde büyük ölçüde kamusal zararın görüldüğü bir ülkedir. Devletin iktisadi yaşamdaki rolünün en aza indirilmeye çalışıldığı çağımızda, özelleştirme uygulamaları bu amaca ulaşmak için önemli araçlardan birisidir.

Bu çalışma, Türkiye’de özelleştirmenin tarihsel sürecini gözler önüne sermek, genel olarak özelleştirme kavramının literatürde nasıl değerlendirildiği açıklamak ve Kars ilinde yaşayan vatandaşların, kamu kuruluşlarının özelleştirilmesine nasıl bir bakış açısıyla yaklaştığı değerlendirilmek amacıyla hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında ve bütün öğrenim hayatım boyunca desteğini hiçbir zaman esirgemeyen AİLEME,

Danışman hocam Ahmet DENİZ’e; yüksek lisans eğitimim boyunca değerli bilgilerini her zaman paylaşma açan Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde görev yapan “TÜM DEĞERLİ HOCALARIMA” Anketlerin uygulanması hususunda yardımlarını ve ilgilerini esirgemeyen “TÜM ÖĞRENCİ KARDEŞLERİME”

SONSUZ TEŞEKKÜRLERİMİ SUNARIM...

Nuh REÇBER

Kars-2015

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI VE YAP İŞLET DEVRET MODELİ BAĞLAMINDA
ÖZELLEŞTİRMENİN KARS İLİ ANALİZİ
YÜKSEK LİSANS
Nuh REÇBER
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Deniz
2015 ve 101

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’deki özelleştirmenin tarihsel süreç içerisindeki uygulama alanlarına, gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının ülke ekonomisine sunduğu iktisadi katkılara değinmektir. Bu bakımdan özelleştirme ve yap işlet devret uygulamalarının yaygınlık kazandığı 1980’li yıllardan günümüze kadar gerçekleştirilen bir süreç söz konusudur. Özelleştirmelerin ve yap işlet devret sistemlerinin aktarıldığı çalışmada özelleştirme hakkındaki düşünceler de ölçülmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Kars ilinde yaşayan vatandaşların özelleştirme ve yap işlet devret uygulamaları hakkındaki düşünceleri değerlendirmeye alınmıştır. Kamusal hizmetlerin özel sektöre devri hususunda yol göstermesi hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özelleştirme, Yap-İşlet-Devret, Kamusal hizmet, Kars

KAFKAS ÜNİVERSİTY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ECONOMICS
CUSTOMIZING APPLICATIONS BOT MODEL OF PRIVATIZATION IN TURKEY AND KARS
ANALYSIS IN CONTEXT
Master's Thesis
Nuh REÇBER
Yrd. Doç. Dr. Ahmet DENİZ
2015 and 101

ABSTRACT

The purpose of this research, the field of application in the historical process of privatization in Turkey and offer to the realization that privatization practices to address the economic contribution to the national economy. It gained prevalence of care privatization process of the application is transferred from the 1980s until today performed this study aims to measure in thinking about the privatization. For this purpose, the citizens living in the province of Kars customize applications thoughts about the assessment are taken, aimed at guiding the transfer of public services to the private sector issues.

Keywords: Customization, Build-operate-transfer, Public services, Kars

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
DİTAŞ	: Doğan Yedek Parça ve İmalat A.Ş.
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ETİTAŞ	: Trafo Teknoloji Trafo Elektrik San. Ve Tic. A.Ş
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OSB	: Organize Sanayii Bölgesi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜDEMSAŞ	: Türkiye Demiryolu Makinaları Sanayii A.Ş.
TÜLOMSAŞ	: Türkiye Lokomotif ve Motor Sanayii A.Ş.
TÜMOSAN	: Türk Motor Sanayi
TÜVASAŞ	: Türkiye Vagon Sanayii Anonim Şirketi
YİD	: Yap İşlet Devret

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
TEZ ONAY SAYFASI.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	vii
TABLO LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRME VE LİBERALİZM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. 1. Özelleştirmenin Kavramsal Boyutu.....	3
1. 2. Özelleştirmenin İktisat Tarihindeki Yeri	5
1. 3. Özelleştirmenin Amaçları	8
1. 3. 1. Ekonomik Amaçlar	9
1. 3. 1. 1. Sermaye Piyasasını Geliştirmek	9
1. 3. 1. 2. Döviz Gelirlerini Artırmak	10
1. 3. 1. 3. Serbest Piyasa Ekonomisine İşlerlik Kazandırmak	10
1. 3. 1. 4. Ekonomik Verimliliği Artırmak	11
1. 3. 2. Mali Amaçlar	11
1. 3. 3. Sosyal Amaçlar	12
1. 3. 4. Siyasal Amaçlar	13
1. 4. Özelleştirme Yöntemleri	14
1. 4. 1. Doğrudan Özelleştirme Yöntemleri	14
1. 4. 1. 1. Hisse Senedi Satışı.....	14
1. 4. 1. 2. Blok Satış	15

1. 4. 2. Dolaylı özelleştirme Yöntemleri	15
1. 4. 2. 1. Yasal ve Kurumsal Serbestleşme	15
1. 4. 2. 2. Kupon ve Sübvansiyon Yöntemi	15
1. 4. 2. 3. İhale Yöntemi	16
1. 4. 2. 4. İmtiyaz Devri Yöntemi	16
1. 4. 2. 5. Yönetim Devri Yöntemi	16
1. 4. 2. 6. Kiralama Yöntemi	17
1. 4. 2. 7. Gönüllü Organizasyonlar	17
1. 4. 2. 8. Yap-İşlet-Devret Yöntemi	17
1. 5. Özelleştirmenin Getirdiği Faydalar ve Zararlar	17
1. 5. 1. Özelleştirmenin Getirdiği Faydalar	18
1. 5. 2. Özelleştirmenin Yol Açtığı Zararlar	19
1. 6. Liberalizm ve Klasik Liberalizm Kavramları	20
1. 7. Liberal İktisadi Düşüncenin Evrimi	21
1. 7. 1. Klasik İktisadi Okul Çerçevesinde Liberalizm	21
1. 7. 2. Chicago İktisat Okulu Çerçevesinde Liberalizm	22
1. 7. 3. Virginia İktisat Okulu Çerçevesinde Liberalizm	22
1. 7. 4. Freiburg Okulu Çerçevesinde Liberalizm	22
1. 7. 5. Avusturya İktisat Okulu Çerçevesinde Liberalizm	23
1. 8. Hayek'in Politik İktisat Görüşleri	23
1. 8. 1. Devletin İktisadi İşlevselliği	23
1. 8. 2. Siyasi Uygulamaların Genel Yapısı ve Kısıtları	23
1. 8. 3. Para Rezervinin Kontrolü ve Altına Yönelik Otomatik Standart	24
1. 8. 4. Para Basma Yetkisinin Özel Sektöre Verilmesi	24
1. 8. 5. Miktar ve Fiyatın Kontrol Edilmesi	24
1. 8. 6. Özelleştirme ve Sanayi	25
1. 8. 7. İktisadi Politika Uygulamaları ve Zaman	26

İKİNCİ BÖLÜM

YAP İŞLET DEVRET MODELİ VE TÜRKİYEDE UYGULANMASI

2.1. Yap İşlet Devret Modeline Giriş	27
2. 2. Türkiye Açısından Yap İşlet Devret Modelinin Gerekliliği	27
2. 3. Modelin Tanımı ve İşleyişi	29
2. 4. YİD Projelerini Savunan ve Karşısında Olan Görüşler	31
2. 4. 1. YİD Modelini Savunan Görüşler	31
2. 4. 1. 1. Eklenebilirlik	32
2. 4. 1. 2. Güvenilirlik	33
2. 4. 1. 3. Verimlilik	33
2. 4. 1. 4. Ölçüt Oluşturma	34
2. 4. 1. 5. Bilgi ve Teknoloji Transferi	34
2. 4. 1. 6. YİD Modelinin Özelleştirme Modeli ile Kıyaslanması	34
2. 4. 1. 7. Sermaye Piyasalarını Geliştirme	35
2. 4. 2. YİD Modelinin Karşısında Olan Görüşler.....	35
2. 4. 2. 1. Standartlar ve Uygulamaların Farklılık Göstermesi	36
2. 4. 2. 2. Karmaşık Olması	36
2. 4. 2. 3. Maliyetlerin Yüksek Olması	36
2. 4. 2. 4. Maliyet ve Risklerin Paylaşımı	37
2. 4. 2. 5. Yeterli Kâr Sağlanamaması.....	37
2. 4. 2. 6. Ücretlerin Belirlenmesine İlişkin Kurallar	37
2. 4. 2. 7. Siyasi ve Ekonomik İstikrara Karşı Duyarlılık	38
2. 4. 2. 8. Deneyimsizlik.....	38
2. 4. 2. 9. Projenin Uzun Ömürlü Oluşu ve Girdap Etkisi.....	38
2. 4. 2. 10. Yeni KİT'lerin Yaratılması Tehlikesi	38
2. 4. 2. 11. Dil ve Kültürel Engeller	39
2. 5. Yap-İşlet-Devret Modelinin Faydalı ve Sakıncalı.....	40

2. 5. 1. YİD Modelinin Avantajlı Yönleri.....	40
2. 5. 2. YİD Modelinin Dezavantajlı Yönleri.....	40
2. 6. Türkiye’de Özelleştirmenin Yasal Çerçevesi.....	40
2. 7. Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları	45
2. 8. Özelleştirme İşlemlerinden Elde Edilen Gelirler	47
2. 9. Özelleştirme İşlemleri Devam Eden Kuruluşlar	49
2. 9. 1. Oyak İnşaat A.Ş.	49
2. 9. 2. Şans Oyunları.....	50
2. 9. 3. Santraller.....	50
2.10. Literatürde YİD Modelinin Kıyaslanması	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARS İLİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

3.1. Kars İlinin Coğrafik ve Stratejik Konumu	52
3.2. Kars İlinin Nüfus Yapısı	53
3.3. Kars İlinin Ekonomik Yapısı	53
3.3.1. Tarım	53
3.3.2. Hayvancılık.....	56
3.3.3. Sanayi	58
3.3.4. Turizm	60
3.3.5 Madencilik	61
3.3.6. Ticaret.....	62

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRME UYGULAMARI ÜZERİNE KARS İLİNDE BİR ANALİZ

4. 1. Araştırmanın Tasarımı	64
4. 1. 1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	64
4. 1. 2. Araştırmanın Kapsamı, Sınırları ve Kısıtları	64
4. 1. 3. Araştırmanın Hipotezleri	64

4. 1. 4. Araştırmanın Yöntemi.....	65
4. 1. 5. Örneklem Süreci.....	65
4. 1. 6. Veri Toplama Yöntem ve Aracı.....	65
4. 2. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi.....	66
4. 2. 1. Demografik Özellikler.....	66
4. 2. 2. Ankete Katılanların İfadelere Verdikleri Cevapların Dağılımı	68
4. 2. 3. Cinsiyet Bakımından İfadeler Arasındaki ilişkinin İncelenmesi	72
4. 2. 4. Yaş grupları ile İfadeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	76
4. 2. 5. Eğitim Durumu ile İfadeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	79
4. 2. 6. Gelir Düzeyi ile İfadeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	83
4. 2. 7. Meslek İle İfadeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	86
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	90
KAYNAKÇA.....	93
EKLER.....	100

TABLO LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa No</u>
Tablo 2. 1: Özelleştirme Yasasındaki Değişiklikler	44
Tablo 2. 2: 4046 Sayılı Kanun Dışında Kalan Düzenlemeler	45
Tablo 2. 3: Türkiye’de Gerçekleştirilen Özelleştirme Faaliyetleri.....	46
Tablo 2. 4: Özelleştirme Fonu Kaynak Tablosu	48
Tablo 2. 5: 1985- 2014 Dönemi Gerçekleştirilen Özelleştirme İşlemleri	49
Tablo 2. 6: Özelleştirmeye Açılan Enerji Santralleri.....	50
Tablo 3. 1: Kars İli Nüfus Göstergeleri (Bin Kişi)	53
Tablo 3. 2: Kars İli Bitkisel Ürün İstatistikleri.....	54
Tablo 3. 3: Kars İlindeki Tarımsal Alet ve Makineler (2013)	56
Tablo 3. 4. Kars İlindeki Hayvan Sayısı ve Hayvansal Üretim (2013).....	57
Tablo 3. 5: Kars Organize Sanayi Bölgesinde (OSB) Yer Alan İşletmeler	59
Tablo 3. 6: Kars OSB’deki Firmaların Sektörel Dağılımı.....	60
Tablo 3. 7: Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Turist Sayıları.....	61
Tablo 3. 8: Kars İli Maden ve Enerji Kaynakları.....	62
Tablo 4. 1: Araştırmanın Örneklemi.....	65
Tablo 4. 2: Cinsiyete Göre Dağılım	66
Tablo 4. 3: Yaşa Göre Dağılım	66
Tablo 4. 4: Eğitim Durumlarına Göre Dağılım	67
Tablo 4. 5: Gelir Durumuna Göre Dağılım.....	67
Tablo 4. 6: Mesleğe Göre Dağılım	68
Tablo 4. 7: İfadelere Verilen Cevaplara Göre Dağılım	68
Tablo 4. 8: Cinsiyet ile İfadeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Ki-Kare).....	72

Tablo 4. 9: Yaş ile İfadeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Ki-Kare)	76
Tablo 4. 10.Eğitim Durumu ile İfadeler Arasındaki İlişki (Ki-Kare)	79
Tablo 4. 11: Gelir Düzeyi ile İfadeler Arasındaki İlişki (Ki-Kare)	83
Tablo 4. 12: Meslek ile İfadeler Arasındaki İlişki (Ki-Kare)	86

GİRİŞ

Birçok Avrupa ülkesinde kökleşmiş demokratik sistem ile serbest piyasa ekonomisinin birlikte işlemektedir. Tam anlamıyla liberal ekonomik sistemden bahsedilmek için demokratik olgunlukta gelişmişlikten bahsetmek gerekmektedir. Bu bakımdan devletler serbest piyasa ekonomisi şartlarını sağlamaya çalışmaktan önce demokratik unsurlara işlerlik kazandırmalıdır.

Özelleştirme kavramı muhteva ettiği amaç bakımından toplumların ya eleştirisine maruz kalır ya da makul ve mantıklı bir çerçevede kabul edilir. Özelleştirme amaç olarak çeşitli ülkelerde farklı nedenlerle yapılabilmektedir. Bu bakımdan Japonya’da ek finansman kaynağı, Almanya’da gelir dağılımında adaleti sağlama ve Kanada’da sermaye piyasasını geliştirme amacıyla özelleştirmelerin yapıldığı görülmüştür.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere de özelleştirme uygulamalarının yaygınlık kazanması hem vatandaşların piyasalarda aktif rol almasını hem de gelir dağılımında adaletin sağlanmasını kolaylaştırıcı etki doğuracaktır. Önemli olan nokta ise hangi kuruluşların hangi iştirakçiler lehine özelleştirileceğidir. Devletler güvenlik amacı ile ulaşım, iletişim, iç ve dış güvenlik hizmetlerinin özelleştirme uygulamalarını düşünerek ve dikkatlice uygulamalıdır.

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye, gerek nüfus artışı gerek hızlı iç göçlerin görülmesi bakımından alt yapı çalışmalarını her geçen gün yoğunlaştırmak durumundadır. Kamusal mal ve hizmetlerin üretimi çoğu zaman finansman sıkıntısı nedeniyle sekteye uğramaktadır. Bunun yanında kamusal mal ve hizmet üretiminin özelleştirilmesi kar amacı ile kalitesiz mal ve hizmet arzını ortaya çıkarabilmektedir. Bu çalışma Türkiye’de gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının yasal çerçevesini, tarihsel süreç içerisinde gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarını değerlendirmek amacı ile hazırlanmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde özelleştirme ve liberalizm olguları kavramsal açıdan değerlendirilmiştir. İkinci bölümde bir özelleştirme aracı olarak kullanılan yap-işlet-devlet modeli çerçevesinde Türkiye’de gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının tarihsel gelişimine değinilmiştir. Çalışmanın ana amacına yönelik olarak evreni temsil eden Kars ili hakkında genel bilgilere üçüncü bölümde yer verilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde Kars

ilinde yaşayan vatandaşlar evren olarak seşilmiş olup bu kapsamda 600 örneklem ile görüşülmüştür. Görüşme sonucunda elde edilen veriler IBM SPSS Statistics 22 programı kullanılarak bilgisayar ortamına aktarılmış ve analizleri gerçekleştirilmiştir. Öncelikle frekans analizleri ve tanımlayıcı istatistikler kullanılarak tüm değişenler analiz edilmiştir. Kategorik verilerin analizi için Ki-Kare analizi kullanılmıştır. Tüm sonuçlar uygun bir biçimde tablolar ve yorumlar ile raporlanmıştır. Tüm analizlerde %95 güven düzeyi kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRME VE LİBERALİZM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. 1. Özelleştirmenin Kavramsal Boyutu

İnsanlık tarihi boyunca devletler sadece siyasi ve politik alanda değil, ekonomi üzerinde de hep yetki sahibi olmuşlardır. Yönetim şekli ne olursa olsun, devletlerin iktisadi hayata müdahale etmelerinin birbirine benzer nedenleri olmuştur. Bunların belli başlıları; piyasa ekonomisinin yetersizliği, özel kesimin yetersiz kalması ve devlet anlayışında gün geçtikçe oluşan değişimlerdir. Fakat bu sayılan olgularında iktisadi hayatta uygulanması ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Bu farklılıklar gelişmiş ülke ekonomilerinde yapılandırmanın yeniden ele alınması olarak görülürken gelişmekte olan ülkelerde cari açığın kanaması için mücadele verme şeklinde ortaya çıkmaktadır¹.

Piyasa ekonomisiyle beraber özel kesimin yetersiz kalma nedenleri arasında, piyasada yer alan bölünmezlik ve pazarlanamazlık özelliklerine sahip olan kamusal mallar ile ekonomide olumlu ve olumsuz etkilere yol açabilen dışsal ekonomiler ile içsel ekonomilerin varlığı gelmektedir. Bu durum devletlerin kamusal güç olarak ekonomiye girişlerini zorunlu kılmıştır².

Devletin iktisadi hayata müdahale etme nedenleri arttıkça, zamanla bu faaliyetler devletin de ekonomik açıdan büyümesine yol açar. Bunun sebebi ise, kamu büyüdükçe, kamuyu daha fazla büyümeye zorlayan gücün de büyümesidir. Devletin büyümesine üç ana faktör katkıda bulunmaktadır:

- a) Hizmetlerin şimdiki ve gelecekteki tüketicilerinden gelen daha çok devlet hizmeti talebi,
- b) Hizmet üretenlerin daha fazla devlet hizmeti sunma isteği,
- c) Azalan etkinliğin, aynı hizmetler için devletin daha fazla harcama yapmasına neden olması³.

¹Halit Suiçmez ve Şevket Yıldırım, Dünya ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları, Ankara, Milli Prodüktive Merkezi Yayınları, 1993, s.9.

²E. S. Savaş, Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarı: Özelleştirme, (Çev. Ergün Yener), Ankara, Milli Prodüktive Merkezi Yayınları, 1999, s.22-40.

³Savaş, a.g.e., s.22-40.

Klasik iktisadi ekol 1929 yılında gerçekleşen büyük krizin ardından önemini yitirmeye başlamıştır. Geçerliliğini kaybeden Klasiklerin yerini iktisadi sistemin müdahaleler sonucu da verimli işleyeceğini savunan Keynesyen görüşler ön plana çıkmıştır. Ancak içinde iki büyük dünya savaşı bulunduran ve büyük ekonomik değişimlerle, buhranları taşıyan 20. yüzyılda her şey gibi devlet anlayışı da her zamankinden daha çok sorgulanmıştır. Özellikle yüzyılın son çeyreğinde; siyasi, toplumsal ve ekonomik yeni oluşumlara girişmek için olanak sağlanmıştır. Neoliberal akımların etkisiyle artık devletlerin fiilen yaptıkları geleneksel işlevlerden uzaklaştırılıp; nihai olarak asli görevlerine döndürülme süreci hız kazanmış ve bu süreç, tarihte her durum beraberinde fikrini de getirdiğinden, özelleştirme akımının ortaya çıkmasına sebep olmuştur⁴.

Avrupa ülkelerinin birçoğunda ve ABD’de, günümüzde demokrasi kökleşmiş, ekonomik liberalizasyon ve serbestlik, verimlilik ile rasyonelliğin geçerli olduğu serbest piyasa ekonomisi etkin düşünce olmuştur. Bu düşünce devlete düşen asli görevin ne olduğunu sorusunu da beraberinde getirmiştir. Gelişmiş ülkelerin birçoğunda bu soru, devlete düşen asli görevin ulusal ve uluslar arası güvenliği sağlamak olarak cevaplanmaktadır. Ayrıca çok büyük bütçeli altyapı çalışmaları ve sosyal devlet ilkesinin gereklilikleri de devletin görevleri arasında görülmektedir⁵.

Günümüz dünyasında yaygın bir şekilde yönetim şekli olarak demokrasi ve ekonomik sistem olarak liberalizm, yani serbest piyasa ekonomisi yer almakla birlikte her ülkede devlete yüklenen misyon, görev ve sorumluluklar farklılık göstermektedir. Bugün ister kapitalist, ister sosyalist veya karma sistemli bir ülke olsun, üzerinde tartışmaya dahi gerek duyulmayan ve hem fikir olunan tek konu; devletin yapacağı işlerin bir sınırı olduğu gerçeğidir. Bu sebeple özelleştirme, devletin ekonomik girişimlerde bulunmaktan kaçınması, iktisadi görevlerini özel sektöre devretmesi şeklinde tanımlanmaktadır⁶.

İktisadi hayatta toplumların çözmesi gereken problemler üç noktada toplanmıştır:

1. Hangi mal ve hizmetler, ne miktarda üretililecektir?

⁴H. Can Yeşilada, “Türkiye’de Özelleştirme ve Planlanan Özelleştirmeler”, İSO Dergisi, sayı:333, 1993, s.5.

⁵ Yeşilada, , a.g.e., s.5.

⁶Paul A. Samuelson, İktisat, (Çev. Demir Demirgil), İstanbul , Menteş Kitabevi, 1978, s.15,17.

2. Mal ve hizmetler hangi teknolojik tercihler ile üretilecektir?
3. Üretilen mal ve hizmetlerin paylaşımı nasıl gerçekleştirilecektir⁷.

1. 2. Özelleştirmenin İktisat Tarihindeki Yeri

Kıt kaynakların sınırsız insan ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalması, iktisat ilmine tercihler ile üretimde etkinlik (kaynakların etkin kullanımı) kavramlarını getirmiştir. İşte 1970’li yıllarda özelleştirmenin çıkışının temelinde yatan neden bu olmuş, özelleştirmeye tercihler ile kaynakların kullanımı hususlarında etkinliğin sağlanacağı ve özel sektörün bu işi devletten daha iyi yapacağı ileri sürülmüştür. Diğer bir deyişle devletin ekonomideki rolü azaltılarak, özel girişim güçlendirilmiştir⁸.

Tarihsel süreç içinde, devletin ekonomik hayattaki yeri ve rolü her dönem değişirken, bu değişimin arkasında etkili iktisat politikaları yatmaktadır. Bu dönemler içinde modern ekonominin kurucusu kabul edilen Adam Smith’in yeri başkadır. Smith’e kadar olan dönemde Merkantilist ve Fizyokratların düşünceleri hâkim olmuştur. Merkantilist düşünceye göre, zenginliğin ve gücün kaynağı olan ticaretin gelişmesi ve sanayinin gerçekleştirilmesidir ancak bu durum da güçlü bir devletin varlığı ile mümkün olabilir⁹. Bu düşüncenin doğrultusunda 17. ve 18. yüzyılda, devlet aktif olarak ekonomik hayatta varlığını sürdürmüştür. Bu düşünceye ilk tepkiyi veren Fizyokratlar olmuştur. İktisadi doktrinler tarihinin ilk liberalleri olarak bilinen Fizyokratlar, “Doğal Düzen” anlayışına dayanan bir iktisadi mekanizmanın varlığının toplumlar için yeterli olacağını ve hiçbir müdahale ve otoriteye ihtiyaç olmadığını savunmuşlardır. Fizyokratlar doğal düzen anlayışını üç başlık altında değerlendirirler; “tabii düzen”, “piyasa”, ve “birey” ana temalarıdır. Fizyokratlarla birlikte gelişen liberalizmin etkisiyle devletin üretim ve ticaretteki ağırlığı sınırlandırılmıştır. Çünkü liberal politikaların temelini oluşturan düşünce; “Bırakınız yapsınlar, Bırakınız geçsinler” yaklaşımı idi. Klasik iktisadın temel prensiplerinden olan bu düşünce sonuna kadar özel girişimi savunuyordu¹⁰.

⁷ Samuelson, a.g.e., s.15-17.

⁸ Ali Ceylan, Özelleştirme, Ankara, 1994, s.6.

⁹ Ceylan, a.g.e., s.6.

¹⁰ Ali Özgüven, İktisat İlmine Giriş, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, No:345, 1975, s.39.

Klasik iktisadın öncüsü olan A. Smith, düşüncelerini kısa adı Ulusların Zenginliği (The Wealth of Nations) olan kitabıyla 1776 yılında açıklamıştır. A. Smith, devletin kamunun geneline hitap edecek malların üretimi ile güvenlik faaliyetlerinin yürütülmesi görevini üstlenmelidir ¹¹ . Adam Smith, iktisadi organizasyonların bir doğal düzen içinde çalıştığını, bu doğal düzen anlayışı içinde var olan “görünmeyen elin”, temel iktisadi problemlerin çözümü ile ilgili kararların en fazla zenginliği sağlayacak şekilde alınmasına imkân verdiğini ileri sürmüştür¹². A. Smith, devlet adamlığı veya başka bir ifadeyle yöneticilikle tüccarlık arasında çok fark olduğunu ve devletin sırf yapısı gereği ekonomiyi yönetemeyeceğini ve bu yüzden kontrolün doğal düzen anlayışı içerisinde görünmez ele bırakılması gerektiğini savunmaktadır. Sonuçta, Adam Smith, geliştirdiği teori ile iktisadi organizasyon içinde devletin yerini ve rollerini yeniden tanımlamış ve ona iktisadi organizasyon içinde çok sınırlı bir faaliyet alanı bırakmıştır. Bu bakımdan Smith, özelleştirmenin ilk savunucularından biri olarak kabul edilmektedir¹³.

1873 yılı liberal çağı sona erdiren tarih olarak, sosyal demokrat ve korumacı devlet anlayışını gündeme getirmiştir. Almanya’da Bismark ile başlayan sosyal devlet anlayışı, büyük bir hızla diğer gelişmiş Avrupa ülkelerinde de benimsenmiştir¹⁴.

20. yüzyılın başlarına da bu düşünce hâkim olurken, art arda patlak veren iki dünya savaşı öncesi ve sonrasıyla, devletin ekonomiye daha fazla müdahale ettiği yıllar olmuştur. 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Bunalımına çözüm getiren Keynes, piyasanın kendiliğinden dengeye gelemeyeceğini ve düzeltici bir elin gerekli olduğunu savunmuştur. 1950-60’lara kadar geçen sürede, “tarafsız devletin yerini, iktisadi organizasyon içinde yeniden ve aktif şekilde rol alan fonksiyonel devlet almıştır¹⁵.

1950’lerden 1970’li yıllara kadar sanayileşmiş ülkeler, Keynes yeni İktisat sayesinde ekonomik büyüme, gelişme ve refah açısından en parlak dönemlerini

¹¹ Suiçmez ve Yıldırım, a.g.e., s.15,16.

¹² Ceylan, a.g.e., s.7.

¹³ Steve H. Hanke, “The Privatization Option; An Analysis”, Economic Impact, Number:55, London, 1986, s.17.

¹⁴ Peter F. Drucker, Yeni Gerçekler, (Çev. Birtane Karanakçı), Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991, s.9,10.

¹⁵ Coşkun Can Aktan, Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine Özelleştirme, Ankara, Takav Matbaası, 1993, s.39.

yaşamışlardır. Ancak, 70’li yıllarda karşılaşılan iktisadi sorunların halledilmesinde Keynes yen politikaların yetersiz kalması, bu politikaların krize çözüm getiremeyişi, yeni iktisat politikalarının arayışını ve yeni yaklaşımların, yeni yorumların ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1970’li yılların sonlarına doğru, Keynes yen iktisadi görüşe karşı, liberalliğin “laissez faire” ilkesine bağlı, temelde klasik iktisat öğretisine dayanan fakat birçok yönden bu öğretiyi hem eleştirip, hem de yeniden yorumlayan yeni iktisat politikaları doğmuştur. Bu akımlar, çağdaş iktisadi düşünceleri ve iktisadın yeni öğretilerinin geliştirildiği okulları oluşturmuşlar ve liberalizmin yeniden gelişip, onun bir parçası olarak özelleştirme düşüncesinin tüm dünyaya yayılmasını sağlamışlardır.¹⁶

Özelleştirme akımının doğuşunda önemli rol oynayan çağdaş iktisadi düşünce okullarını ve öğretilerini 3 ana başlık etrafında toplamak mümkündür:

1. Chicago İktisat Okulunun Öğretisi: Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi,
2. Virginia İktisadi Siyaset Ekolü: Kamu Tercihi Teorisi ve Anayasal İktisat,
3. Arz Yönlü İktisadi Düşünce¹⁷.

Monetarizmin kurucusu Milton Friedman’dır. Monetaristler enflasyon üzerinde durmuşlar, para arzının kısılması gerektiğini ve istikrarsızlığın temelinde parasal nedenler olduğunu ileri sürmüşlerdir. Amaçları ise liberalliğe dönüş ve liberalliğin sınırlarını genişletmek olmuştur. Aynı okulun bir başka öğretisi, J.F. Muth ve Robert E. Lucas tarafından geliştirilen Rasyonel Bekleyişler Teorisidir. Onlar da klasik iktisada bağlı kalmışlar ve bu iki öğreti grubu devlet müdahalesine karşı olup, özelleştirme taraftarıdır¹⁸.

Kamu Tercihi Teorisi ve Anayasal İktisat Öğretisi özellikle J.M. Buchanan tarafından geliştirilmiş ve yazar “1975 yılında yazmış olduğu Özgürlüğün Sınırları adlı eserinde ekonomik ve politik özgürlüğün var olabilmesi için devletin yetkilerinin ve gücünün sınırlandırılması gerektiğini savunmuştur¹⁹.

¹⁶TÜSİAD, Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları, İstanbul, Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği Yayınları, Yayın No:148, 1992, s.29.

¹⁷TÜSİAD, a.g.e., s.29.

¹⁸TÜSİAD, a.g.e., s.29.

¹⁹TÜSİAD, a.g.e., s.29.

Kamu tercihi teorisyenlerine göre anayasalarda devletin ekonomik alandaki başlıca şu yetkileri sınırlandırılmalıdır²⁰ .:

- Devletin kamusal anlamda yaptığı harcamalar ve aldığı vergiler anayasasının denetimine alınmalıdır,
- Para arzına yönelik usul ve esaslar anayasada belirtilmelidir,
- Devlet bütçesi daima denk olmalı, istisna gerektiren durumlar var ise anayasada belirtilmelidir,
- Anayasada devletin iktisadi hayata müdahalesi sınırlandırılmalı, piyasalarda rekabet ortamının oluşmasını sağlayıcı ve devamlılığını koruyucu önlemler bulunmalıdır,
- İdari birimler arasındaki gelir bölüşümüne yönelik usuller anayasada belirlenmeli, insana yönelik iktisadi anayasal güvence sağlanmalıdır

Arz yanlı iktisat teorisi ise Arthur Laffer tarafından ortaya atılmış ve bu iktisatçılar, iktisadi sorunu ekonomide üretimin talebi karşılayamaması olarak kabul etmişlerdir. Çözüm için ise, vergi indirimleri yoluyla piyasada üretimin arttırılması gerektiğini ve bunun sonucunda da vergi gelirlerinin artacağını savunmuşlar, tarafsız devlet anlayışından yana olmuşlardır²¹.

Anlatılan iktisadi öğretisi ve politikalara ek olarak, temelini yine bu düşüncelerden alan “Muhafazakâr Kapitalizm” akımından da söz edilebilir. Reaganomics ve Thatcherizm şeklinde adlandırılan bu politikalar, kamu harcamalarının azaltılmasını ve özelleştirmeyi başlıca iktisat politikası olarak kabul etmişlerdir²².

1. 3. Özelleştirmenin Amaçları

Özelleştirmenin amaçlarına genel olarak bakıldığında bunun oldukça geniş ve detaylı olduğu gözlenmektedir. Aslında temelde ulaşılmak istenen ana amaç, iktisadi sisteme yapılacak devlet müdahalesini en aza indirmek ve iktisadi ilerleyişin sadece

²⁰TÜSİAD, a.g.e., s.29.

²¹TÜSİAD, a.g.e., s.30-31.

²²TÜSİAD, a.g.e., s.30-31.

özel sektöre atfedilmesi yerine iktisadi bir değişim ve dönüşüm gerçekleştirmek olarak ortaya çıkmaktadır²³.

Dünyada özelleştirme amaçlarına baktığımızda; 1884 yılında Japonya hazineye ek finansman temin etmek, 1948 yılında Almanya menkul sermaye mülkiyetim geniş halk tabakalarına yayarak sosyal piyasa ekonomisini uygulamak, 1980’li yıllarda Kanada’da sermaye piyasasını geliştirmek, 1979 yılında İngiltere’de pazar ekonomisini güçlendirmek olarak karşımıza çıkmaktadır²⁴.

Bu açıklamalar ışığında özelleştirmenin amaçları ekonomik, mali, sosyal ve siyasal amaçlar şeklinde ayrıma tabi tutularak incelenebilir.

1. 3. 1. Ekonomik Amaçlar

Özelleştirme kavramı iktisadi olarak etkin verim, piyasanın serbestçe işleyişi, güçlü bir sermaye piyasası, döviz gelirlerinde artış sağlamak gibi amaçlar içermektedir. Etkin ve verimli özelleştirme uygulamaları ile piyasada oluşacak fiyata devletin müdahale etmesinin önüne geçme çabası, piyasa fiyatının düşmesi vasıtasıyla enflasyon oluşturmayacak bir etki neticesinde sürekli büyüme olgusunun gerçekleşmesini hedeflemektedir²⁵.

1. 3. 1. 1. Sermaye Piyasasını Geliştirmek

Sermaye Piyasaları temel olarak, orta ve uzun dönemli değerli fonları arz edenlerle talep edenlerin buluştukları piyasalardır. Sermaye piyasasının geliştirilmesinin ana yöntemi sermayeyi tabana yaymaktır. Tabana yayılan sermaye, piyasada bir serbestliğin oluşmasına ve böylece hem politik hem de iktisadi özgürlüğün artmasına yardımcı olmaktadır²⁶.

Özelleştirmede amaçlanan bir diğer amaç ise sermaye piyasasında hem uzun dönemli hem de geniş etkili bir gelişmenin sağlanmasıdır. Bu amaç gelişmekte olan ülkeler açısından oldukça önemlidir. Etkin bir özelleştirme sisteminin oluşması için yetkin bir sermaye piyasasına gerek duyulmaktadır. Bu bakımdan Türkiye’de görülen en önemli yetersizlik fon arzındaki eksikliktir. Gelişmekte olan ülkelerde

²³Eyüp Zengin, Yerel Yönetimlerde Özelleştirme, Konya, Mimoza Basım Yayım, 1999, s.29.

²⁴Yavuz Kır, “Sosyal Özelleştirme Politikası”, İşletme ve Finans Dergisi, sayı:90, Eylül 1993, s.32.

²⁵Kır, a.g.e., s.32.

²⁶Vural Günel, Sermaye Piyasası Hukuku, Ankara,1986, s.1.

menkul kıymet arzının fazla olması özelleştirme faaliyetlerinin geniş olanaklarla yürütülmesini sağlamaktadır. Gelişimini tamamlayamamış iktisadi piyasalarda tasarrufların menkul kıymet arzına dönüşme durumu zor olarak gerçekleşmektedir. Buna sebep olan en önemli etken ise piyasaya duyulan güvenin yetersiz olması ve gerekli istikrarın sağlanamamasıdır²⁷.

1. 3. 1. 2. Döviz Gelirlerini Artırmak

Gelişmekte olan ülkelerde ödemeler dengesindeki açığı kapatmak için özelleştirme yoluyla döviz gelirlerini arttırmak bir alternatif yol olarak görülmektedir. Ülke içine yabancı sermayenin çekilmesi dolaysız yatırımlar ve portföy yatırımlarının cazip hale getirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Ulusal sınırlar içerisine uluslararası bir firmanın hem doğrudan hem de iştirak biçiminde yatırım yapması dolaysız yatırım olarak tanımlanmaktadır. Dünya ekonomisinde çok uluslu şirketler (ÇUŞ) yatırımlarını bu şekilde gerçekleştirmektedir. Kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT) özelleştirilmesi ülke içerisine yabancı sermayenin girişini kolaylaştırmaktadır. Herhangi bir uluslar arası piyasadan faiz geliri sağlayacak yada katılım karşılığı gelir elde ettirici etkisi olan fonlar satın alınması ise portföy yatırımı olarak tanımlanmaktadır. Dünya genelinde faaliyet gösteren önemli borsalar (Newyork, Londra, Zürih ve Tokyo) bu amaç için hizmet etmektedir²⁸.

1. 3. 1. 3. Serbest Piyasa Ekonomisine İşlerlik Kazandırmak

Serbest bir piyasa ekonomisinin oluşması düşüncesi Klasik iktisatçıların devlet müdahalesinin gereksiz oluşu görüşüne dayanmaktadır. Klasikler açısından Ekonomik sistemde dengesizlik durumu ortaya çıkmışsa buna neden olan tek şey devlet müdahalesidir. İktisadi sistemin işleyişine olan devlet müdahalesini en aza indirmek için alınması gereken en önemli tedbir özelleştirme faaliyetlerine verilen ağırlık olarak görülmektedir²⁹.

Genel olarak Kamu iktisadi teşebbüsleri tekel olarak faaliyet gösterdiği için iflas tehlikesinden oldukça uzaktırlar. Bu uzaklık KİT'lerin hem piyasa fiyatını hem de ürün ya da hizmet kalitesini göz ardı etmesine neden olmaktadır. Bu şekilde

²⁷TÜSİAD, Özelleştirme KİT'lerin Halka Satışında Başarı Koşulları, İstanbul, Lebib Yalkın Yayınları, 1986, s.17.

²⁸Erdoğan Alkin, Uluslar arası Ekonomik İlişkiler, İstanbul, Güryay Matbaası, 1980, s.203.

²⁹Hulki Cevizoğlu, Özelleştirme, İstanbul, Beyaz Yayınları, 1998, s.18.

hareket eden KİT'ler, teknoloji, verimlilik, kalite, maliyet, gibi önemli unsurları görmezden gelmektedir. Çünkü KİT'lerin Pazar paylarını kaybetmek gibi tehlikeli bir sonuçla karşılaşma ihtimali oldukça düşüktür. Bu bilgilerin eşiğinde özelleştirmenin piyasaya rekabet ile işlerlik kazandıracağı, kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayıcı etkiler doğuracağı sonucuna ulaşmak mümkün olmaktadır³⁰.

1. 3. 1. 4. Ekonomik Verimliliği Artırmak

Kamusal yatırımların sosyal fayda ilkesine dayandırılması çoğu zaman yetersiz işleyişe neden olmaktadır. Bu verimsizliğin ortadan kaldırılması için özelleştirme kavramı bir çıkış noktası olarak görülmektedir. Kamusal yatırımlarda görülen zararların özelleştirme ile karlı bir yatırıma dönüşmesi fikrinin iktisadi hayata olumlu katkı sağlayacağı düşüncesi çoğu gelişmekte olan ülkede hâkim görüş olmuştur. Ancak çoğu gelişmekte olan ülkede yapılan araştırmalar mülkiyetin sahibi ve karlılık arasında doğrudan doğruya bir ilginin bulunmadığını ortaya çıkarmıştır³¹.

Dünya genelinde iktisadi karlılık açısından özel sektör yatırımlarının devlet tarafından yapılan yatırımlara göre daha karlı olduğu görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında kamusal yatırımlarda gerekli teknolojinin yakalanamaması ve iş gücü yerleştirme programlarının olarak siyasi kaygılarla yapılan istihdamlar etkili olmaktadır. KİT'lerin devlet teşekkülü olarak işlev kazandığı bilindiğine göre bu yönde yapılan yatırımlarda yüksek verimden söz etmek mümkün olmamaktadır. Bu durumun önüne geçme de verim artışını sağlayacak yeni politikalar ve ekonomik sisteme yapılan devlet tesirinin kısıtlanması etkili olacaktır³².

1. 3. 2. Mali Amaçlar

Gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya bulundukları en önemli sorunlardan biri de güçlü bir özel sektör sermaye birikiminin olamaması nedeniyle sağlık hizmetlerinden altyapı yatırımlarına, şeker, un, çimento, tekstile kadar çok büyük yatırımları bile devletin yapmak zorunda kalmasıdır. Oysa devletin bu yatırımlardan çekilerek, yerini sayıları ve verimlilikleri gün geçtikçe daha iyiye giden özel sektöre

³⁰Cevizoğlu, a.g.e., s.18.

³¹Cevizoğlu, a.g.e., s.18.

³²Cevizoğlu, a.g.e., s.18.

bırakması, elde edilen kaynakların ise devletin asli görevlerine harcanması gerekmektedir. Bu suretle daha çok yatırım ve daha hızlı kalkınma ve istihdam sağlanabilecektir³³.

Her ülkede yapılan özelleştirme temel olarak iktisadi bir kazanım elde etme amacına dayanmaktadır. Fakat bu kazanım ekonomik amaç taşımaya rağmen siyasi otoritelerce maddi kazanım politikası olarak açıklanmaz. Çünkü mali bir sebeple yapılan özelleştirme reel olmayan gelir elde etme kaynağı olarak görülmektedir³⁴.

Ekonomik amaçların gerçekleşmesi, mali sonuçları da beraberinde getirmektedir. Öncelikle özelleştirilen kuruluşların finansmanı açısından özelleştirme sonucu bütçe baskıları hafiflerken kamu aktiflerinin devredilmesi sonucu önemli bir gelir kaynağı sağlanmaktadır³⁵. Kamusal açıkları gidermek amacıyla yapılan özelleştirmeler bireyler arasında gelir dağılımını bozar ve iktisadi yatırımlardaki eşitliği olumsuz yönde etkiler. Bunun sonucu özelleştirme, hükümetlere kısaca tasarruf tedbirleri denilen harcamaların azaltılması gibi siyasi ve ekonomik açıdan oldukça zor olan işlemlerden vazgeçme imkânı vermektedir. Meydana gelen ekonomik ve mali iyileşmelerin sonucu olarak da vergilerde hafifletme ve kamu kesimi borçlarının azaltılmasında yeni kaynak yaratılmış olmaktadır³⁶.

1. 3. 3. Sosyal Amaçlar

Gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı dengesizdir. Bu durum ise gerek bu ülkelerde gerek tüm dünyada sosyal kargaşa ve çalkantıların temel nedenini oluşturmaktadır. Burada da özelleştirme sosyal amaçlı bir araç olarak değerlendirilebilir³⁷. Şöyle ki; ortaklarına tatmin edici oranda kâr dağıtabilecek durumdaki kamu kuruluşu hisselerinin halka satılması, gelir dağılımını düzeltici dengeleri kurma yolunda önemli bir girişim fonksiyonu görebilir³⁸. Bu açıklamadan kasıt bir işletmede ücretli olarak çalışan işçilerin ücretleri dışında bir gelir elde etmek için işletme fonlarını satın almaları şeklindedir. Fon talebinin sadece bir zümreye verilememesi sermayenin tabana yayılmasında yardımcı olmaktadır. Bu yayılma

³³Yahya Doğan, KİT ve Özelleştirme, İzmir, Fakülteler Kitabevi, 1993, s.31.

³⁴Güneri Akalın, "KİT'ler ve Özelleştirilmeleri", Atatürk Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:41, Sayı:1-4 Ocak-Aralık, 1986, s.46.

³⁵Veysel Atasoy, Türkiye'de KİT ve Özelleştirme Sorunu, Ankara, Nurol Matbaacılık, 1993, s.184.

³⁶Atasoy, a.g.e., s.184.

³⁷Kır, a.g.e., s.30.

³⁸Doğan, a.g.e., s.124.

dengeli gelir dağılımı ve dengeli bir toplum yapısının oluşmasında faydalı olacaktır. İşletmelerin sermayesine çalışanların katılmasını sağlamak, başta İngiltere olmak üzere birçok ülkede özelleştirme politikasının önemli araçları arasında yer almıştır³⁹. Böyle gerçekleştirilen özelleştirmeler “Sosyal Özelleştirme” olarak nitelendirilmektedir⁴⁰.

1. 3. 4. Siyasal Amaçlar

Özelleştirme kavramı iktisadi hayatta kullanılan bir politik araç olmanın yanında siyasi rant elde etme amacıyla yapılan politik bir yatırım olarak ta görülmektedir. Siyasi amaçla kullanılacak bir özelleştirme uygulamasının başarılı olabilmesi için politik sistemde devletin sürekliliğini sağlayabilmesi oldukça önemli olmaktadır⁴¹.

Hedeflenen amaçlar, ülke içerisine yabancı yatırımcının çekilmesi, üretimde modernize edilmiş teknolojik sistemlerin ve yeni yöntemlerin kullanılması ile yetkili kişilere siyasi politika oluşturmada fırsat sunulmasıdır. Gelişmekte olan ülkeler, kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek, sermaye kaynaklarını genişletmek yönünden yabancı sermayeden de önemli ölçüde faydalanmak için günün koşullarına uygun yabancı sermayeyi teşvik düzenlemeleri yapmaktadırlar. Özellikle, Türkiye gibi sermaye sıkıntısı olan ülkelerde yabancı sermayenin büyük önemi vardır. Birçok ülke kamu girişimlerinin satışı sayesinde, yabancı sermaye için çekici bir hale gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında sermaye ihtiyacı olan ülkelerde KİT’lerin özelleştirilmesi, büyük ölçüde ihtiyaç duyulan yabancı sermayenin ülkeye çekilmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Özel sektör ve yabancı şirketler, genellikle kamu sektörüne göre daha üstün yönetim teknikleri ve daha modern teknolojilere sahip olma eğilimindedirler. Yabancı yatırımlar ile özel sektör yatırımların teşvik etmenin en başarılı yollarından biri özelleştirmedir⁴².

Devletin, ekonomik hayatı denetlemesi veya fiilen yürütmesi yerine, çalışmaların ekonomik hayatın gelişmesine özendirici bir ortam doğrultusunda yoğunlaştırması, günümüzde daha çok destek bulan görüştür. Ekonomiye devletin

³⁹ Atasoy, a.g.e., s.185.

⁴⁰ Sait Dilik, “Halk Hisse Senetleri Yoluyla Kamu İşletmelerinin Özelleştirilmesi”, AÜSBFD, Cilt:37, Sayı:1-2 Ocak-Haziran, 1982, s.131.

⁴¹ Atasoy, a.g.e., s.185.

⁴² Atasoy, a.g.e., s.185.

müdahalesi çoğu kez verimli olmamaktadır. Çünkü piyasa mekanizması genelde neyin, nasıl ve kimin için üretileceğini daha verimli olarak belirleyecektir. Özelleştirme sayesinde bürokratlar, hem kamu kurumlarını denetleme hem de piyasaya müdahale etme görevinden kurtulacaklar ve böylece genel politika belirlenmesi ile ilgili konulara daha fazla zaman ayırmaları sağlanmış olacaktır. Bu ise yönetim ve işletmenin profesyonellerde kalmasını sağlayacaktır⁴³.

1. 4. Özelleştirme Yöntemleri

Özelleştirme ile kamu işletmelerinin yönetim ve mülkiyeti tamamen özel sektöre devredilebileceği gibi, devletin yönetim ve kontrolü altında özel sektörün kamu işletmesine katılması da mümkündür. Kamu işletmelerinin bütünüyle özel sektöre devredilmesinde uygulanan yöntemleri doğrudan özelleştirme yöntemleri, sadece yönetimin veya işletme hakkının devrini sağlayan yöntemleri ise dolaylı özelleştirme yöntemleri olarak nitelendirebiliriz⁴⁴.

1. 4. 1. Doğrudan Özelleştirme Yöntemleri

1. 4. 1. 1. Hisse Senedi Satışı

Hisse senedi yoluyla satış yönteminde kamu iktisadi teşebbüslerinin ve bağlı kuruluşlarının öz kaynaklarının, tamamen veya kısmen, özel kişi ya da kurumlara hisse senetleri ihracı yoluyla devredilmesidir. Bunun için, öncelikle hukuki yapısı ve özel statüleri ticaret kanunu hükümlerine uygun hale getirmesi gerekir⁴⁵.

Özelleştirmeye uygun hale getirilen işletmenin hisse senedi yoluyla satışında yöntem farklılıkları görülebilir. Buna göre, hisseler doğrudan alıcıya satılabildiği gibi sermaye piyasasında da satışa sunulabilir. Doğrudan alıcıya hisse senedi satışlarında özelleştirmede benimsenen amaca göre, özelleştirilecek işletmenin çalışanlarına, yöneticilerine veya yöre halkına öncelik tanınabilir⁴⁶.

⁴³Suiçmez ve Yıldırım, a.g.e., s.22.

⁴⁴Suiçmez ve Yıldırım, a.g.e., s.22.

⁴⁵Suiçmez ve Yıldırım, a.g.e., s.22.

⁴⁶TOBB, Özelleştirme Özel İhtisas Raporu, Ankara, 1993, s.44.

1. 4. 1. 2. Blok Satış

Blok satış yöntemi ile gerçekleştirilen özelleştirme uygulaması bir kuruluşun tümünün veya gerekli görülen bölümünün açık arttırma, pazarlık etme ya da teklif alma usulüyle satışını ifade etmektedir⁴⁷. Satış, yerli veya yabancı özel kişi ve kuruluşlara yapılabilmektedir. Blok satış yöntemiyle özelleştirme, zaman ve masraf bakımından avantajlı olmasına karşın, değer tespitinin gerçekçiliği, satılan işletmenin tekel konumunda olması halinde özel tekel haline dönüşebileceği gibi endişeler nedeniyle kamuoyunda en fazla şüphe ile karşılanan ve tepki duyulan doğrudan satış yöntemidir⁴⁸.

1. 4. 2. Dolaylı özelleştirme Yöntemleri

1. 4. 2. 1. Yasal ve Kurumsal Serbestleşme

Yasal-kurumsal serbestleşme, devletin ekonomideki düzenleme ve kontrol fonksiyonlarının kaldırılmasıdır. Buna göre, devletin tekel olduğu sektörlerde, özel sermayenin faaliyette bulunmasına izin verilmektedir. Böylece bu sektörler rekabete açılarak devlet müdahalesi azaltılmaktadır. Yasal-kurumsal serbestleşme, kamuoyundan az tepki alması nedeniyle en çok başvurulan özelleştirme yöntemidir. Bu şekilde gerçekleştirilen özelleştirme Dünya Bankası ve Uluslar arası Para Fonu'ndan (IMF) destek görerek etkin bir iktisadi sistem için gerekli kabul edilmektedir⁴⁹.

1. 4. 2. 2. Kupon ve Sübvansiyon Yöntemi

Kupon yöntemi, belirli tüketici kesimlerinin belirli bir mal ve hizmet tüketimini desteklemek amacıyla geliştirilmiş bir özelleştirme yöntemidir. Bu yöntemde, gelir seviyesi düşük olan bireylere doğrudan kamu hizmeti veya kamusal mal sunumu yerine bunların karşılığı olabilecek bir kupon sunmaktadır. Bu kupon, kamusal mal ve hizmete ihtiyaç duyan bireyin bu ihtiyaçlarını özel sektörden sağlaması düşünülmektedir. Örneğin, devlet gelir düzeyi düşük kişilere ve kamu personeline devlet hastanelerinde düşük fiyatla veya bedava sağlık hizmeti sunmak

⁴⁷TOBB, a.g.e., s.44.

⁴⁸Yusuf Alper, İktisadi Amaçları ve Sosyal Sonuçlarıyla Özelleştirme, Ankara, Sağlık-İş Yayınları, 1994, s.60.

⁴⁹Aktan, a.g.e., s.72.

yerine bu kişilere sağlık kuponu vererek, bunların hizmeti özel sağlık kuruluşlarından sağlamalarına olanak sağlayabilir. Kupon yöntemi özellikle, eğitim, sağlık, konut, ulaşım, gıda, giyim, kreş ve kül-türel hizmetlerde uygulanma olanağı bulmaktadır⁵⁰.

Kupon yöntemi ile devlet, belirli tüketici kesimlerini desteklerken, sübvansiyon yöntemi ile belirli üretici kesimlerini desteklemeyi amaçlamaktadır. "Ekonomik amaçlı mali yardımlar" olarak da adlandırılan sübvansiyon yönteminde devlet, özel ve kamusal teşebbüslerin üretimi ve kalkınması için yardımlarda bulunur. Bu yardımlar, kredi, garanti verme, vergi, ayni veya nakdi olarak gerçekleştirilebilir⁵¹.

1. 4. 2. 3. İhale Yöntemi

Kamusal mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtımının ihale yoluyla özel sektöre devredilmesidir. İhale yöntemi kamu tarafından gerçekleştirilen hizmetin en az maliyetle yapılmasını amaçladığı için bu yöntem kamusal harcamalarda tasarruf sağlamaktadır. Bu yöntem özellikle, mahalli idarelerin çöp toplama, çevre düzenlemesi, yol yapımı gibi hizmetleri ile merkezi idarenin bayındırlık hizmetlerinde yaygın olarak görülmektedir⁵².

1. 4. 2. 4. İmtiyaz Devri Yöntemi

Doğal tekel konumunda olan üretim faaliyetlerinde uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntem de, elektrik, su, doğalgaz, haberleşme sistemi, demiryolu gibi sadece devletin faaliyette bulunduğu alanlar imtiyaz devri sözleşmesi ile özel kesime devredilmektedir. Üretim ölçeğinin artmasıyla birlikte maliyetler ortaya çıkan düşüş doğal bir tekelleşme doğurmaktadır⁵³.

1. 4. 2. 5. Yönetim Devri Yöntemi

Devletin kamu işletmelerinin mülkiyet hakkını saklı tutarak sadece yönetiminin özel kesime devretmesidir. Yönetimi devredilen işletmenin kar ve zararından mülkiyet sahibi olan devlet sorumludur. Yönetimin devredildiği özel

⁵⁰Coşkun Can Aktan, "Özelleştirmede Kupon Yöntemi", Maliye Yazıları, Sayı:36, Temmuz-Eylül 1992, s.23,25.

⁵¹Aktan, a.g.e., s.77,79.

⁵²Suiçmez ve Yıldırım, a.g.e., s.23.

⁵³Suiçmez ve Yıldırım, a.g.e., s.23.

yönetim şirketi, yönetim devri sözleşmesinde belirtilen ücreti ve ayrıca teşvik unsuru olan kar payını alır. Bu sistem, genellikle mülkiyet devrini de öngören özelleştirme uygulamasına bir geçiş aracı olarak görülmektedir⁵⁴.

1. 4. 2. 6. Kiralama Yöntemi

Kiralama yönteminde esas KİT'lerin özel şirketlere kiraya verilmesidir. Devlet, sahibi olduğu işletmelerin mali yapılarını düzeltmek veya özelleştirmeye hazırlamak için bunları belirli süreler için kiraya verebilir. Kiralama yönteminde, mülkiyet devredilmemekte, yönetim devredilmektedir. İşletmeyi kiralayan özel veya tüzel kişi kendi personelini çalıştırmakta ve tüm kar ve zarardan sorumlu olmaktadır. Bu yöntem genellikle, otel, turizm işletmeleri gibi tesislerle, belediyeye ait temizlik işlerinde kullanılmaktadır⁵⁵.

1. 4. 2. 7. Gönüllü Organizasyonlar

Kamu kesiminin sunması gereken bazı mal ve hizmetleri sunmak için bazı insanlar ve özel sektör iştirakçileri gönüllü davranabilirler. Bu gönüllülük, eğitim yeri, sağlık birimi, ormanlık alan, sosyal faaliyetler, sosyal tesisler ve afet yardımları şeklinde gerçekleştirilmektedir⁵⁶.

1. 4. 2. 8. Yap-İşlet-Devret Yöntemi

Bu yöntem, genellikle devlet tarafından inşa edilen ve işletilen bedelli alt yapı tesislerinin özel sektör tarafından yapılıp işletilmesini sağlamaktadır. Devlet bu yöntemle, mülkiyeti devretmeden projeyi geliştirmeyi, finansmanını ve işletme sorumluluğunu bir süre için özel sektöre devretmektedir⁵⁷.

1.5. Özelleştirmenin Getirdiği Faydalar ve Zararlar

1980' den sonra iktisadi sistemlerde yer aldığı görülen özelleştirme kavramı birçok açıdan faydalı görülmesine rağmen bazı yönleriyle de zararlı bulunmaktadır⁵⁸.

⁵⁴TOBB, a.g.e., s.50.

⁵⁵Aktan, a.g.e., s.84.

⁵⁶Coşkun Can Aktan, KİT Yeniden Yapılandırma ve Özelleştirme Stratejisi, TİSK inceleme Yayınları. Tisk Yay. NO: 139, s.25

⁵⁷Aktan, a.g.e., s.26.

⁵⁸Erdoğan Alkin, Özelleştirme, Türkiye'de Özelleştirme, İstanbul, Alfa Basım Yayın, 1996, s.11.

Genel olarak iktisadi ve siyasi yarar sağlayan özelleştirme kavramının zararları ve sağladığı diğer faydalara değinmekte fayda görülmektedir.

1. 5. 1. Özelleştirmenin Getirdiği Faydalar

Değişik siyasi görüşler özelleştirmenin sağladığı için faydalar için farklı görüşler ileri sürmektedir. Politikanın tarihine bakıldığında sağ ekol temsilcileri yani muhafazakâr siyasetçiler piyasada serbestliğinin ve özel mülkiyetin gerekliliğini savunmuşlardır. Muhafazakârlara göre devlet sadece yasa yapıcı ve bu yasanın işleyişini denetleyici bir rol üstlenmeli, iktisadi yaşama etkisinin azaltılmasını istemektedirler. Muhafazakârların ardından sol partiler de özelleştirmeye karşı olumlu düşünceler sunmaya başlamışlardır. Temel olarak aynı nedenlerle doğrultusunda olmasa bile kamusal kaynakların verimli kullanılması için kaynakların özel sektöre kaydırılmasını faydalı bulmaktadır. Verimsiz çalışan birçok kamu yatırımının özel sektöre devredilmesi hem verimli bir işleyiş hem de çıktı miktarının artmasını sağlamaktadır. Üretimde meydana gelen bu artış ve verimli çalışma özel sektörden alınan verginin artmasına yani kamu gelirlerinin çoğalmasına neden olmaktadır. Tüm bunların yanında sermayesi az olan iştirakçiler özelleştirmenin ardından fon talep edebilmekte böylece sermaye tabana yayılmaktadır⁵⁹.

Özelleştirmeden sağlanacak başlıca yararları şöyle sıralayabiliriz:

- Rekabetin serbest olduğu piyasalarda rasyonel karar verme kolaylaşacaktır,
- Verimsiz çalışan KİT'lerin anonim şirket hali alması iktisadi sisteme daha çok katkı sağlayacaktır,
- Yastık altı birikim aracı olarak kullanılan altın vb. değerlerin fonlara yatırılması sermaye tabanını genişletecek ve böylece tasarruflar faydalı yatırımlara dönüşecektir,
- Özelleştirme gereksinim duyulan altyapı ve sosyal yatırımları birebir halkın faydasına dönüştürecek,
- Sistemde iktisadi olarak hareketlilik olacak, verim artışı oluşacak, üretilen mal ya da hizmet daha kaliteli olacaktır, ürün çeşitliliği sağlanacaktır,

⁵⁹Alkin, a.g.e., s.11.

- Tüketici tercihlerini anlama ve giderme açısından başarılı olan özel kuruluşlar kâra geçme ve büyüme bakımından daha çok olanağa kavuşacaklar, bu da ekonomiye itici güç kazandıracaktır,
- Küçük girişimciye mülkiyete ortak olma hakkı tanınacaktır,
- Yeni teknolojilerin ülke içine girişi hız kazanacak, uluslar arası rekabet gücü artacaktır,
- Tabana yayılan sermaye daha çok özgürlük ve daha çok demokrasiyi beraberinde getirecektir⁶⁰.

Ayrıca özelleştirme, amaçların karmaşıklığının, çalışanların zayıf teşvikinin, politik ve bürokratik sorunların, yüksek işlem maliyetlerinin, savurganlık ve yolsuzlukların ortadan kaldırılmasını sağlayarak daha makro boyutta devletin başarısızlıklarından kurtulmayı sağlayacak, dışlanma etkisini giderecektir⁶¹.

Yine özelleştirme kişisel çıkarların itici gücünden yararlanmayı, yeniliğe yönelik güçlerin teşvikini, rekabeti, piyasada otomatik regülasyonu sağlayacaktır. Çünkü birçok araştırmacının görüş birliğine göre, devletin kendi eliyle kurmuş olduğu KİT'ler kuruluşuna yönelik hizmet edememektedir. KİT'lerin özelleştirilmesi ekonomik yapıya olan devlet müdahalesini azaltacak, özel sektörün bu hizmetleri daha verimli sunmasını, kaliteli ürün üretimi ve etkin verim ile ekonomiye katma değer sağlanacaktır. Buna bağlı olarak sermaye piyasalarından yararlanılarak da, sermayenin tabana yayılması sağlanacaktır⁶².

1. 5. 2. Özelleştirmenin Yol Açtığı Zararlar

Özelleştirme faaliyetlerinde temel amaç devlet tekelinde bulunan mal ve hizmet üretiminin özel sektöre aktarılmasıdır. Fakat özel sektörde tekel olan bir firmanın bu avantajı kötüye kullanabileceği de unutulmamalıdır⁶³. Devletin çekildiği ekonomik bir alanda tek başına kalan ya da en büyük payı elinde bulunduran özel şirket, bu avantajını kötüye kullanabilecektir. Özel sektörde faaliyet gösteren bir

⁶⁰Hulki Cevizoğlu, Türkiye'nin Gündeminde Özelleştirme, İstanbul, İlgı Yayıncılık, 1989, s.36-37.

⁶¹Osman Demir, "Özelleştirmenin Gerekçeleri ve Engelleri", Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1, 2000, s.14,19.

⁶²Arslan Başer Kafaoglu, KİT Gerçeği ve Özelleştirme, İstanbul, Alan Yayıncılık, s.112,117.

⁶³M.A. Gürol, "Bir Özelleştirme Yöntemi Çalışanların Sermayeye Ortaklığı ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1987, s.6.

firma kamusal tercih ve kamu faydası kavramını göz ardı ederek sadece karını maksimize etmeye odaklanacaktır. Böylesi bir durumun ortaya çıkması engellenemezse toplumsal refahta bir düşüşün olması kaçınılmaz bir durumdur⁶⁴.

Özelleştirmenin bazı sakıncaları şu şekildedir:

- Her zaman kamusal hizmet amacı taşımayan KİT'lerin varlığı da söz konusudur. Kar amacı taşıyan Kamu İktisadi Teşebbüsleri kamusal yararı göz ardı edecektir⁶⁵,
- Özelleştirme sonrası serbest kalan kaynaklar vergi konusunda baskı yaratacak üretimi daraltacaktır. Bu durum üretici durum üretici kesimi zor durumda bırakacaktır⁶⁶,
- Özelleştirilen kuruluşlar ile diğer kamu kuruluşları arasındaki iletişim zorlaşacak, birbirlerine maddi destek verme olanakları kısıtlanacaktır⁶⁷,
- Özelleştirme sonucu hisse senedi sahibi şahıs sayısı artacakken pay sahibi şahıs sayısı sınırlı kalacaktır. Pay sahibi sayısının az oluşu ülke içi gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyecektir. İstihdamda azalışın görülmesi ve işçi menfaatlerinin göz ardı edilmesi durumu da ortaya çıkacaktır⁶⁸.

1. 6. Liberalizm ve Klasik Liberalizm Kavramları

Liberalizm tarihi süreç içerisinde 1215 tarihinde imzalanan Magna Carta anlaşmasına hatta Antik Yunana dayandırılmaktadır. Genel kabul gören yargı liberalizmin John Locke tarafından yayınlanan eserlerle şekillendiği 19. Yüzyılın sonuna doğru gelişimini tamamladığıdır. Ekonomi biliminin kurucusu kabul edilen Adam Smith tarafından ilk kez dile getirildiği Hayek tarafından da söylenmektedir. Liberalizmi kavramsal bir çerçeveye oturtmak gerekirse klasik ve sosyal liberalizm olarak bir yorumda bulunmak gerekmektedir⁶⁹. Türkiye’de çok bilinçli bir liberalizm uygulaması görülme de uygulamada klasik liberalizmden bahsedilmektedir. Bu

⁶⁴Cevizoglu, a.g.e., s.37.

⁶⁵Gürol, “Bir Özelleştirme Yöntemi Çalışanların Sermayeye Ortaklığı ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği” s.7.

⁶⁶Gürol, a.g.e., s.7.

⁶⁷A. Işıklı, “Özelleştirme ve Sendikalar”, Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Sempozyumu, Ankara, 1990, s.47.

⁶⁸Işıklı, a.g.e., s.47.

⁶⁹Atilla Yayla, Özgürlük Yolu-Hayek’in Sosyal Teorisi, Ankara, Turhan Kitabevi, 1993, s.144,145.

bakımdan klasik liberalizm özgürce oluşturulmuş bir iktisadi sistem, insan hakları bakımından anayasal bir güvence olarak tanımlanabilmektedir⁷⁰.

1. 7. Liberal İktisadi Düşüncenin Evrimi

Liberalizm tarihsel olarak mikro anlamda birey temelli ekonomik bir durumu belirtmek için kullanılırken makro anlamda doğal düzen ve müdahalesiz bir iktisadi yaşamı ifade etmektedir. Sanayi Devrimi sonrası iktisadi hayatın en çok geliştiği yerlerden olan İngiltere ve Fransa’da ortaya atılan Liberalizm kavramı Merkantilistlere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Tarihsel olarak ortaya atılışı 18. yy’ın sonlarına doğru olmuştur⁷¹.

İktisadi düşünce okullarının Liberalizmin gelişmesi yönünde yaptıkları katkıları incelemekte fayda görülmektedir.

1. 7. 1. Klasik İktisadi Okul Çerçevesinde Liberalizm

İktisadi düşünce tarihi bakımından Liberalizm, ilk kez Fیزیokratların düşünceleri doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Bu çerçevede doğal hayatı düzenleyen bir takım dengelerin bulunduğunu ve ekonomik sisteminde tıpkı doğal düzen gibi tabii kanunlarla işlediği belirtilmiştir⁷².

Kurumlaşma anlamında Liberal bakımdan atılan en önemli adımlar Klasik iktisatçılara aittir. Klasik iktisatçıların en büyük temsilcisi olarak kabul edilen Adam Smith, tabii bir kanunun varlığından söz etmektedir. O’na göre bu kanunlar iktisadi anlamda hayat bularak toplumu en uygun seviyeye taşıyacak, dengeli bir gelir dağılımının önünü açacak, milli gelirde artış oluşturacaktır⁷³.

Neo-Klasik iktisatçılar, Liberalizm kavramı üzerine açıklamada bulunurken mikro temelli tanımlamalar yapmaktadır. Neo-Klasikler Klasik iktisadın genel yargılarına bağlı kalarak değer teorisi ile toplumsal ahenk konuları üzerine yeni değerlendirmeler yapmışlardır⁷⁴. Bu bakımdan bireysel faydayı ön plana çıkarmışlar

⁷⁰Mustafa Erdoğan, Liberal Toplum Liberal Siyaset, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1993, s.19.

⁷¹Gülen Kazgan, İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984, s.39.

⁷²Mehmet Selik, 100 Soruda İktisadi Doktrinler Tarihi, 2.Baskı, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1974, s.148.

⁷³Kazgan, a.g.e., s.49.

⁷⁴Arif Ersoy, İktisadi Teoriler ve Düşüncelerin Gelişme Tarihi, Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi Yayınları, 2.Baskı, İzmir, 1990, s.243.

ve Klasiklerin objektif açıklamalarına karşın subjektif yorumlamalar yapmışlardır⁷⁵. Onlara göre, iktisadi sistemde grupsal hareketlerin var olması mümkün değildir. İktisadi sistem birey davranışlarına bağlı olarak şekillenmektedir. Bireylerin rol aldığı takas ve trampa sisteminde mübadeleyi zorlaştıran her türlü engel ortadan kaldırılırsa toplam bireysel faydanın giderek yükselerek toplumsal refahı arttıracığı görüşünü savunmaktadırlar⁷⁶.

1. 7. 2. Chicago İktisat Okulu Çerçevesinde Liberalizm

Liberal sistemin günümüzdeki en önemli temsilci Milton Friedman olarak kabul etmektedir. Friedman'ın liberal iktisadi sisteme yönelik önemli açıklamaları bulunmaktadır. Yaptığı açıklamalar arasında liberal sistemin iktisadi yaşama yönelik alternatif düşünceler bulunmaktadır. Milton Friedman, ekonomik hayata devlet tarafından yapılan müdahalelerin iktisadi dengeyi bozduğu ileri sürerek para arzı ile yapılan müdahalelerde enflasyon ve deflasyon gibi istenmeyen durumların gözlenebileceğini belirtmektedir⁷⁷.

1. 7. 3. Virginia İktisat Okulu Çerçevesinde Liberalizm

James Buchanan, Virginia Politik İktisat Okulunun en önemli temsilcilerinden birisidir. Buchanan'a göre devlet sürekli bir büyüme trendi içerisindedir. Kamusal anlamda görülen bu büyüme ekonomik anlamda devlet yaptırımını arttırmakta, siyasi hakları ve özgürlükleri sınırlamaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan kısıtlamanın kalkması ya da en aza indirilmesi için devletin üstleneceği ekonomik haklar yasalarla belirlenmelidir. Bu yönde çalışmalarda bulunan iktisatçılar ekonomik, siyasi ve sosyal haklar konusunda devletin rolünün anayasal olarak belirlenmesini amaçlamaktadır⁷⁸.

1. 7. 4. Freiburg Okulu Çerçevesinde Liberalizm

Liberal iktisadi düşünceye katkısı olan bir diğer iktisadi ekol Freiburg Okulu'dur. Temelleri Almanya'da atılan bu ekolün en önemli temsilcileri Walter

⁷⁵Selik, a.g.e., s.257.

⁷⁶Muammer Tekeoğlu, İktisadi Düşünceler Tarihi, Adana: Solan Yayıncılık. 1993, s.137.

⁷⁷Milton and Rose Friedman, "Free to Choose", **A Personal Statement**, Penguin Boks, 1980, s.292,329.

⁷⁸C. Can Aktan, "Çağdaş Liberal Düşünce Okulları ve Hayek", ANAP Bilimsel Yayınlar Dizisi 3, Ankara, 1993, s.23,34.

Eucken ve Franz Böhm'ündür. 1930 ve 1940 yılları arasında serbest bir piyasa ekonomisi oluşsa bile bu piyasada tam rekabetçi şartların kendiliğinden sağlanamayacağını savunmuşlardır. Onlara göre liberalizmin tam anlamıyla işlerlik kazanması için şartlar başlangıçta devlet tarafından belirlenmeli ve gerekli yasal düzenlemelerle korunmalıdır⁷⁹.

1. 7. 5. Avusturya İktisat Okulu Çerçevesinde Liberalizm

Liberalizmin çağdaş bir şekilde yorumlanmasında Avusturya İktisat Okulu'nun önemli bir payı vardır. Avusturya İktisat Okulu'nun kurucusu olarak Carl Menger, Friedrich von Wieser, Böhm Bawerk ve Ludwig von Mises gibi isimleri sıralamak mümkün olmaktadır. Okulun en önemli temsilcisi ise F.A. von Hayek'tir. Bu yüzden Hayek'in sunduğu iktisadi politikaları ayrıca değerlendirmekte fayda vardır⁸⁰.

1. 8. Hayek'in Politik İktisat Görüşleri

1. 8. 1.Devletin İktisadi İşlevselliği

Hayek devletin iktisadi alandaki sorumluluklarının sınırlandırılmasını önerirken devletin iktisadi yaşamda sıfır etkiye sahip olması görüşünü de asla benimsememektedir. Bu bakımdan Hayek devletin kamusal mal ve hizmet üretimi konusunda etkili olmasını, verimsiz çalışan özel sektör yatırımlarına yönelik müdahalede bulunmasını, serbest piyasa ekonomisine zarar veren her türlü etkiye karşı önlem almasını uygun görmektedir⁸¹.

1. 8. 2. Siyasi Uygulamaların Genel Yapısı ve Kısıtları

Hayek'e göre para politikası ve maliye politikası araçlarını kullanarak iktisadi kazanımların sağlanması yanlış bir düşüncenin günümüze kadar süregelen ibarettir. Bu düşünce dâhilinde ekonomik olayların tıpkı fiziksel olaylar gibi cereyan ettiği düşüncesini eleştiren Hayek, fiziksel olayların belirli ölçümlerden ibaret olduğunu fakat iktisadi olayların insani etkilerden kaynaklandığını ileri sürerek bunu ölçmenin imkânsız olduğunu belirtmektedir. Böylesi bir durumda piyasaya yön veren bireysel ve kamusal etkide bilginin kısıtlı

⁷⁹ Aktan, a.g.e., s.23,34.

⁸⁰ Aktan, a.g.e., s.23-34.

⁸¹ F. A.Hayek, The Constitution of Liberty, Reprinted by Routledge, 1990, s.223.

olduğunu savunmaktadır. Bu kısıtlı bilgi eşliğinde piyasaya müdahale edilmesinin sakıncalı olduğunu ileri sürmektedir⁸².

1. 8. 3. Para Rezervinin Kontrolü ve Altına Yönelik Otomatik Standart

Hayek iktisadi sistemde görülen dengesizliklerin ana sebebi olarak ekonomide dolaşan para miktarının fazla olmasını görmektedir. Bu durumun önüne geçmek için ise otoritenin para arzını kontrol altında tutması gerektiğini belirtmektedir. Bu bakımdan hedeflenen iktisadi gelişmeye ulaşmak için para arzından belirli bir standardın tutturulması gerekmektedir. İstenilen iktisadi seviyeye erişmek için ise en iyi parasal standart olarak otomatik altın standardının gerekliliğini savunmaktadır. Hayek'e göre bunun temel sebebi para arzının kontrol altında tutulması ve paranın nakdi değerinin muhafaza edilmesidir⁸³. Fakat günümüz piyasa şartlarında bunun gerçekleşmesi mümkün olmamaktadır. Bu yüzden otomatik altın standardı yerine daha makul bir öneri olarak sabit döviz kuru sistemine dönülmesi görüşü ileri sürülmektedir⁸⁴.

1. 8. 4. Para Basma Yetkisinin Özel Sektöre Verilmesi

Para basma yetkisi taşıyan devlet bireylerin kolay para edinmesini engellemektedir. Enflasyonist baskıların ortaya çıkmasında ise para basma konusunda tekel olan devletin rolü oldukça fazladır. Günümüze kadar görülen bütün enflasyon eğilimlerinin nedeni olarak para basma gibi bir etkenin varlığını kabul edilmektedir. Devletin enflasyon yaratacak ölçüdeki parayı piyasaya sürmesinin temel nedeni olarak ise refah devletine ulaşma arzusu görülmektedir⁸⁵.

1. 8. 5. Miktar ve Fiyatın Kontrol Edilmesi

İktisadi sistem içerisinde miktar ve fiyata yönelik kontrollerin gereksizliğini savunan Hayek, serbest piyasa ekonomisi dâhilinde uygulanacak kontrollerin keyfi bir uygulama olacağını, piyasada uygulanan kontrollerin piyasa şartlarına zarar vereceğini düşünmektedir⁸⁶.

⁸²F. A. Hayek, "The Pretence of Knowledge", Austrian Economics Volume I, 1974, s.139,149.

⁸³F. A. Hayek, "Toward a Free Market Monetary System", The Journal of Liberton Studies III, Summer, 1977, s.2.

⁸⁴Turan Yay, F.A. Hayek'te İktisadi Düşünce, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 1993, s.172.

⁸⁵Hayek, a.g.e., s.5.

⁸⁶Hayek, a.g.e., s.228-328.

1. 8. 6. Özelleştirme ve Sanayi

Türkiye’de uzun süre gündemde kalan özelleştirme uygulamaları Hayek tarafından gerekli görülmektedir. Çünkü Hayek devletle rekabet etmenin oldukça zor olduğu görüşünden yola çıkarak tam rekabet şartlarında bu durumun eşitliğe aykırı olduğunu düşünmektedir. Bu bakımdan devletler, gerek fon devri gerek özelleştirme ile yaratılacak olan monopollerin önüne geçmeli, rekabetin önündeki engelleri ortadan kaldırmalıdır⁸⁷.

Gelişmiş bir sanayi üretiminin gerçekleşmesi hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmek de olan ülkelerde hedeflenen iktisadi amaçlar arasında yer almaktadır. Bu amacın gerçekleşmesinde en aktif rolü çoğu zaman devlet üstlenmektedir. Bir malı başka bir ülkeden almak yerine o malın ikamesi olabilecek üretimini ülke içinde gerçekleştirmek çoğu ülkenin iç dinamikleriyle ilgilidir. Bu bakımdan devletler yerli üreticiyi korumak, hem işçi hem de işveren haklarının yasal güvenliğini sağlamak için sanayileşme sürecine dâhil olmaktadır⁸⁸. İlerleyen zaman içerisinde iktisadi krize önlem olarak uygulanan ekonomi politikaları sanayi sektöründeki kamusal payın azalmasına yol açmıştır. Sanayide üretimin arttırılması işini piyasanın kendisine bırakılmıştır. Kamusal yatırımların zamanla bireysel girişimcilere devredilmesi düşüncesi genel kabul göremeye başlamış ve devletin sanayiye düzenleme düşüncelerinden vazgeçilmeye başlanılmıştır⁸⁹. Bir ülkede ekonomik anlamda ortaya çıkan bir krize karşı gösterilen tepki genel olarak emeğin karşılığı olan ücretin azaltılması ya da emeğin verimli çalışmasını sağlamaya yönelik tedbirler alınmasıdır. Türkiye’de 1981 yılından sonra gönüllü tasarruflarda artış olduğu görülmektedir. Tasarrufların yatırıma dönüştürülmesi için gelir vergisi ile kurumlar vergisi düşürüldü, faizden elde edilen gelir vergi dışı bırakıldı. Bunun sonunca 1984 yılında çok büyük kamusal borçlarla karşı karşıya kalındı⁹⁰.

⁸⁷Turan Yay, “F.A.Hayek’in İktisat Anlayışı”, Hayak’ta Serbest Piyasa Ekonomisi ve Özgür Toplum İçinde, ANAP Bilimsel Yayınlar Dizisi 3, Ankara, 1993, s.154.

⁸⁸Korkut Boratav, Türkiye’de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT’ler, İstanbul, Tarih vakfı Yurt Yayınları, 1993, s.16.

⁸⁹Boratav, a.g.e., s.18.

⁹⁰Hakan Arslan, Küreselleşmenin Emek Üzerindeki Etkileri ve Seçenek Sorunu, Ankara, İmge Kitabevi, 2000, s.30.

1. 8. 7. İktisadi Politika Uygulamaları ve Zaman

Hayek insanı temel alan liberalizm politikalarının uzun vadeli uygulamalar olması gerektiğini düşünmektedir. göre, liberal bireyci politikalar uzun dönemli politikalar olmak zorundadır. Böyle düşünmesindeki temel neden bireylerin iktisadi planlarını uzun vadede hayata geçirme düşüncesidir. Bu düşünceye uzun vadeli iktisadi politikalar yol verecektir. Bu düşüncesine rağmen çağımızdaki ekonomi politikalarının kısa bir vadeyi kapsadığını dile getiren Hayek, böyle bir durumun ortaya çıkmasına neden olarak Keynes'in “uzun dönemde hepimiz öleceğiz” sözü doğrultusunda hazırlanan planların neden olduğunu dile getirmektedir⁹¹.

⁹¹F. A. Hayek, “Individualism: True and False”, Individualism and Economic Order U.S.A, The University of Chicago Pres , 1980, s.20.

İKİNCİ BÖLÜM

YAP İŞLET DEVRET MODELİ VE TÜRKİYEDE UYGULANMASI

2.1. Yap İşlet Devret Modeline Giriş

Ekonomik gelişim süreci içerisinde, 1980’li yıllarda, kamusal yatırımların özel sektör eliyle gerçekleştirilmesinde yeni bir yöntem olarak sunulan YİD, genellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin, kendi kaynaklarını kullanmadan, büyük çaplı üretim tesislerini veya kamu altyapı yatırımlarını gerçekleştirilmesinde bir model olmuştur⁹². Uluslararası kredi kuruluşları artık devlet nezdinde kredi sunmaktan çok hazırlanan projelere yönelik krediler sunmayı daha uygun görmektedir. Bu bakımdan ülke dışı kredi arayışında bulunan ülkeler açısından YİD modeli bu sorunun aşılmasında bir çözüm yolu olarak görülmelidir. Bu çerçevede, özellikle gelişmiş ülkelerde veya gelişmekte olan ülkeler için döviz rezervlerini tüketmeden, yabancı sermayeyi ülkelerine çekebilecekleri ve teknoloji transferinden yararlanabilecekleri, esas itibarıyla de büyük çaplı üretim tesisleri ile altyapı yatırımlarını bu modelle gerçekleştirebilecekleri beklentisi yaratılmıştır. Ayrıca, işletme dönemi sonunda yatırım konusu tesisin bedelsiz olarak devlete intikal ediyor olması da, bu modelin tercih edilmesine bir neden olarak gösterilmiştir. Çünkü YİD modeli yüksek mali kaynak gerektiren projelerin finansmanı için geliştirilmiş ve bu güne kadar da büyük kamu yatırımlarında kullanılmış bir modeldir. Finansman sıkıntısının ilk dönemi olan inşaat aşamasında bu sıkıntının özel yatırımcı sayesinde giderilmesi ve daha sonraki işletme döneminde de yatırım maliyetinin yatırım konusu tesisin işletilmesi suretiyle, zamana yayılarak karşılanması düşüncesi yer almıştır⁹³.

2. 2. Türkiye Açısından Yap İşlet Devret Modelinin Gerekliliği

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’nin gün geçtikçe artan bir alt yapı sorunuyla karşı karşıya kaldığı bilinmekte ve bu yatırımların kamu kaynaklarıyla gerçekleştirilebilmeleri kamunun içinde bulunduğu finansman sıkıntısı nedeniyle mümkün görülmemektedir. Öte yandan, dünyadaki gelişmelere paralel olarak,

⁹²Zeki Demirci, “Yap-İşlet-Devret Projeleri”, Yaklaşım Dergisi, Sayı:43, Temmuz 1996, s.123,

⁹³İsa Coşkun, “Yap-İşlet-Devret/Yap-İşlet Modelleri ve Yabancı Sermaye”, Yaklaşım Dergisi, Sayı:67, Temmuz 1998, s.46.

geleneksel olarak kamu hizmetlerinin veya kamu tarafından yerine getirilmesinin gerekli olduğu düşünölen hizmetlerin devlet tarafından gerçekleştirilmesinin, tüketiciye kalitesiz ve verimsiz hizmet sunulmasına neden olduğu tüm çevreler tarafından kabul edilmektedir. Bu nedenlerle özellikle Türkiye'nin 1980'li yıllarda dışa açılma çabalarıyla yapılması arzu edilen altyapı yatırımlarına özel sektörü dahil etmeyi öngören bir politikanın uygulanması yönünde girişimlerde bulunulmuş ve bu hususta bir takım yasal düzenlemeler getirilmiştir⁹⁴.

Ekonomideki devlet payının azaltılması yönündeki düşöncelerin ağırlık kazanması sonucunda belirlenen liberal politikalar, devletin asli fonksiyonlarını yerine getirdikten sonra, mal ve hizmet üretimlerini özel sektöre bırakmasını gerektirmektedir. Yine aynı politikaların uygulanması sonucunda yaşanan globalleşme süreciyle birlikte yabancı sermaye yatırımcılarının düşük olduğu, borçlanma kapasiteleri sınırlı olan gelişmekte olan ölkeler açısından önemini arttırmıştır. Türkiye'nin de içinde yer aldığı gelişmekte olan ölkelerin temel hedefi olan sanayileşmenin gerçekleştirilebilmesi, alt yapı yatırımlarının çok büyük boyutlara ulaşan finansman ihtiyacının yeterli ölçüde ve sağlıklı bir biçimde karşılanabilmesine bağlıdır. Altyapı yatırımlarına duyulan ihtiyaç nüfus artışı ve hızlanan kentleşme ile birlikte daha da artmaktadır⁹⁵.

YİD modelinin ölkemizde sık sık gündeme gelmesinin nedeni, devletin ekonomideki anlayışının değışmesi ve daha da önemlisi kamu hizmetlerinin üretilmesi için devlet tarafından yeterli kaynak tahsis edilememesidir. Kaynak tahsisindeki yetersizlik son yıllarda oldukça büyük boyutlara ulaşmış ve pek çok kamu hizmeti yapılamaz hale gelmiş, yapılanlar ise bir yerde durma noktasına gelmiştir. Kaynak sağlamadaki yetersizliklerin bir sonucu olarak da YİD modeli bir çıkış veya çözüm yolu olarak görölmeye başlanmıştır⁹⁶.

Türkiye'de sürekli olarak gündemde bulunan YİD modeli, kalkınmakta olan ölkeler için önemli bir yatırım teşvik ve finansman modeli olmakla birlikte, ölkemiz açısından gerek Kamu İktisadi Kuruluşlarının iyileştirilmesini teşvik etmekte gerekse

⁹⁴Sedat Çal, "İmtiyaz ve Kamu Hizmeti Kavramlarına Analitik Yaklaşım: Enerji Sektörü ve Hukuki Sorunlar", Finans Dünyası Dergisi, Nisan 1998, s. 194.

⁹⁵Âdem Kalça ve Ekrem Karayılmazlar, "Yap-İşlet-Devret (YİD) Modeli ve Türkiye Uygulamaları", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Mayıs 1998, s.3,4.

⁹⁶Doğan Şenyüz, "Yap İşlet Devret Modeli ve Vergilemeye İlişkin Bazı Hususlar", Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 110, Kasım 1997, s.108.

de Türkiye'nin dış borç yükünü azaltmaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca modelin uygulanmasıyla birlikte ülkeye modern teknolojiler girmekte, yeni döviz kaynakları yaratılmakta, yeni iş alanları açılmakta, yerel iş gücü eğitilmekte ve özel sektör katılımının rekabeti de beraberinde getirmesi nedeniyle üretilen mal ve hizmetlerin kalitesi artmaktadır. YİD modelinin Türkiye açısından bir diğer yararı da, YİD modeli aracılığıyla ülkeye gelecek yabancı yatırımcıların beraberlerinde know-howlandını, AB norm ve standartlarına uygunluk garantilerini ve en ileri yöntemleri beraberlerinde getirmeleri düşüncesiyle Avrupa Birliği'ne girme çabalarına yardımcı olacağıdır⁹⁷.

Söz konusu model hızlı bir ekonomik kalkınma süreci içerisinde bulunan ülkemizin ihtiyacı olan altyapı proje ve hizmetlerini, devletin mali kaynaklarını asgari oranda kullanarak yerine getirmeyi hedefleyen bir proje finansman yöntemi olarak görülmektedir⁹⁸.

2. 3. Modelin Tanımı ve İşleyişi

Temel olarak YİD alt yapıya yönelik yapılan kamusal harcamaların karşılanmasına yönelik olarak uygulanan bir gelir elde etme yöntemidir. Bu yöntem gelişmekte olan veya gelişmiş ülkeler tarafından tercih edilmektedir. Kamunun yatırım yapmakta yetersiz olduğu alanlarda özel sektörle olan işbirliğinin artırılması, ülke içinden veya ülke dışından kaynak aktarımı gibi amaçlar taşımaktadır. YİD modelinin yardımı ile yol ve tünel, elektrik üretici tesisler, doğal gaz ve petrol aktarma sistemleri ile otoyol, havaalanı gibi maliyeti yüksek olan projeleri gerçekleştirmek hedeflenmektedir⁹⁹.

Yap-İşlet-Devret modeli, kamusal yatırımlar sonucu ortaya çıkacak olan bir mal veya hizmetin yetkili kuruluş tarafından üretim izninin özel sektörde faaliyet gösteren bir firmaya üretilen nihai mal ya da hizmetin tüketiciye sunulması şartıyla tasarlanmış iktisadi bir uygulamadır. Bu uygulama belirli bir işletmeye belirli süre dâhilinde verilmektedir. Temel olarak uygulamanın işleyişi şu şekildedir: Otorite

⁹⁷Gökhan C. Bahşi, “Yap-İşlet-Devret (Bot) Modeli ve Türkiye Uygulaması”, ISO Dergisi, 15 Haziran 1988, s.33-34.

⁹⁸Edip Yılmaz, “Türkiye’de Elektrik Enerjisi Sektöründe Özelleştirme Nedenleri, Uygulamalar ve En Uygun Özelleştirme Seçeneği Araştırması”, Ankara: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Araştırma ve İnceleme Dizisi No:3,1996, s.26.

⁹⁹Halil Seyidoğlu, Uluslararası Finans, İstanbul, Gizem Yayınları, 1994, 1. Baskı, s.246.

tarafından verilen üretim veya hizmet yetkisi yeni işletme kurulması, kredi kullanılması, tesis yatırımları ve diğer giderler ihale yapılan özel sektör kuruluşu tarafından tamamlanır. Anlaşılan süre boyunca işletme özel sektör denetiminde faaliyetine devam eder. Belirlenen sürenin bitmesiyle tüm varlıklarıyla birlikte kamusal kuruluşa yeniden devredilir¹⁰⁰.

Gelişmekte olan ülkelerin, yukarıda sıralanan alt yapı projelerinin gerçekleştirilmesinde karşılaştıkları finansal problemlere ve yabancı sermayenin potansiyel faydalarına kavuşabilmede kullanılabilecek bir teknik olarak YİD ve YİD benzeri modeller, verilecek imtiyazlar ve alternatif maliyet ilişkisi iyi ayarlanabilirse ülke kalkınmasında önemli bir potansiyel olarak düşünülmektedir¹⁰¹.

Yap-İşlet-Devret modellerine katılımı arttırıcı birçok etken bulunmaktadır. Bu etkenleri artan şehirleşmeye bağlı olarak sürekli olarak yeni yatırım isteyen altyapı ihtiyaçları, Enerji üretimi ve nakli ile ulaşımı gerçekleştirme yönelik olarak faaliyet gösteren firma sayısının rekabete uygun ortam oluşturmaları ve ÇUŞ'larda gözlenen iş hacmi azalışı YİD modeline katılımı arttırıcı etkiye sahiptir. YİD modeli aracılığı ile gerçekleştirilecek yatırımlara beklenen düzeyde yabancı sermayenin katılımını engelleyen, modelin yapısından kaynaklanan birçok faktör söz konusudur. Bu faktörlerden birincisi, model aracılığı ile gerçekleştirilecek yatırımların geri dönüşünün uzun süre alması ve bu yatırımlardaki politik riskin yüksek olmasıdır. Modele katılımı engelleyen bir diğer güçlük de, yapılan yatırımdan elde edilecek gelirlerin yerel para birimi üzerinden olması ve bunların istenilen yabancı para birimine değiştirilmesi, istenilen anda sağlanıp sağlanamayacağının belirsiz olmasıdır¹⁰².

Yap-İşlet-Devret modelinin işleyişinde birde fazla tarafın olması söz konusudur. Genel olarak modele dâhil olan tarafları ihale eden ülke, ihale eden kamu kuruluşu, finansman sağlayan kuruluşlar, hukuki kuruluşlar, ihaleyi alan şirket vb.

¹⁰⁰Rıdvan S. Karluk, Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim-Yapısal Değişim, Üçüncü basım, İstanbul, Beta Yayınları, 1995, s.333.

¹⁰¹Harun Bal, Gelişme Sürecinde Dış Finansman Kullanımı ve Türkiye, Ankara, 1990, s.31.

¹⁰²William W. Ambrose, Paul R. Hennemeyer and Jean-Paul Chapon, Privatizing Telecommunications Systems: Business Opportunities in Developing Countries, The World Bank Paper No: 10, 1990, s.27,28.

şeklinde belirtmek mümkündür¹⁰³. Yap-İşlet-Devret modelinde, hedeflenen yatırımın gerçekleştirilmesi için proje yürütücüsü ve proje sonrası işletmenin faaliyetini devam ettirici bir firmanın kuruluşu ortaklaşa gerçekleştirilir. Bu firma proje hazırlanması ve mali kaynakların sağlanmasından sorumludur. YİD projelerinin işletiminden her zaman için ortak girişim şirketi sorumlu olmayabilir. Projenin işletimi ortak girişim şirketinin sorumluluğunda başka bir özel sektör temsilcisine verilebilir. İşletici firma imtiyaz dönemi boyunca tüm riskleri üstlenir. İmtiyaz sözleşmesi sona erdiğinde ev sahibi hükümet projenin sahip olduğu varlıkların mülkiyetini kendi üzerine alır. İşletici firma ile hükümet arasında yapılan imtiyaz sözleşmesinde ne tür düzenlemelerin yer alacağı belirtilir. YİD modeli aracılığı ile gerçekleştirilecek yatırımlarda verilecek imtiyaz süresi genel olarak 20 ile 50 yıl arasında değişmektedir¹⁰⁴.

2. 4. YİD Projelerini Savunan ve Karşısında Olan Görüşler

Yap İşlet Devret projelerinin teşvik edilmesi konusunda nihai bir yargıya varmak son derece zordur. Belirtilen projeleri savunan birçok görüş olmakla beraber bu projelerin etkinliği ve sağladığı faydalara karşı olan görüşler de bulunmaktadır¹⁰⁵.

2. 4. 1. YİD Modelini Savunan Görüşler

Yap İşlet Devret ve benzer uygulamalar hakkında yapılan olumsuz görüşler bulunmasına rağmen, bu modeller aracılığı ile gerçekleştirilen projeler ev sahibi ülkeye/hükümete, ekonomiye, tüketicilere ve yatırımcılara önemli faydalar sağlar. Özel sektör katılımının arttırılması; projenin yapımı ve işletilmesinde, teknoloji transferinin sağlanmasında, bazı tekel niteliğindeki hizmetlerin rekabete açılmasında ve hizmetlerin tedarik edilmesinde verimlilik artışı sonucunu yaratır. Yararlananlar açısından bunun anlamı daha düşük maliyetle daha iyi hizmet almaları ya da daha önceden ulaşamadıkları yeni hizmetlerin kullanımlarına sunulmasıdır. Yatırımcılar

¹⁰³UNIDO, The Bot Strategy (Vienna: Trading Modules of BOT Programme Infrastructure Development Through BOT Projects Seminar, Incooperation with the Economic Development Institute, March 1997), s. 6.

¹⁰⁴Anil Kapur, Airport Infrastructure: The Emerging Role of the Private Sector (Washington, D.C.: World Bank Technical Paper No: 313, The World Bank, 1995), s. 18.

¹⁰⁵Tanay M. Uğural, “Kamu Ortaklığı Fonu Kaynaklı Altyapı Yatırımlarının Finansmanı ve Mevcut Projelerin Tamamlanmasında Alternatif Bir Finansman Yöntemi Olarak Yap-İşlet-Devret”, *T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi*, 1997, Ankara, s.83-86.

açısından bakıldığında risk tercihlerine bağlı olarak verilen garantiler ve yatırımdan beklenen iç kârlılık oranına ilişkin düzenlemelerden dolayı bu projelerde yatırımlarına daha yüksek bir getiri oranı sağlarlar¹⁰⁶.

YİD modelinin ev sahibi ülke ya da devlet tarafından cezbeden yanı, devletin bu alt yapı yatırımları için borçlanma ihtiyacından kurtulmasıdır. Enflasyonun denetim altına alınması çabalarının sürdüğü ve kamu borçlanma ihtiyacının düşürülmeye çalışıldığı ülkelerde ve ülkemizde birçok kamu hizmetinin YİD modeliyle gerçekleştirilmesi modelin üstün taraflarından birisidir¹⁰⁷.

YİD modelini savunan görüşler esas olarak modelin altyapı projelerine ilave kaynak yaratması, projenin başarılı olacağı konusunda yatırımcıların ve finansal destek verenlerin güven duymaları, verimlilik artışı sağlaması, özelleştirmeyi kolaylaştırması, yabancılardan bilgi ve teknoloji transferi sağlaması, sermaye piyasalarının geliştirilmesi ile özel sektör yatırımlarının kamu sektörü yatırımlarına ölçüt oluşturmasıdır. Bu görüşler şu şekilde açıklanabilir.

2. 4. 1. 1. Eklenebilirlik

Gelişmekte olan ülkeler, alt yapı harcamaları için sermaye birikimini sağlayamayan diğer bir anlatımla sermaye açığı içerisinde olan ülkelerdir. YİD anlaşmalarının yapısı gereksinim duyulan başlangıç sermayesinin bulunmasını kolaylaştıracak şekildedir. Model yatırım için gerekli olan başlangıç sermayesinin, uzun bir imtiyaz dönemi süresince tüketiciler tarafından yapılan ödemelere yayılarak sağlanması temeline dayanmaktadır¹⁰⁸.

Yap İşlet Devret modelinin alt yapı projelerinde tercih edilmesi veya teşvik edilmesi konusunda sıkça gündeme getirilen konu, hükümetlerin bütçe kaynaklarıyla bu projeleri gerçekleştirememesi ve YİD modelinin ilave kaynak yaratarak belirtilen projelerin yapılmasına olanak sağlamasıdır. Özellikle YİD modelinin uygulanmasını aktif bir biçimde destekleyen Türkiye, Pakistan, Malezya ve Filipinler gibi ülkeler

¹⁰⁶Rajan A. Thillai ve Ranganathan V. Port, "Issues of Structure for Project Financing", International Project Finance , Issue 122, June 4, 1997, s.47.

¹⁰⁷TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Özelleştirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, TOBB Yayınları, No:273, Ağustos 1993, s.51.

¹⁰⁸Tam M. C. "Features of Power Industries in Southeast Asia: Study of Build-Operate-Transfer Power Projects in China", International Journal of Project Management, Vol.13, No:5, 1995, s.305.

için “eklenebilirlik”, belirtilen ülkelerin bu modeli kullanmalarının temel nedenini oluşturmaktadır¹⁰⁹.

2. 4. 1. 2. Güvenilirlik

YİD projelerinin yanında olan bir diğer görüş/etken bu modelin güvenilirlik sağlamasıdır. Öz kaynak yatırımcıları ile borç verenleri, proje risklerini üzerlerine alarak uzun dönemli yüklenimlere girmelerini sağlayan güdünün, yapılması arzu edilen projenin yapılabilirliğinin ve yaşam yeteneğinin pratik göstergelerle kanıtlanmasıdır. Birçok gözlemci, özel sektörün, belirli bir projenin inşa edilip edilmemesi konusunda kamu sektörüne oranla daha iyi değerlendirme yapacağına inanmaktadır. Bu nedenle YİD modeli birçok kamu sektörü projesinde olduğu gibi etkin bir şekilde tamamlanması mümkün olmayan veya gereksiz olarak görülen projeler açısından gelişmekte olan ülkelere önemli tasarruflar sağlar¹¹⁰.

2. 4. 1. 3. Verimlilik

YİD projelerinin savunan bir diğer görüş de bu projelerin güvenilirliğinin bir sonucu olarak özel sektör katılımcılarının ya da finansal destek verenlerin kamu sektöründen bağımsız olarak tasarım, inşaat ve işletme aşamalarında projenin ekonomik çıkarlarını sürekli olarak denetlemesinin, maliyetlerde önemli düşüşler sağlayarak verimliliği arttıracığıdır. Ayrıca uluslararası inşaat firmalarının ve yabancı yatırımcıların model içerisinde yer alan verilecek hizmetin niteliğini değiştirerek rekabet sistemini etkileyecektir. Kamu hizmetlerinin özel sektör firmaları tarafından yerine getirilmesindeki rekabet sistemi, maliyetlerin düşürülmesi şeklindeki bir yapıdan çıkıp, sunulacak hizmetlerin tasarımında, inşaatında, bakım ve onarım maliyetleri ile risklerin transfer edilmesi gibi konulara dayandırılarak verimliliğin ve kalitenin yükseltilmesini de sağlayacak bir yapıda olmalıdır¹¹¹.

¹⁰⁹ Augenblick Custer, The Build, Operate and Transfer (BOT), *Approach to Infrastructure Projects in Developing Countries*, The World Bank, s. 42,45.

¹¹⁰ Custer, a.g.e., s. 43.

¹¹¹ Custer, a.g.e., s.44.

2. 4. 1. 4. Ölçüt Oluşturma

YİD projelerinde sağlanan verimlilik artışının, aynı ülkede kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmek istenen benzer projelerde bir ölçüt olarak kullanılması ülke açısından önemli faydalar sağlayacaktır¹¹².

2. 4. 1. 5. Bilgi ve Teknoloji Transferi

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde modern alt yapı projelerinin tasarımı, inşası ve işletilmesi konularında yönetsel açıdan bilgi ve deneyim eksiklikleri söz konusu olmaktadır. YİD modelinin yapısı, imtiyaz dönemi boyunca modern yönetim deneyimlerinin de ilgili ülkeye gelmesine imkân vermektedir¹¹³. Ayrıca YİD projelerine özel sektörün doğrudan katılımı, anlaşma dönemi boyunca yüklenici firmadan, donatım sağlayanlardan ve işletici firmadan hem bilgi hem de teknoloji transferi sağlar. YİD projeleri güçlü bir eğitim programını gerektirir. Projenin ilgili ülkeye/kamu kuruluşuna devredildikten sonra aynı performans düzeyinde faaliyet gösterebilmesi açısından, anlaşma dönemi sonunda yerel personelin ve uzmanların tamamıyla eğitilmiş olması gerekir¹¹⁴.

2. 4. 1. 6. YİD Modelinin Özelleştirme Modeli ile Kıyaslanması

YİD projelerinin en önemli özelliği, özel sektör ve yabancı sermayenin yüksek oranda proje finansmanı faaliyetlerine katılımıdır. Eğer hükümetler gerek politik gerekse de ekonomik hedef olarak ekonomilerini, olabildiğince özel sektöre devretmek istiyorlarsa, kamu sektörü borçlanmalarıyla finansmanı sağlanan, işletmeciliğim ve/veya sahipliğini kamu bürokrasisinin üstlenmiş olduğu projelerde, YİD modelini kullanarak özelleştirme faaliyetlerine hız verebilirler¹¹⁵. Ancak YİD modeli tam anlamıyla bir özelleştirme değildir. YİD kamu sektörünün üstlenmiş olduğu hizmetlere özel sektör katılımının sağlandığı bir modeldir. Bununla birlikte birçok ülkede kamu hizmetleri, alt yapı ve çevresel projeler için verilen ödünler ve YİD, devlet mülkiyetinde bulunan kamu kuruluşlarının geleneksel özelleştirme

¹¹²Custer, a.g.e., s.44.

¹¹³Tam M.C, "Features of Power Industries in Southeast Asia: Study of Build-Operate-Transfer Power Projects in China", s.305.

¹¹⁴UNIDO, Transfer of Technology and Capability Building, (Vienna: Trading Modules of BOT Programme Infrastructure Development Through BOT Projects Seminar, Incooperation with the Economic Development Institute), March 1997, s. 1,2.

¹¹⁵Custer, a.g.e., s. 44.

programlarıyla eşit tutulmaktadır. Özelleştirme ve YİD modelinin eşdeğer tutulması kavramsal olarak yanlış anlaşılmakta ve bu durum modeli tartışılır hale getirmektedir. Geleneksel olarak yapılan özelleştirme faaliyetlerinde tüm riskler ve mülkiyet tamamen özel sektör kuruluşlarına transfer edilirken, YİD modelinde sağlanacak hizmetlere kamunun belirli bir oranda katılımı gerekli olmaktadır. Devlet YİD modelinde farklı bir rol üstlenerek; sözleşmeyi yapan, finansmanı sağlayan ve projeyi gerçekleştirip işleten taraf olmayıp, katalizör ve düzenleyici bir rol oynamaktadır. Yine aynı şekilde YİD modelinde, özel sektör aracılığı ile gerçekleştirilen proje, anlaşmaya bağlı olarak belirlenen süre içerisinde işletilip, bu sürenin sonunda kamuya devredilmektedir. Özelleştirmede ise mülkiyet hiçbir şekilde kamuya tekrar dönmemektedir. Bu nedenle YİD modelinin geleneksel olarak yapılan özelleştirme faaliyetlerinden ayrı tutulması gerekmektedir¹¹⁶

2. 4. 1. 7. Sermaye Piyasalarını Geliştirme

YİD ve benzeri modellerin temelinde yatan felsefe, yatırımların merkezi planlamadan piyasa güçlerine doğru yönltilmesidir. Bu projelerin diğer bir amacı da sermaye piyasalarının geliştirilmesidir. Tarihsel açıdan bakıldığında sermaye piyasaları ile büyük alt yapı projelerinin geliştirilmesi ve finansmanı çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Uluslararası borçlanmalar yerine ihtiyaç duyulan sermaye gereksinimlerinin büyük bir bölümünün ülke içi kaynaklardan sağlanmasında hem sermaye piyasaları gelişecek hem de kaynak yaratma açısından çok önemli bir işlevi yerine getirmiş olacaktırlar¹¹⁷.

2. 4. 2. YİD Modelinin Karşısında Olan Görüşler

Model hakkında yapılan olumsuz görüşler esas olarak, ülkeden ülkeye standartların ve uygulamaların farklılık göstermesidir. Modelin karmaşıklığı ve dolayısıyla yavaş işlemesi, model aracılığı ile yapılacak yatırımların maliyetinin geleneksel yöntemlerle finanse edilen projelere göre genellikle daha pahalı olmasıdır. Riskleri paylaşılması, yeterli kârın sağlanamaması, mal ve hizmet fiyatlarının belirlenmesi, siyasi istikrar ve model hakkında yeterli deneyimin olmaması konularında yoğunlaşmaktadır. Bu eleştiriler şu şekilde açıklanabilir:

¹¹⁶Arturo Olvera Vega, “Risk Allocation in Infrastructure Financing”, Journal of Project Finance, New York, Summer 1997, s. 38.

¹¹⁷A. Thillai ve V. Port, a.g.e., s.47.

2. 4. 2. 1. Standartlar ve Uygulamaların Farklılık Göstermesi

YİD projelerinin mühendislik ve yapımında kullanılan yöntemler, özellikler ve standartlar ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Tasarım mühendisleri, planlamacılar, mimarlar ve inşaat mühendisleri aynı problemlere farklı düzeylerde bakmakta ve ülke standartlarına göre aynı sözleşmeyi farklı şekillerde yorumlayabilmektedirler. Birçok YİD projesinde yabancılar, iletişimin kolay sağlanması amacıyla projede görev alacak mühendis ve mimarların kendi ülkelerinden olmasını isterler. Buna karşılık ev sahibi ülke ve yetkili kurumlar, projede yerel mühendislerin görev almasını arzularlar. Yabancı mühendis ve mimarların kullanılması projeye izin veren makamlar ve ev sahibi ülkede faaliyet gösteren inşaat firmalarına göre işgücü kaybı ve yüksek maliyetler şeklinde yorumlanmaktadır¹¹⁸.

2. 4. 2. 2. Karmaşık Olması

Model yapısı olarak karmaşıktır. Projeye dâhil olan çok sayıda firmanın varlığı çok sayıda evrak üzerinde görüşmelere neden olmaktadır. Bu görüşmelerin uzun bir süreç ve görüşülecek konularda uzmanlık bilgisine sahip insanların konuyu incelemeleri şeklinde gerçekleşmektedir¹¹⁹.

2. 4. 2. 3. Maliyetlerin Yüksek Olması

YİD projelerinin sakınca yaratan yönlerinden birisi maliyet ağırlıklı projeler olmalarıdır. YİD projelerinde maliyetlerin yüksek olması ve sürecin uzunluğu birçok projenin ilerlemesini engellemekte ve/veya nitelikli teklif veren firma sayısını düşürerek, rekabetin ve verimliliğin azalmasına neden olmaktadır. Deneyimler maliyetlerin yüksek ve tedarik sürecinin uzun olmasından dolayı dinamik bir YİD sürecini yaratacak, standart sözleşme ve belgelerin olmamasını göstermektedir¹²⁰. Bununla birlikte YİD modeli aracılığı ile gerçekleştirilecek bir projenin finansmanının, bütçe ya da kredi imkânları ile gerçekleştirilen projelerin finansmanına oranla daha fazla olması modele yöneltilecek bir diğer eleştiri konusudur.

¹¹⁸L1ou D.Donald, "Borricades on The Roads", Civil Engineering, Vol: 67, Issue: 4, April 1997, s. 65.

¹¹⁹M. Tanay Uğural, "Kamu Ortaklığı Fonu Kaynaklı Altyapı Yatırımlarının Finansmanı ve Mevcut Projelerin Tamamlanmasında Alternatif Bir Finansman Yöntemi Olarak Yap-İşlet-Devret", T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara, Nisan 1997, s. 84,85.

¹²⁰UNIDO, a.g.e., s. 3.

Özellikle belli bir kâr garantisi verildiği durumlarda, yatırım ve işletme maliyeti yüksek gösterilerek, maliyetin toplam bedelinde artış durumu oluşmaktadır¹²¹.

2. 4. 2. 4. Maliyet ve Risklerin Paylaşımı

YİD projelerinde karşılaşılan riskler ve maliyetler, resmi makamlar tarafından genellikle gerçekleşenden daha düşük olarak tahmin edilmektedir. Bununla birlikte lisans sürecini kısaltma, projeye gerekli olan ilk madde ve malzeme ile gerekli donanımın tedarikini hızlandırma, projeye başlanması için gerekli düzenlemelerin yapılması konusundaki isteksiz tutumlar gereksiz bir biçimde projenin maliyetlerini yükseltmektedir.¹²² Bununla birlikte YİD projelerinde bir diğer önemli konu da proje risklerinin; hükümetin projeye hizmet sağlayanlar, borç verenler ve projeyi geliştirenler arasında uygun bir şekilde dağıtılmasıdır¹²³.

2. 3. 2. 5. Yeterli Kâr Sağlanamaması

Bazı YİD projeleri, özellikle ulaştırma projeleri tamamlandığı anda istenilen geliri sağlayabilirler. Örneğin nüfus yoğunluğunun fazla olduğu bölgelerde demiryolu ağı projeleri, kullanıcıya bağlı olarak sağlanan ücret gelirleri sayesinde kârlı olabilir. Ancak her zaman için YİD projeleri beklenen düzeyde kârlı olmayabilir. Bu nedenle yeterli kârın yaratılamadığı projelerde, iç karlılık oranının yükselmesini sağlamak ve kayıpları karşılamak amacıyla yabancı yatırımcılar, ev sahibi ülkenin merkezi ya da yerel yönetimlerinden arazi ve benzeri desteklerin sağlanıp sağlanamayacağını bilmek isterler¹²⁴.

2. 4. 2. 6. Ücretlerin Belirlenmesine İlişkin Kurallar

YİD projelerinde üretilen mal ya da hizmete ilişkin tarifeler yabancı para birimi üzerinden hesaplanmayabilir ve ayrı bir fiyat kontrol düzenlemesine tabi tutulabilir. Fiyat artışları ve döviz kuru dalgalanmaları yerel tüketicilerin alım güçleri dikkate alınarak tarifelere makul bir biçimde yansıtılmalıdır. Sunulan hizmetlerin düşük fiyatlanması problemini azaltmak amacıyla yabancı yatırımcılar projenin

¹²¹Uğural, a.g.e., s.85.

¹²²Liou, a.g.e., s. 65.

¹²³K.Ami Malhotra, "Private Participation in Infrastructure Lessons from Asia's Power Sector", Finance & Development, A quarterly Publication of The International Monetary Fund and The World Bank, December 1997, s. 35.

¹²⁴Liou, a.g.e., s. 64-65.

başlangıcında, verilen hizmetler karşılığında alınan ücretlere ilişkin oranların günün şartlarına göre ayarlanacağından diğer bir anlatımla esnek fiyatlamaya ilişkin planların olup olmadığından emin olmak isterler¹²⁵.

2. 4. 2. 7. Siyasi ve Ekonomik İstikrara Karşı Duyarlılık

YİD modelleri çerçevesinde yapılacak olan yatırımlar vade bakımından uzun maliyet bakımından yüksek olmaktadır. Bu yönüyle projelere iştirak edecek olan uluslar arası firmalar, hem siyasi hem de iktisadi yaşamdaki istikrara büyük ölçüde önem vermektedir¹²⁶.

2. 4. 2. 8. Deneyimsizlik

Modelin birçok ülke açısından yeni bir uygulama olması ve uygulamada yeterli örnek bulunmayışı nedeni ile gerek kamu kesimi gerekse özel kesimde sorunları çözmeye yardımcı olacak bir deneyim oluşmamıştır¹²⁷.

2. 4. 2. 9. Projenin Uzun Ömürlü Oluşu ve Girdap Etkisi

Yap işlet devret projeleri uzun ömürlü projeler olduklarından, modelde yer alan tarafların alacakları kararları, çok uzun zamanlı bir öngörüye dayandırmaları gerekmektedir. Bu nedenle görüşmeler esnasında taraflar arasında anlaşma sağlanması zorlaşmaktadır. Bununla birlikte YİD modelinin herhangi bir aşamasında alınan kararların taraflardan birinin görüşünü olumsuz yönde etkilemesi durumu, diğerlerini de olumsuz yönde etkileyebilmekte, olumsuz etkiler giderek artmakta ve bunlar projenin tümüne yansiyabilmektedir¹²⁸.

2. 4. 2. 10. Yeni KİT'lerin Yaratılması Tehlikesi

YİD modeli hakkında bazı görüşler, model çerçevesinde gerçekleştirilecek yatırımların işletme süresi sonunda devlete devredilecek olmasının verdiği düşünceyle, yeni Kamu İktisadi Teşebbüsleri yaratılması anlamına geleceği ve bu durumun da KİT'lerin özelleştirilmesi konusunda yaşanan sıkıntıları tekrar gündeme

¹²⁵Melisa Thomas, "The Pressures of Project Finance", China Business Review, Vol:25, Issue 2, March/April 1998, s.23,24.

¹²⁶Thomas, a.g.e., s. 23,24.

¹²⁷Uğural, a.g.e., s. 85.

¹²⁸Uğural, a.g.e., s. 85.

getireceği ileri sürülmektedir¹²⁹. Bu eleştiri model çerçevesinde gerçekleştirilen yatırım ve hizmetlerin mevcut hali ile veya bütünü ile özelleştirilebilecek olması durumunda geçerlidir. Aksi takdirde yeni yatırım ve hizmetlerin devlet eliyle görülmesi zorunluluğunun bulunduğu durumlarda bu eleştiri geçerli olmayacaktır. Çünkü bu durumda söz konusu yatırım ve hizmetler her zaman için devletin faaliyet alanı içinde olacağından modelle bunların belli bir süre için özel sektöre devri mümkün olmaktadır. Aslında, yeni KİT'lerin yaratılması tehlikesi yönünde modele yapılan eleştiri gereksizdir. Çünkü gelişen dünyada artık birçok hizmetin kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmesi verimlilik, finansman ve öncelikler açısından mümkün olmamaktadır. Bu nedenle “kamu hizmeti” kavramının yeniden tanımlanması ve bu kavram içerisinde hangi hizmetlerin devlet tarafından verilmesi zorunlu hizmetler olduğu yeniden belirlenmelidir. Ayrıca YİD modelinin yapısı sözleşme süresinin uzatılmasına uygundur. Eğer hizmet, tüketicinin haklarını zedelemeyecek şekilde kalite ve fiyat açısından uygun olarak veriliyorsa, yatırımın kamuya devri gerekli olmayabilir¹³⁰.

2. 4. 2. 11. Dil ve Kültürel Engeller

YİD projelerinde yer alan yabancı tarafların sayısının çok olması ve bu projelerin esas olarak iş ortaklıkları şeklinde yürütülmesi yapılan anlaşmalarda kültür ve dil farklılıklarından kaynaklanan bazı sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu sorunların aşılabilmesi tarafların çabalarının boşa gitmesine ve hatta zaman içerisinde iş ortaklıklarının bozulmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte, ülkenin yatırım ihtiyacını karşılamak üzere yapılan bu yatırımların önemi mutlaka anlatılmalı ve ülke kaynaklarının israf edilmediği ispat edilmelidir. Ayrıca, bu yatırımların istihdamı ve milli geliri olumlu bir şekilde arttırdığı vurgulanmalıdır¹³¹.

¹²⁹Uğural, a.g.e., s. 86.

¹³⁰Yılmaz, a.g.e., s.18.

¹³¹Yılmaz, a.g.e., s.19.

2. 5. Yap-İşlet-Devret Modelinin Faydalı ve Sakıncalı

2. 5. 1. YİD Modelinin Avantajlı Yönleri

- Ülkeye yabancı sermaye girişinin arttırılması¹³²,
- Makro ekonomik açıdan ileri teknoloji transferi,
- Altyapı yatırımlarında kamu payının azaltılması,
- Hazine dış borç stokunun olumsuz yönde etkilenmemesi¹³³,
- İstihdam ve vergi gelirlerinde artış ortaya çıkması,
- Projelerdeki riskin yatırım sahibi ülke için azalması,
- Bölgeler arası kalkınma farklılıklarının giderilmesi,
- Daha kaliteli hizmet sağlanması,
- Özel sektörün, hizmeti daha hızlı sunması,
- Özel sektörün hizmet kalitesini yüksek tutmaya çalışması¹³⁴.

2. 5. 2. YİD Modelinin Dezavantajlı Yönleri

- Modelinin hayata geçirilebilmesi için uzun zaman gerekmesi,
- Karmaşık oluşu ve uzun bir süreç istemesi¹³⁵
- Stratejik kamu hizmetlerinin yabancı şirketlerce sunulması,
- Yüksek maliyetlere ulaşabilmesi¹³⁶,
- Uygulanan teşvik nedeniyle yatırımların vergi kayıplarına yol açması,
- Kamu hizmetinin kesintiye uğrama tehlikesinin bulunması,
- Yeni Kamu İktisadi Teşebbüslerinin tekrardan ortaya çıkması ihtimali¹³⁷.

2. 6. Türkiye’de Özelleştirmenin Yasal Çerçevesi

Özelleştirme kavramı Türkiye’de 1983 yılından sonra konuşulmaya başlanmıştır. Özelleştirme uygulamaların yapılması için 1984 yılında hukuki düzenlemeler yapılmıştır. İlk olarak KİT’ler hisse senetlerinin satışa sunulmasıyla özelleştirmeye açılmıştır. Özelleştirmenin kanuni zemine oturtulması için 1983 sayılı

¹³² Hangeldi Kadyrov, Projelerin Finansmanında Yap-İşlet-Devret Modeli, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara, 2003, s.28.

¹³³ Türkmen Derdiyok, “Yap-İşlet-Devret Modeli”, Yaklaşım Dergisi, 199S, Yıl: 1, Sayı: 9, s.101.

¹³⁴ Erol İmre, “Türkiye’de Yap-İşlet-Devret Modeli: Yasal Çatısı, Uygulaması”, http://www.ydk.gov.tr/seminerler/turkiyede_yid_modeli.html, (Erişim: 11.09.2014).

¹³⁵ İmre, a.g.e., s. 93.

¹³⁶ Halil Çolak, “Özelleştirme ve Yap-İşlet-Devret Modeli”, Gazi Üniversitesi SBE. Kamu Hukuku Anabilim dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000, s. 95

¹³⁷ Çolak, a.g.e., s. 96.

Kanun çıkartılmıştır. Bu gelişmenin ardından 1986'da 3291 sayılı Kanun'la kamu kuruluşu niteliğinde olan tesis ve işletmelerin özelleştirilmesine olanak tanınmıştır. Gerekli usul ve esasları belirlemek için 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) çıkarılarak özelleştirme faaliyetlerinin yürütülmesi için Yüksek Planlama Kurulu'na yetki verilmiştir¹³⁸. Bunun yanında genel özelleştirme politikalarının işlerliğini sağlamak için görevlendirilen Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi, özelleştirmeye ek olarak toplu konut inşası, kamusal fonların takibi gibi işleri de yürütmektedir. Yapılacak özelleştirme uygulamalarında 3291 sayılı Kanun'un getirdiği yetkiyle Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu karar verme organı olarak görevlendirilmiştir¹³⁹.

3291 sayılı, özelleştirmeye ilişkin en ciddi ve en kapsamlı yasa “gece yarısı yasaları” adı verilen mecliste yeteri kadar görüşülmeden, kamuoyundan ve özellikle emekçi toplum kesimlerinin yankısı alınmadan bir oldu bitti ile 6 saatte çıkarılmıştır¹⁴⁰.

Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi 1990 yılının Nisan ayında çıkan 412 sayılı KHK vasıtasıyla iki ayrı kuruluş haline gelmiştir. Kamu Ortaklığı İdaresi, genel olarak özelleştirme faaliyetlerinin yürütülmesi ile görevliyken Toplu Konut İdaresi ise konut tesislerinin imarını üstlenmiştir. 1992 yılında 473 sayılı KHK, yapılan özelleştirmelerin karar organı olarak Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu'nu yetkili kılmıştır¹⁴¹.

Yapılan tüm bu düzenlemeler özelleştirme için gerekli usulleri belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bakımdan özelleştirme faaliyetlerinin hukuksal anlamda sağlam bir temelinin bulunmadığı belirtmek mümkündür. Özelleştirme yapılabilmesi için belirlenen karar verme mekanizması ve yetkilerin sınırlı olması, özelleştirme de planlanan sürenin uzamasıyla birlikte kusurlu işlemlerin yapılmasına da neden olmuştur. Yapısal anlamda diğer bir sorun ise özelleştirme sonrası sosyal

¹³⁸ÖİB, http://www.oib.gov.tr/baskanlik/yasal_çerçeve.html, (Erişim Tarihi: 11.09.2014).

¹³⁹Özelleştirme İdaresi Başkanlığı. “Türkiye’de Özelleştirme”, Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Yayını, Ankara, 2007, s.2.

¹⁴⁰PETROL-İŞ. Özelleştirme Üzerine, İstanbul, Petrol-İş Yayınları, 1989, s.22.

¹⁴¹Bektaş Duman ve Fatma Şikoğlu, Şeker Sanayi ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları, Ankara, Şeker-İş Yayınları, no: 101, 2002, s.125.

hayatta meydana çıkabilecek olan sıkıntıların halledilmesine yönelik yasal düzenlemelerin bulunmamasıdır¹⁴².

KİT'lerin özelleştirilmesine yönelik olarak atılmış olan en önemli adım 1986 yılında çıkarılan 3291 sayılı Kanun'dur. 3291 sayılı Kanun genel olarak özelleştirme yasalarını belirlerken özelleştirme yasası niteliği de kazanmıştır¹⁴³. Bu kanunla yeterli düzeyde olmasa da özelleştirilen kuruluşların personellerinin sosyal güvenlikle ilgili haklarına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Bu kanun hem Merkez Bankası Kanununu, Bankalar Kanununu ve Sermaye Piyasası Kanununu değiştirmiş, hem de özelleştirme konusunda sürekli düzenlemeler getirmiştir. Aynı zamanda tütün tekeli kanununu yürürlükten kaldırmıştır¹⁴⁴.

Türkiye'de özelleştirmeye yönelik mevzuatın bütünsel anlamda bir araya toplanması yani tek bir hukuksal metin hali alması 1994 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye'de özelleştirmeye yönelik ilk yasal mevzuat 2983 sayılı Kanunla düzenlenmiştir¹⁴⁵. Özelleştirme hususunda ikinci düzenleme ise 233 sayılı KHK'nin 38. maddesinde gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemenin ardından 3291 sayılı Kanun gündeme alınmış ve özelleştirme sürecinin yürütülmesi için Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kuruluna yeniden yetki verilmiştir¹⁴⁶. Bunun ardından 1994 yılında çıkarılan 3987 sayılı kanun ile hükümet özelleştirme konusunda üç ay süre ile KHK çıkarabilmesi için yetkilendirilmiştir. Hükümet bu yetki ile 1994 yılı 530, 531, 532 sayılı KHK'ler ile özelleştirmeden doğan problemler üzerine önemli yasal düzenlemeler sağlamıştır¹⁴⁷.

Türkiye'de özelleştirme uygulamaları için 1994 yılına kadar yararlanılan yasal çerçeve 2983 ve 3291 sayılı kanunlarla temin edilmiştir. Fakat gelişen şartlarla beraber beklentileri karşılamakta güçlük çeken bu kanunlar zaman içerisinde çeşitli düzenlemelere uğramışlardır. Yapılan düzenlemeler mevzuatı karmaşık bir hale sokmuştur. Hem bu karışıklıkların etkisi hem de özelleştirme sonrası yaşanan sosyal,

¹⁴²Duman ve Şıkoğlu, a.g.e., s.125.

¹⁴³ Alper, a.g.e., s.29.

¹⁴⁴ Alper, a.g.e., s.29.

¹⁴⁵ Metin Kilci, "Başlangıcından Bugüne Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları", T.C. DPT, Yıllık Programlar Ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Temmuz, 2004, s.7.

¹⁴⁶ ÖİB, a.g.e., s.1.

¹⁴⁷ Kilci, a.g.e., s.7.

iktisadi ve hukuksal problemler yol açtığı sorunlar yeni yasal düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmıştır¹⁴⁸.

Bu bakımdan 24. 11. 1994 tarih ve 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 27. 11. 1994 tarihli resmi gazete yayımı ile yürürlük kazanmıştır. Bu kanun ile birlikte özelleştirmenin nasıl yapılacağı belirtilirken kapsam anlamında bir genişleme durumu da söz konusu olmuştur. Özelleştirme uygulaması sonrasında bazı çalışanların işini kaybetmesi durumu ortaya çıkmaktaydı. Bu zararın telafi edilmesi için hukuksal gerekliliğin yanı sıra ek bir tazminat ödemesi gerekli görülmüştür. Ayrıca özelleştirilen kuruluşlarda çalışıp emeklilik hakkı kazanan çalışanların emekli olmayı kabul etmesi halinde primlerinin %30 seviyesinde arttırılması uygun bulunmuştur. Özelleştirme sonrası karşılıksız kalan kadro ve pozisyonlarda çalışan memurların farklı kurumlardaki kadrolara atanması kabul edilmiştir. Tüm bunların yanında özelleştirme gelirlerinin bütçe harcamalarında kullanılmaması ve önemli kuruluşlarda makul derecede hisse bulundurulması hükme bağlanmıştır¹⁴⁹.

¹⁴⁸Bektaş ve Şıkoğlu, a.g.e., s.126.

¹⁴⁹ÖİB, a.g.e., s.3.

Tablo 2. 1: Özelleştirme Yasasındaki Değişiklikler

Tarih	Kanun	Madde	Konu	Önem
27.04.1985	4105	22	Personel Hakları	Özelleştirme kaynaklı istihdam sorunlarının çözümü
27.04.1985	4105	37	Mülkiyet Hakları	Özelleştirme sonrası mülkiyetin %51 TC vatandaşlarında kalması sağlandı
25.05.1985	4108	1	Vergilendirme	Teslim ve kiralamalarda KDV muafiyeti
03.04.1997	4046	18	Özelleştirme Usulleri	Değer tespiti ve ihale usulleri düzenlendi
13.08.1999	4446	1	Özelleştirme yasası	Özelleştirme anayasal bir hal almıştır
26.05.2000	4568	10	Özelleştirme Gelirleri	Özelleştirme sonrası nakit fazlası iç ve dış ödemelerde kullanıma açılmıştır
01.08.2003	4971	-	Özelleştirme Yüksek Kurulu Üyeliği	Özelleştirme Yüksek Kurulu üyelerini belirleme yetkisi Başbakana verilmiştir
27.04.2004	4046	37/b	Özelleştirme ihaleleri	İhale usulleri idare tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenecektir
16.06.2004	4046	37/a	Mülkiyet hakları	Yabancıların katılımı sağlandı
17.09.2004	4046	18	İstihdam sorunları	Özelleştirme ardından işsiz kalan personellerin yeniden işe yerleştirilmesi

Kaynak: http://www.oib.gov.tr/baskanlik/yasal_cerceve.htm (Erişim Tarihi 01.04.2014) .

İlerleyen zaman özelleştirme uygulamalarında süreci tıkamakta, özelleştirmelerin iptaline yönelik Anayasa Mahkemesi kararlarının artmasının da etkisiyle 4046 sayılı Kanunda yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir¹⁵⁰.

Özelleştirmenin yasal boyutları bağlamın 4046 sayılı Kanun'un dışında kalan diğer hukuki gelişmeler ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tablo 1. 2'de gerekli

¹⁵⁰ ÖİB, http://www.oib.gov.tr/baskanlik/yasal_cerceve.html, Erişim: 13.09.2014).

görülen yasal düzenleme, kanunun önemi, kapsamı, düzenleme tarihi ve ilgili kurum gösterilmektedir.

Tablo 2. 2: 4046 Sayılı Kanun Dışında Kalan Düzenlemeler

Tarih	Kanun	Madde	Düzenleme	İlgili Kurum
15.08.2003	4971	-	Şans oyunları özelleştirme kapsamına alındı	Milli Piyango İdaresi
31.07.2004	5228	35	Araç muayene istasyonlarına yönelik özelleştirmelerde değer tespit yapacak yetkili kurum belirlendi	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
15.11.2000	4603	-	Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Türkiye Emlak Bankası'nın özelleştirme kapsamına alımı	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
	4628	14	Türkiye Elektrik Dağıtım A. Ş'nin özelleştirme kapsamına alınması	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
	5434	20	TC Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü gayri menkul ve iştiraklerinin özelleştirme kapsamına alınması	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
	406	-	Türk Telekom'un özelleştirme kapsamına alınması	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

Kaynak: http://www.oib.gov.tr/baskanlik/yasal_cerceve.htm (Erişim Tarihi 03.04.2014).

4046 sayılı Özelleştirme Kanun'u yürürlüğe girdiği 1994 yılından itibaren birçok değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklikler 4000-4107-4161-4502-4673-4854-4971-5071-5189-5234-5335-5369-5398sayılı Kanunlar yardımı ve aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin verdiği kararlar eşliğinde değişiklik yapılan bu kanunlar, özelleştirmenin gerçekleşeceği en uygun usulleri bulma, ulusal güveni sağlama ve aksatılmadan sunulacak kamu hizmetleri üretme amacını taşımaktadır¹⁵¹.

2. 7. Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları

Türkiye'de uygulanan özelleştirme programları 1985 yılından itibaren yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Tarihten itibaren 270 kamu kuruluşuna ait hisse, imarı tamamlanamamış 22 tesis, 1614 menkul, 8 adet otoyol, Marmara Denizi üzerinde olan 2 boğaz köprüsü, çeşitli hizmetlerde bulunan 126 tesis, 6 liman, şans oyunu oynatmak için gerekli olan lisans hakkı ve araç muayene istasyonları özelleştirme kapsamına dahil edilmiştir. Daha önce özelleştirilmesi düşünülen 25

¹⁵¹ÖİB, a.g.e., s.6.

kuruluştaki kam payları ile adet menkul, özelleştirme kapsamından çıkarılarak, kuruluşlara yönelik tasfiye işlemi yapılarak ya da ilgili bir kuruluşla birleştirilerek tüzel kişiliğine son verilmiştir.

Tablo 2. 3: Türkiye’de Gerçekleştirilen Özelleştirme Faaliyetleri

Kuruluş Adı	Özelleştirme Faaliyeti
T. Öğretmenler Bankası	Halk Bankası’na devredildi
Denizcilik Bankası	Emlak Bankası’na devredildi
Ardem A. Ş	Arçelik A. Ş’ye devredildi
TÜLOMSAŞ, TÜDEMSAŞ, TÜVASAŞ	TCDD’ye iade edildi
Gübre Fabrikaları A. Ş	Kapsamdan çıkarıldı
Boğaziçi Hava Taşımacılığı A.Ş	Tasfiye edilmiştir
AKTAŞ, NURTEK, TGT	Eski Statüsüne iade edildi
SOYTEK Elekt. Sant. Tes. İşl. ve Tic. A. Ş	Eski Statüsüne iade edildi
ETİTAŞ Elekt. Teç. İmal. Tesisat A. Ş	Eski Statüsüne iade edildi
MİTAŞ Madeni İnş. İşleri A. Ş	Eski Statüsüne iade edildi
Kayseri ve Civarı Elekt. T.A. Ş	Eski Statüsüne iade edildi
Oyak Sigorta Şirketleri	Eski Statüsüne iade edildi
Eti Holding A. Ş	Eski Statüsüne iade edildi
Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü	Kapsamdan çıkarıldı
Gönen Gıda Sanayi A. Ş	Kapatıldı
Türk Arap Pazarlama A. Ş	Tüzel kişiliği sona erdi
Sümer Halıcılık A. Ş	Sümer Holding A. Ş ile birleştirildi
Türk Telekom	Mahkeme kararı ile özelleştirilmesi iptal edildi
Et ve Balık Ürünleri A. Ş	Eski Statüsüne iade edildi
Sümerbank Kimya Sanayi A. Ş	Turban Turizm A. Ş’ye devredildi
YASATAŞ	EBUAŞ ile birleştirildi
Meybuz A. Ş	Özelleştirme işlemleri tamamlandı
İGSAŞ	Özelleştirme işlemleri tamamlandı
Manisa Pamuklu Men A. Ş	Sümer Holding A. Ş’ye devredildi
Kemerköy, Soma-B, Yeniköy Elektrik Santralleri	Enerji Bakanlığına iade edildi
Manavgat İçme Suyu Tesisi	Eski Statüsüne iade edildi
Foça Tatil Köyü	Eski Statüsüne iade edildi
Süt Ürünleri A. Ş	Özelleştirme işlemleri tamamlandı
Yem Sanayi A. Ş	Özelleştirme işlemleri tamamlandı
ÇİTOSAN	Özelleştirme işlemleri tamamlandı
TESTAŞ	Özelleştirme işlemleri tamamlandı

ORÜS	Özelleştirme işlemleri tamamlandı
KÖYTEKS Yatırım Holding A. Ş	Sümer Holding A. Ş ile birleştirildi
İSDEMİR	ERDEMİR'e devredildi
ÇELBOR A. Ş	ERDEMİR'e devredildi
Türk Gemi Sanayi A. Ş	T. Denizcilik İşletmeleri A. Ş ile birleştirildi
DİTAŞ Deniz İşletmeciliği A. Ş	TÜPRAŞ'a devredildi
Turban Turizm A. Ş	Sümer Holding A. Ş'ye devredildi
Türk Ziraî Donatım A. Ş	Sümer Holding A. Ş'ye devredildi
TÜMOSAN	Sümer Holding A. Ş'ye devredildi
Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları A. Ş	Sümer Holding A. Ş'ye devredildi
TÜGSAŞ	Sümer Holding A. Ş'ye devredildi
Türkiye Demir Çelik İşletmeleri A. Ş	Sümer Holding A. Ş'ye devredildi
KARDEMİR	Yöre Halkı ve Sanayicilere bedelsiz devredildi
NETAŞ, TOFAŞ	Fonlar uluslar arası piyasalara arz edildi
Deniz Nakliyatı T.A.Ş	Özelleştirme işlemi tamamlandı
POAŞ	Blok satış yöntemi ile özelleştirildi

Kaynak: <http://www.oib.gov.tr> (Erişim Tarihi 03.10.2014).

2. 8. Özelleştirme İşlemlerinden Elde Edilen Gelirler

Özellikle 1984 yılında başlayan özelleştirme uygulamaları, Kamu tarafından yatırımı yapıldığı halde yarım kalan veya yeni bir tesisin kurulması amacını taşıyan yatırımların özel sektöre devredilmesi ile başlamış bulunmaktadır. Türkiye'deki özelleştirme çalışmaları 1986'da sonra hız kazanmıştır. Özelleştirme faaliyetleri ile birlikte günümüze kadar 204 kamu paylı kuruluş özelleştirme kapsamına alınmış bu kuruluşların 194 tanesinde kamusal pay sıfırlanmıştır.

Tablo 2. 4: Özelleştirme Fonu Kaynak Tablosu

	1986- EYLÜL 2014				ABD Doları
	1986- 2011	2012	2013	2014	TOPLAM
Özelleştirme	41.169.618.748	3.396.586.746	6.709.311.481	4.582.497.318	55.858.014.023
Uygulama					
Gelirleri					
Temettü	4.401.000.669	123.339.565	171.215.427	63.572.954	4.759.128.615
Gelirleri					
Faiz	807.126.077	19.786.254	22.924.292	16.163.515	866.000.138
Gelirleri					
Teminatın	319.016.635	127.184.318	3.573.416	13.768.697	463.543.066
Nakde					
Çevrilmesi					
Şartname	21.966.714	2.703.135	2.001.473	852.099	27.523.421
Gelirleri					
Diğer	133.755.469	11.895.902	1.522.680	53.557.236	200.731.287
Gelirler					
Toplam	46.852.484.312	3.681.495.650	6.910.548.769	4.730.411.819	62.174.940.550
Gelirler					

Kaynak: <http://www.oib.gov.tr> (Erişim Tarihi: 06.10.2014).

Türkiye’de yapılan özelleştirme işlemlerinin gelir bakımından görünümünün yansıtıldığı Tablo 1. 4 incelendiğinde 2012 yılında milyar dolar, 2013 yılında yaklaşık 7 milyar dolar, 2014 yılında ise 4 milyar dolardan fazla özelleştirme gelirinin elde edildiğini söylemek mümkün olmaktadır.

Tablo 2. 5: 1985- 2014 Dönemi Gerçekleştirilen Özelleştirme İşlemleri

	1985-2012 (\$)	2013 (\$)	2014 (\$)	TOPLAM (\$)
Blok Satış	20.443.586.639	1.306.693.523	0	21.750.280.162
Tesis\ Varlık	14.090.221.826	11.159.609.257	2.804.548.197	28.054.379.280
Satış ve Devri				
Halka Arz	9.572.899.869	0	0	9.572.899.869
IMKB’ de	1.261.053.768	67.283	2	1.261.121.053
Hisse Senedi				
Satışı				
Yarım Kalmış	4.368.792	0	0	4.368.792
Tesis Satış ve				
Devri				
Bedelli Devir	722.506.460	19.178.263	445.104.175	1.186.788.898
Toplam	46.094.637.354	12.485.548.326	3.249.652.374	61.829.838.054

Kaynak: <http://www.oib.gov.tr> (Erişim Tarihi: 05.10.2014).

Yukarıda yer alan Tablo 1. 5’de 1985-2014 yılları arasında gerçekleştirilen özelleştirme faaliyetleri detaylı bir şekilde gösterilmektedir. Blok satış yöntemiyle 21 milyar dolarlık özelleştirme yapılmış olup, 28 milyar dolarlık tesis veya varlığın devri gerçekleştirilmiştir. Yapılan özelleştirmelerin 9 milyar dolarlık bölümü halka arz edilmiş, 1 milyarlık özelleştirme ise menkul kıymetler borsasında hisse senedi olarak satılmıştır. 4 milyon dolarlık tesisin özelleştirmesi ise yarım kalmış, 1 milyar dolarlık özelleştirme ise bedelli olarak devredilmiştir. Toplamda 61 milyar dolar seviyesinde bir özelleştirme gerçekleştirilmiştir.

2. 9. Özelleştirme İşlemleri Devam Eden Kuruluşlar

Özelleştirme işlemi devam eden kamu paylı bazı kuruluşlar bulunmaktadır. Bu kuruluşlar Oyak İnşaat A. Ş., Şans oyunları ve enerji santralleri gibi kamu hissesi bulunan kuruluşlardan oluşmaktadır. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) web sitesinden derlenen verilerle hazırlanan aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

2. 9. 1. Oyak İnşaat A.Ş.

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, Oyak İnşaat A.Ş. varlıklarında toplam %25 oranında sermaye sahibidir. Bu %25’lik hissenin satışı için 20 Haziran 2014 tarihinden ilan vermeye başlanmış olup verilen ilanlara yönelik iki teklif verilmiştir. En yüksek bedeli veren Ordu Yardımlaşma Kurumu 12. 820 bin TL’lik bit teklif

sunmuştur. Satış işlemi Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun verdiği kararla onaylanmıştır. İmza çalışmaları devam etmektedir.

2. 9. 2. Şans Oyunları

Türkiye'de oynatılan şans oyunlarının oynatılması hakkı ihale etme suretiyle satışa sunulmuştur. Lisans verme usulüyle açılan 26 Kasım 2013 tarihli ihale 3 teklif almıştır. Net Şans- Hitay O.G.G. firması tarafından verilen teklif 2.755.000.000 dolardır. Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından verilen kararla satış onaylanmıştır. İmza çalışmaları devam etmektedir.

2. 9. 3. Santraller

Tablo 2. 6: Özelleştirmeye Açılan Enerji Santralleri

Mülkiyet Hakkı	Kuruluş	Özelleştirme Yöntemi	İlan Tarihi
SEAŞ	Soma B Termik Santrali	Varlık satışı	23 Eylül 2014
Elektrik Üretim A. Ş.	Orhaneli ve Tunçbilek Termik Santralleri	İşletme hakkının verilmesi	23 Eylül 2014
Elektrik Üretim A. Ş.	Anamur, Bozyazı, Mut-Derin çay, Silifke, Zeyne Hidroelektrik Santralleri	İşletme hakkının verilmesi	30 Mayıs 2014
Elektrik Üretim A.Ş.	Grup 3: Dere, İvriz	İşletme hakkının devri	21 Mart 2014
Elektrik Üretim A.Ş.	Çatalağzı Termik Santrali	İşletme hakkının devri	23 Kasım 2013
Kemerköy Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.	Kemerköy Termik Santrali	İşletme hakkının devri	23 Kasım 2013
Yeniköy Yatağan Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.	Yeniköy Termik Santrali ile Kemerköy Liman Sahası	İşletme hakkının devri	23 Kasım 2013

Kaynak: <http://www.oib.gov.tr> (Erişim Tarihi 06.09.2014).

Yukarıda yer alan Tablo 1. 6'da enerji sektöründe devlet payı bulunan santrallerin özelleştirilmesine yönelik yapılan çalışmalar gösterilmektedir. Tablonun ilk sütununda özelleştirmeye konu olan kuruluşun mülkiyet olarak tabi olduğu

kuruluş, ikinci sütunda özelleştirilmesi yapılan kuruluş, üçüncü sütunda özleştirme yöntemi ve son sütunda ise ihale ediliş tarihi gösterilmektedir.

2.10. Literatürde YİD Modelinin Kıyaslanması

Literatürlerde şirket projeleri YİD projesinin yapılabilirliği analiz edilmek istenmiş olduğu görülmekte ve konu finansal değerlendirme kapsamında ele alındığı belirlenmiştir. YİD projelerinin finansal analizlerinde farklı yatırım değerlendirme yöntemleri kullanılmaktadır. Literatür incelememizi kısa ve tablo halinde vermeye çalıştık. Konu hakkında dış kaynakların çokluğu dikkat çekerken, ülkemizde YİD projeler ve yayın eserlerinde de hızla çoğalmalar olduğu tespit edilmiştir.

UYGULAN YÖNTEM	YAZARIN SOYADI VE ESER ADI	YİD HAKKINDAKİ GÖRÜŞ VE ÖNERİSİ
Keşfedici ve betimleyici yöntem kullanılmış	Kaya, 2002 “Finansman Modeli Olarak Yap İşlet Devret Modeli ve Atatürk Hava Limanı Yeni Dış Hatlar Terminal Binası ve Katlı Otoparkı Projesinde Uygulanması” adlı yüksek lisans tezi	Genel olarak YİD modelini açıklamış ve betimleyici nitelikte ele almıştır. Uygulamada YİD modelinin uygulanabilirliği savunulmuştur.
Keşfedici ve betimleyici yöntem kullanılmış	Özenen, (2003) “Havaalanı Yatırımlarında Özelleştirme: Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin Öneriler*’ adını taşıyan DPT uzmanlık tezi	Dünyada havaalanı yatırımlarında özelleştirme uygulamaları ortaya konulmuş ve YİD yöntemi, özelleştirme uygulaması olarak değerlendirilmiştir. Bu yatırımlar için YİD modelinin uygun olduğu sonucuna varılmıştır.
Betimleyici yöntem kullanılmış	Zhang ve Kumaraswamy, (2001) “Hong Kong Expérience in Managing BOT Project” adlı çalışmalarında	Hong Kong’da bir YİD uygulama çerçevesinin oluştuğu ve özel sektörün altyapı yatırımlarına katılımının esnek karar alma süreci, teknolojik yenilik, ileri mühendislik ve iyi bir nakit akışı avantajı getirdiği tespit edilmiş, uzun süredir işleyen sistemin başarılı olduğu vurgulanmıştır.
Keşfedici yöntem kullanılmış	Tiong ve Alum’un (1997) “Evaluation of Proposals for BOT Projects” adlı makale	Proje değerlemesinde temel hedefin, finansal açıdan çekici ve teknik anlamda maliyet etkin nitelikteki dengeli teklifi seçmek olması gerektiği vurgulanmıştır.
Derinlemesine analiz yöntemlerinin kullanılmıştır.	Camey ve Mew, (2003) “Airport Governance Reform: A Strategic Management Perspective” adlı çalışmalarında, havaalanı yönetiminde şirketleşme, özelleştirme ve diğer ticarileşme yaklaşımlarını incelemişlerdir.	Havaalanı yönetiminde politika belirleyicilerin stratejik odaklılığı olumlu ya da olumsuz etkileyen faktörlerin bilmemde olması ve arzulanan sonuçlar arasında bir denge kurulması gerektiği vurgulanmaktadır.
	Asya Gelişim Bankası’nca (2000) hazırlanan “Developing Best Practices for Promoting Private Sector Investment in Infrastructure Airports and Air Traffic Control” adlı çalışma	Çalışmanın birinci bölümünde özel sektör yatırımlarının gelişimi incelenerek, sektörler arasında karşılaştırmalarla enerji, su, yol, liman ve havaalanı projelerine özel sektör katılımlarından örnekler verilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARS İLİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Yapılan araştırmalara Kars geçmişinin oldukça eski tarihlere dayandığını göstermektedir. Şehre verilen isim Karsaklar adlı bir oymaktan gelmektedir. Kars adının kullanılmasının nedenine yönelik çeşitli söylemler bulunmaktadır. Bun söylemlerden biri de Kars adının, Kapı Kent anlamında kullanılan “Karis Kalaki” sözcüğünden türetilen biri isim olmasıdır. Misak- Milli sınırlarında olup başka bir cumhuriyete başkentlik yapmış olması da önemli bir özelliktir. Kars ve çevresi geçmiş yıllarda Urartu, Sasani, ve Pers egemenliği altında kalmıştır. Bölge Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Sovyet Rusya ile imzalanan Moskova Antlaşması neticesinde Kars ve Artvin’in Rusya ile sınırı belirlenerek TBMM hükümetinin kurulmasıyla sınırlar kesinlik kazanmıştır¹⁵².

3.1. Kars İlinin Coğrafi ve Stratejik Konumu

Kars ili Doğu Anadolu Bölgesinde bulunarak coğrafi konum itibariyle Türkiye’nin en doğusunda yer alan iller arasındadır. Ardahan, Erzurum, Ağrı, Iğdır illeri ile sınır komşusudur. Ayrıca Ermenistan ile de komşuluk durumu bulunmaktadır. Etrafı dağlarla çevrili bir plato özelliği gösteren Kars ili deniz seviyesinde 1768 metre yüksekliktedir. Sahip olduğu yüz ölçümünün %51’ini platolar oluştururken ova büyüklüğü bakımından Doğu Anadolu da birinci sıradadır. Ayrıca Platolar üzerinde geniş düzlükler ve çöküntü biçiminde oluşan göller de vardır. Şehirde bulunan sular Aras Nehri vasıtası ile Hazar Denizi’ne aktarılır. Aras Nehri, Arpaçay ve Kars Çayları önemli akarsularıdır. Arpaçay’ın bir önemli özelliği ise doğuda Ermenistan ile sınır oluşturmasıdır. Belli başlı göller ise Çıldır, Aygır, Çengilli, Kuyucak ve Turna Gölleridir. Ayrıca yapay göl olarak Arpaçay Baraj gölünün varlığı söz konusudur. Kış şartlarının oldukça sert geçtiği şehirde kış turizmi gelişme göstermektedir. İklimle ilgili olarak şekillenen bitki örtüsü step halindedir. İl

¹⁵² TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/KARS.pdf> (16.06.2013).

toprakların büyük bir bölümü çayır ve hayvancılığın yapıldığı meralardan oluşmaktadır. Orman alanı bakımından ise fazlaca yetersizlik görülmektedir¹⁵³.

Kars şehri, Anadolu ve Asya toprakları arasında bulunan bir mevki üzerinde yer almaktadır. Türkiye'nin Kafkasya açılan bir kapısı konumunda bulunan Kars, Çin'den gelen İpek Yolunun sol bulduğu yerdir. Şehir ulaşımı hava, kara, demir yolları ile gerçekleştirilmektedir. Karadeniz illerine yönelik ulaşım ise Ardahan ve Göle üzerinden yapılmaktadır¹⁵⁴.

3.2. Kars İlinin Nüfus Yapısı

Kars il nüfusu il ve ilçe merkezi baz alınarak değerlendirildiğinde nüfusun 70 bin 529 kişilik kısmını erkeklerin; 60 bin 096 kişilik kısmını ise kadınların oluşturduğu görülmektedir. İl/ ilçe merkezleri toplam nüfusu ise 130 bin 625 kişi olarak belirlenmiştir.

Tablo 3. 1: Kars İli Nüfus Göstergeleri (Bin Kişi)

2013	İl/İlçe Merkezi			Toplam		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	70.034.413	35.135.795	34.898.618	76.667.864	38.473.360	38.194.504
Kars	130.625	70.529	60.096	312.128	163.678	148.450

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)

Şehir nüfus bakımından il genelinde bir değerlendirme yapıldığında il geneli nüfusunun 163,678 kişilik kısmının erkekler; 148,450 kişilik kısmının kadınlar tarafından olduğu söylenebilir. Kars ili toplam nüfusunun ise 312,128 kişiden oluştuğunu görebiliriz.

3.3. Kars İlinin Ekonomik Yapısı

3.3.1. Tarım

Sert geçen kış mevsimi tarımsal üretimi sekteye uğratmaktadır. Ekim sezonu her yıl için sadece bir dönemdir. Temel olarak kuru tarım yöntemiyle buğday, arpa,

¹⁵³ SERKA, Kars Stratejik Gelişme Raporu, Ankara 2008, s.11-13.

<http://www.serka.gov.tr/store/file/common/b17a25e184e98a6f718a2640cef9d6c4.pdf> (16.06.2013).

¹⁵⁴ Kars Valiliği, http://www.kars.gov.tr/kars_ulasim.htm (16.06.2013).

korunga, yonca ve fiğ üretimi yapılmaktadır. Endüstriyel olarak ise patates ve şeker pancarı üretimi gerçekleştirilmektedir. Sebze ve meyve üretimi bakımından şartların imkânsız olması şehir merkezinde birkaç yerde salatalık gibi ürünlerin yetiştirilmesiyle kısıtlıdır. Geçim kaynağının temeli tarım ve hayvancılık faaliyetleri oluşturmaktadır. Bu oran Türkiye ve Doğu Anadolu Bölgesi ortalamalarının üzerindedir. Temel geçim kaynağına yönelik son yıllarda araç gereç sayısında artış gözlenmektedir¹⁵⁵.

Tablo 3. 2: Kars İli Bitkisel Ürün İstatistikleri

Yıl	Toplam Alan (Dekar)	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Ekin Alanı (Dekar)	Nadas Alanı (Dekar)	Sebze Bahçeleri Alanı (Dekar)	Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkilerinin Alanı (Dekar)	Süs Bitkileri Alanı (Dekar)
2013	3.752.258	2.376.496	1.368.908	0.00	6.584	0.00

Kaynak: TÜİK

Tablo 3. 2’de yer alan verilere bakıldığında 2,376 bin 496 dekarlık bir alanda tahıl ve diğer bitkisel ürün üretimi yapıldığı görülmektedir. Bu ürünler karasal iklime uyum sağlayan arpa, buğday ve korunga olarak bilinmektedir. Kış şartlarından dolayı sebze ve meyve yetiştirilmemektedir. Yetiştirilen az miktardaki meyve ve sebze ise pazarlama konusu olmamaktadır. Tarımsal üretimin arttırılabilmesi için 1,368 bin 908 dekar olan toplam nadas alanının nöbetleşe ekim alanı olarak kullanılması faydalı olacaktır.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından 2013 yılında yayınlanan Kars İli Tarımsal Yatırım Rehberi adlı yayın doğrultusunda Kars ilinde tarıma yatırım yapmanın on nedeni şöyle belirtilmiştir¹⁵⁶:

1. Geniş çayır-mera alanlarına sahip olması hayvancılığın gelişimini olumlu yönde etkilemektedir.
2. Toprakların Organik madde oranı yüksek ve kimyevi gübre ve ilaçlarla kirlenmemiş olması organik tarıma ve dayalı işletmeler açısından önemlidir

¹⁵⁵ Kars Valiliği, http://www.kars.gov.tr/kars_ulasim.htm (17.06.2013).

¹⁵⁶ Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kars İli Tarımsal Yatırım Rehberi, Şubat 2013, s.8. http://www.taryat.gov.tr/haritalar/il_yatirim_rehberleri/kars.pdf (17.06.2013)

3. Akarsu ve göl kaynaklarının çeşitliliği tatlı su ve kültür balıkçılığı için önemli bir potansiyeldir.
4. Zengin bitki florası ve çayır-mera alanları ile mevcut arı sayısı artırılarak bal üretiminde artış sağlanabilir, bölgede 600 ün üzerinde arıların bal özü alabileceği bitki çeşidi mevcuttur.
5. Kars kaşarının lezzetli, dayanıklı ve kendine has özellikleri vardır. Bunu sağlayan Kars'ın çayır-meralarında bulunan zengin bitki çeşitliliğidir. Dolayısıyla bu bitkilerle beslenen hayvanların sütünün özel aromaya ve lezzete sahip olmasından kaynaklanır.
6. Rusya ve Kafkas ülkelerine yakın olması; ayrıca Hopa Limanını İran'a bağlayan transit yolun il sınırından geçmesi Tarım ürünlerinin bu ülkelere ihracatını kolaylaştıracaktır.
7. Bakü- Tiflis Kars demiryolunun tamamlanması ile Avrupa'dan Çin'e kesintisiz ulaşım ve yük taşımacılığı demiryoluyla sağlanabilecek, bu sayede ilimizde ithalat-ihracat canlanmış olur.
8. İlde 250.000 adet kaz vardır. Bu da önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Kazın hem etinden hem de sakatatlarından faydalanılmaktadır.
9. Kağızman'ın Mikro klima iklim özeliğine sahip olması meyve-sebze üretim potansiyeli için bir avantajdır.
10. Kars'ın çok geniş ve düz tarım alanlarına sahip olması mekanizasyonu kolaylaştırmakta bu da tarımda verim ve kaliteyi olumlu etkilemektedir. Ayrıca geniş ekim alanlarına sahip olması Korunga, fiğ gibi yem bitkilerinden alınan verim ve kalitenin yüksek olmasını sağlamaktadır.

Tablo 3. 3: Kars İlindeki Tarımsal Alet ve Makineler (2013)

Ürün Adı	Adet
Traktör	7 401
Kulaklı Traktör Pulluğu	5 946
Diskli Traktör Pulluğu	474
Traktör Biçeri	3 875
Diskli Tırmık	1 308
Dişli Tırmık	3 986
Patates Dikim Makinesi	13
Patates Söküm Makinesi	68
Balya Makinesi	212
Gübre Dağıtma Makinesi	2 479
Döven (Batöz)	5 347
Römork	7 448
Taş Toplama Makinesi	6
Balya Makinesi	212
Pancar Hasat Makinesi	9

Kaynak: TÜİK

Tablo 3. 3’de Kars ilinde mevcut olan tarımsal makine ve ekipmanların 2013 yılı verilerine göre sayıları gösterilmektedir. Çeşitli modellerde 7 bin 401 traktör, 7 bin 448 batöz, 3 bin 875 adet biçer, 6 bin 420 pulluk ve 7 bin 448 traktör römorku bulunmaktadır. Modern yöntemlerle tarımsal üretim yapan ülkelerde daha fazla kullanılan taş toplama makinesi, balya makinesi patates dikim makinesi ve pancar hasat makinesi sayısının Kars’ta olması gerekenden daha az olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgi ışığında Kars’ta yapılan tarımın modern ve geleneksel tarım yöntemleriyle bir arada devam ettiğini söyleyebiliriz.

3.3.2. Hayvancılık

Kars, tarihinden beri Türkiye ve çevre ülkeler için oldukça önemli bir hayvancılık merkezidir. Doğal şartların tarımı kısıtlaması ve sanayii kalkınma durumunun düşük olması insanları hayvancılık konusunda uzmanlaşmaya itmiştir. Hayvancılık bakımında ilin bu denli önem kazanmasının bir başka nedeni geniş otlakların varlığıdır. Hayvancılığın besi hayvancılığından çok mera hayvancılığı şeklinde yapılması Karsta yapılan hayvancılığa karşı olumlu bir değerlendirme kazandırmıştır. Modern yöntemlerle yapılan hayvancılık besi ahırlarında doğal

olmayan yem ve bitkilerle gerçekleştirilirken Karsta hayvanlar genellikle arazide yemlenerek beslenmektedir. Bu durum hayvanın hem doğal yollarla beslenmesini hem de hareket fazlalığı nedeniyle yağ oranının azalmasını sağlamaktadır. Hayvancılık sektörü Kars ilinde ticaretten çok temel tüketim mallarının tedarikine yönelik olarak gerçekleşmektedir. Fakat özellikle Kurban Bayramı öncesi şehir dışına çok sayıda hayvan ihracının olduğu da bir gerçektir. Son dönemlerde özellikle Serhat Kalkınma Ajansı, Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu ve benzer kuruluşların faaliyeti sonucunda hayvan ticaretine yönelik cazibe artışı yaşanmaktadır. Bu destekler hayvancılık sektöründe ticari faaliyet gelişimini arttırmaktadır¹⁵⁷.

Tablo 3. 4. Kars İlindeki Hayvan Sayısı ve Hayvansal Üretim (2013)

Hayvan Adı	Hayvan Sayısı	Sağılan Hayvan	Süt (Ton)
Sığır(yerli)	175.811	216.593	130.236.519
Manda	19	4	3.889
Koyun	321.052	116.454	8.507.003
Kıl Keçisi	25.769	7.997	765.369
Yumurta Tavuğu	195.585	-	-
Hindi	24.845	-	-
Kaz	116.480	-	-
Ördek	10.285	-	-
At	11.279	-	-

Kaynak: TÜİK

Tablo 3. 4'e bakıldığında Kars ilinde sağılan en fazla hayvanın 216 bin 593 hayvanla sığır olduğu görülmektedir. Sığırdan sonra beslenilmesi daha çok tercih edilen hayvan 321 bin 52 hayvanla koyundur. Hayvan sayısında görülen bu değerler ilin ikliminden ve yeryüzü şekillerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca hayvancılığın Kars'ta önemli geçim kaynağı olması nedeniyle hayvansal varlıklar genellikle sığır ve koyun olarak yoğunlaşmaktadır. Hayvansal ürün üretimine bakıldığında 130 milyon 236 bin 519 ton süt üretimine sahip sığır ile 8 milyon 507 bin 003 ton süt

¹⁵⁷Üstüner Baki, Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Kars İlinin Ekonomik Kaynaklarının Değerlendirilmesi: Turizm Sektörü Örneği, *Kafkas Ü. SBE*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars 2008, s.30.

üretimine sahip koyun varlığı söz konusudur. Sayısı az da olsa Kars'ta manda besiciliğinin yapıldığı görmekte mümkündür.

Kars'ın önemli geçim kaynaklarından olan hayvancılık sektörünün içerisinde payı azımsanmayacak bir faaliyet alanı da arıcılıktır. Kars ili Türkiye'nin arıcılıkta önde gelen illerinden birisidir. Bitki örtüsünün arıcılığa elverişli olması, çiçek türü ve bolluğu kaliteli bal üretimi için uygun ortam oluşturmaktadır. Arının besinini yalnızca çiçeklerden alması, ot toplama ve yığma gibi bir yükün olmaması, diğer hayvanların besini aleyhine çalışmaması, aksine bitkisel üretime katkıda bulunması sebebiyle yörede büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın yanında yürütülen önemli bir gelir kaynağı da arıcılıktır¹⁵⁸.

TÜİK aracılığıyla elde edilen verilen doğrultusunda Kars ilinde 156 köyde 68 bin 437 yeni kovan, 150 eski kovan olmak üzere toplam 68 bin 587 kovanla bal üretimi yapıldığı; il genelinde toplam 398 bin 420 ton bal, 28 bin 393 ton balmumu üretimi yapıldığı bilgisine ulaşmak mümkündür¹⁵⁹.

3.3.3. Sanayi

Ham maddeye ve tüketim merkezine olan uzaklık, sermaye birikiminin az oluşu, yatırım yapma cazibesinin düşük olması bakımından Karsta sanayi sektörünün gelişemediğini söylemek mümkündür. Büyük işletme ve istihdam kapasitesine sahip olan fabrika yokken geçmişte çimento ve ayakkabı fabrikalarının varlığı söz konusu olmuştur. Fabrikasyonun bu alanda gözlenmesi hammadde olarak toprak ve ayakkabı imalatında kullanılan hayvan derisinin bolluğuna bağlanmaktadır. Şehirde var olan küçük sanayi işletmeleri önceleri göl yeri mevki olarak anılan yerde faaliyet gösterirken OSB'nin kurulmasıyla buraya taşınmıştır¹⁶⁰. Bakanlar kurulu tarafından 1975 yılında alınan bir karar ile kalkınmanın dengeli olarak gerçekleşmesi amacıyla OSB'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Paşacayır mevkiinde yer alan organize sanayi bölgesi şehir merkezine 15 km uzaklıktadır¹⁶¹.

Sanayi yapısına daha anlamlı bir bakış kazandırabilmek adına Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü verileri vasıtasıyla hazırlanan tablodan yararlanmak faydalı

¹⁵⁸ Kars Valiliği, http://www.kars.gov.tr/kars_hayvancilik.htm (17.06.2013)

¹⁵⁹ TÜİK, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul> (17.06.2013).

¹⁶⁰ Kars Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Kars İli Çevre Durum Raporu, 2011, s.198. http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/kars_icdr2011.pdf (01.06.2013)

¹⁶¹ SERKA, <http://www.serka.org.tr/kars.asp> (19.06.2013)

olacaktır. Tabloda OSB içerisinde faaliyet gösteren firmalar ve çalışma kolları gösterilmektedir.

Firmalar genel olarak gıda, inşaat ve orman ürünleri üzerine faaliyet göstermektedir. Şehirde hayvancılığın gelişmiş olması sebebiyle OSB’de yer alan firmaların büyük çoğunluğu süt ve süt ürünleri üzerine faaliyet göstermektedir. Bazı firmaların SERKA gibi kalkınma kuruluşlarından finansal destek aldığı destek aldığı sanayiye yapılan ziyaretler neticesinde anlaşılmaktadır. İnşaat halindeki parsel ve proje safhası devam eden 12 parselin varlığı gelecekte OSB’de yer alan firma sayısında artış olacağını kanıtlamaktadır. Bununla birlikte OSB’nin altyapı ve üst yapı bakımından yetersiz olduğunu söylemekte fayda vardır. Çünkü OSB’de trafik güvenliği ışıklı ve sesli ikazlardan yoksun, yol tadilatı bakımından yetersiz ve aydınlatma açısından mahrum durumdadır.

Tablo 3. 5: Kars Organize Sanayi Bölgesinde (OSB) Yer Alan İşletmeler

Firma Durumu	Firma Sayısı	Faaliyet Alanı	Firma Sayısı
Tahsis Yapılan Firma	86	Süt ve Süt Ürünleri	22
Üretimdeki Firma	45	Orman ve Orman Ürünleri	5
Kapalı Firma	0	Tarımsal makine ve malzeme	1
Proje Safhasındaki Firma	12	Taş Kesme	1
İnşaat Halindeki Firma	16	Hazır Beton ve Kum Eleme	7
		Diğer (Unlu mamül, et ürünleri, ısı yalıtım, karo imalatı, temizlik ürünleri, gıda imalatı, karma yem, kağıt havlu- peçete, kilit parke taşı, metal rekor, çevre hizmetleri, TÜVTURK araç muayene istasyonu)	12

Kaynak: <http://www.karsosb.org.tr/kars-osb/kars-osb-kapasite-durumu.html> (Erişim: 11.09.2014)

Eksikliklerin farkında olan idare 15.07.2011 tarihinde Kars OSB'nin yol ve kaldırımlarının tadilat edilmiştir. OSB'nin sınırlarının ve girişlerinin güvenlik altına alınması, OSB'de "Katı atık toplama sistemi" oluşturulmuştur. OSB içindeki araç trafiğinin kontrol altına alınması, OSB'nin genel aydınlatmasının tadil edilmesi, OSB’nin site haritasının ve tabela sisteminin oluşturulması, OSB’nin kurumsal

kimliğinin geliştirilmesi hususlarında bir ihale yapmış fakat gerekli düzenlemeler halen gerçekleştirilememiştir¹⁶².

Tablo 3. 6: Kars OSB'deki Firmaların Sektörel Dağılımı

GIDA		İNŞAAT		Orman Ürünleri		Diğer	
Süt ve Süt Ürünleri	22	Taş Kesme	1	Mobilya	2	Tarım Makinaları	1
Unlu Mamüller	1	Hazır Beton	5	Kereste	3	Temizlik Ürünleri	1
Et ve Süt Ürünleri	1	İzolasyon	2			Muayene İstasyonu	1
Gıda İmalatı	1	Kum Eleme	2			Karma Yem	1
Bal Paketleme	1	Parke Taş	2			Çevre Koruma	1
		Beton Boru	1			Kâğıt Havlu	1
						Kaz Tüyü Tesisi	1
Toplam	26		13		5		7

Kaynak: <http://www.karsosb.org.tr/kars-osb/kars-osb-kapasite-durumu.html> (Erişim: 13.09.2014)

3.3.4. Turizm

Türkiye'nin en yüksek bölgesinde bulunan Kars ili bulunduğu yükseklik ve doğa şartları bakımından kış turizminin gelişmesine elverişlidir. Kars ili Sarıkamış ilçesinde yer turistik oteller ve kayak tesisleri bakımından oldukça önemlidir. Köklü bir tarihi mirasa sahip olması bakımından kültür turizmi potansiyeli yüksek bir şehirdir. Bu bakımdan Ani Antik Kenti, tarihi Rus, Ermeni ve Malakan evleri turistik açıdan oldukça ilgi çekicidir¹⁶³. Kültürel turizme katkı sağlayan Beylerbeyi Sarayı, Ejderha Kulesi, Manuçehr Camii, Evliya Camii, İlbeyoğlu Hamamı, Mazlumağa Hamamı, Kars Kalesi ve tarihi Taş Köprü gibi tarihi eserler bulunmaktadır¹⁶⁴.

¹⁶² <http://www.karsosb.org.tr/kars-osb/kars-osb-kapasite-durumu.html>. (01.12.2014)

¹⁶³ Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <http://www.karskulturturizm.gov.tr/belge/1-33821/genel-bilgiler.html> (20.06.2013).

¹⁶⁴ SERKA, <http://www.serka.gov.tr/bolgemiz/kars/kars-gezilecek-yerler-55.html> (02.12.2014).

Tablo 3. 7: Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklayan Turist Sayıları

	2010(Bin Kişi)	2011(10Aylık) (Bin Kişi)	Toplam
Yerli	51 066	57 705	108 771
Yabancı	13 523	24 513	38 036
Toplam	64 589	82 218	

Kaynak: Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <http://www.karskulturturizm.gov.tr/belge/1-90806/istatistikler.html> (Erişim: 24.11.2014)

Yukarıdaki tabloda 2010 ve 2011 yıllarında Kars'a gelen yerli ve yabancı turist sayıları ile toplam turist sayısı gösterilmektedir. 2011 yılında Kars'a gelen yerli turist sayısı 6 bin 639 kişi artarak 57 bin 705 kişi olarak gerçekleşirken aynı yıl gelen yabancı turist sayısı 10 bin 990 kişi artarak 24 bin 513 kişi olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında Kars'a gelen toplam turist sayısı ise 2010 yılına göre 17 bin 629 kişi artış göstererek 82 bin 218 olmuştur.

3.3.5 Madencilik

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü tarafından Kars ve çevresinde yapılan araştırmalar neticesinde altın cevherleşmesine ve sanayide hammadde olarak kullanılan perlit, kireçtaşı ve manyezit gibi bir takım madenlerin varlığı tespit edilmiştir. Bulunan madenler kaynak olarak il merkezi, Kağızman ve Sarıkamış ilçelerinde yer almaktadır. Perlit madenlerinin tümü Sarıkamış ilçesinde bulunmaktadır. İki milyar tondan fazla perlit cevherine sahip olduğu tahmin edilen Sarıkamış'taki madenin cevher değeri orta kalitelidir¹⁶⁵.

Ayrıca Sarıkamış ilçesinde genellikle süsleme sanatında kullanılan obsidyen taşı çıkarımı da görülmektedir. Çoğu yerin obsidyen taşı çıkarılması bakımından uygun olduğu fakat işletme tesisinin bulunmadığı Kars valiliği tarafından bildirilmiştir. Bu alanda bir değerlendirme yapılarak valilik ve İŞKUR birlikteliği sonucu obsidyen taşı işleme atölyesi kursu açılmıştır. Toplam kurs için 72 başvuru gerçekleşmiş 20 kursiyerin eğitime hak kazandığı bildirilmiştir. Kurs süresinin 70 gün olduğu bildirilirken kursiyerlerin tümüne günlük 20 TL ödendiği kurs sorumlusu İbrahim Nar tarafından açıklanmıştır¹⁶⁶.

¹⁶⁵ http://www.mta.gov.tr/v2.0/turkiye_maden/maden_potansiyel_2010/kars_madenler.pdf. (03.12.2014)

¹⁶⁶ Serhat TV Haber Ajansı, <http://www.serhattv.com.tr/haber/165837/obsidyen-tasi-kursu->

Tablo 3. 8: Kars İli Maden ve Enerji Kaynakları

Altın(au) Kağızman Darphane Sahası	Tenör	0.1 gr/m ³ Au
	Rezerv	9.000.000 m ³ mümkün. Yatak geçmiş yıllarda işletilmiştir.
Kireçtaşı (Kçt) 1. Merkez İlçe Şeker Fabrikasına Ait Yatak 2. Sarıkamış Aktaş Tepe Yatağı 3. Sarıkamış Kapılıtaş Yatağı	Tenör	% 94.30 CaCO ₃ , % 1.80 SiO ₂
	Rezerv	3.890.533 ton muhtemel rezerv
	Tenör	% 96.55-98 CaCO ₃
	Rezerv	1.913.390 görünür+muhtemel rezerv
	Tenör	% 97,45-98,35 CaCO ₃
	Rezerv	3.003.450 ton görünür+muhtemel rezerv
Krom (Cr) Kağızman Krom Sahası	Tenör	% 46-48 Cr ₂ O ₃
	Rezerv	Yataktan 16.000 cevher üretilmiştir
Manyezit (Mag) Kağızman Sahası	Tenör	% 45 MgO
	Rezerv	465.000 ton mümkün rezerv.
Perlit (Per) Kars- Sarıkamış- Mescitli- Kızılkale- Şehit Emim Köyü Sahaları	Tenör	Orta
	Rezerv	2.091.346.000 ton jeolojik rezerv.
Jeotermal Kağızman- Kötek Susuz		26 °C sıcaklıkta 5 lt/sn debili
		26 °C sıcaklıkta ve 2 lt/sn debili
Linyit	Rezerv	380.000 Ton muhtemel rezerv
	Eş Değeri	44.000 Ton petrol
		64.000 Taş kömürü

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü¹⁶⁷

3.3.6. Ticaret

Kars ilinde ticarete konu olan materyaller genellikle tarım ve hayvancılık sektörünün etkisiyle şekillenmektedir. İl içi ticaret genellikle küçük esnaf teşekkülleri vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Bu bağlamda ticari sektör içerisinde yer

[basladi.html](#) (03.12.2014).

¹⁶⁷ http://www.mta.gov.tr/v2.0/turkiye_maden/maden_potansiyel_2010/kars_madenler.pdf

(Erişim: 01.12.2014)

alan çalışanların ve esnafların düşük gelirlerle sigortasız olarak çalıştığı görülmektedir. Hayvan ticaretinin hız kazandığı dönemler ise şehir içi ve şehir dışı sevkiyatın kolaylaştığı yaz dönemleridir. Bölgesel kalkınma bakımından ve ihtiyaç duyulan malların şehir içinde üretilmemesi sebebiyle ihtiyaç duyulan ürünler genellikle başka şehirlerden tedarik edilmektedir¹⁶⁸.

¹⁶⁸ Baki, a.g.e. s.47.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖZELLEŞTİRME UYGULAMARI ÜZERİNE KARS İLİNDE BİR ANALİZ

4. 1. Araştırmanın Tasarımı

Saha araştırmasına dayanan bu çalışmanın metodolojisi; araştırmanın amacı, önemi, kapsamı ve sınırları gibi başlıklar altında incelenmektedir.

4. 1. 1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın genel amacı; araştırmada anketi cevaplayanların Kars ilinde özelleştirmeye ilişkin bilgilerinin olup olmadığını, özelleştirmeye bakış açılarını, YİD modeline ilişkin fikirlerini, devletin vermiş olduğu girişimcilik ve tarımsal destekçilik teşviklerinin yeterliliğini, sanayi ve fabrikalaşma hakkındaki düşüncelerini anlamak üzere cevapların önem ve tercih düzeyine göre sıralanması istenerek sıralı veriler elde edilmiştir.

Araştırmanın önemi; bu araştırma Kars il merkezinde yaşayan vatandaşların YİD modeline yönelik tutumun belirlenmesi ve devletin vermiş olduğu iktisadi teşviklerin vatandaşlar tarafından yeterli görülüp görülmediğini ölçme bakımından önem arz etmektedir.

4. 1. 2. Araştırmanın Kapsamı, Sınırları ve Kısıtları

Araştırma verileri Kars il merkezinde yaşayan vatandaşları kapsamaktadır. Bu kapsam Kars ili nüfusu göz önüne alınarak belirlenmiştir. Bu sebeple araştırmanın evrenini Kars ilinde yaşayan vatandaşlar oluşturmaktadır. Araştırmanın sınırları ve kısıtları ise aşağıdaki gibidir.

- ❖ *Araştırmanın uygulanacağı evren ve örnekleme ilişkin sınırlılık ve kısıtlılık:* Sadece Kars ilinde yaşayanların düşüncelerine başvurulmuştur.
- ❖ *Veri Toplama Araçlarına Yönelik Sınırlılık ve Kısıtlılık:* Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır.

4. 1. 3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma modeline uygun olarak üç temel hipotez gerçekleştirilmiştir. Söz konusu hipotezleri aşağıdaki gibi belirtmek mümkündür.

H1: Özelleştirmenin ildeki işsizlik sorununu çözeceği yönündeki görüş mesleki bakımdan vatandaşlar arasında farklılık göstermektedir.

H2: Girişimciliği önce devletin başlatıp sonra vatandaşlara devretmesi düşüncesi yaş gruplarına göre farklılık göstermektedir.

H3: Kars'taki belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi düşüncesi Kars'ta yaşayan vatandaşlar arasında eğitim seviyesi bakımından farklılık göstermektedir.

4. 1. 4. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma anket yöntemi ile veri toplanması ve analiz edilmesine yönelik bir saha çalışması olarak tasarlanmıştır. Araştırmada tümevarım yöntemi kullanılmıştır.

4. 1. 5. Örneklem Süreci

Araştırmanın evrenini Kars ilinde yaşayan vatandaşlar olarak yaklaşık 100.000 oluşturmaktadır. Belirtilen evreni temsil edecek düzeyde *kolayda örneklem* yoluyla 600 gözleme ulaşılmıştır. Bu örnek, %95 güvenilirlik seviyesinde homojen bir evreni temsil edecek niteliktedir¹⁶⁹.

Tablo 4. 1: Araştırmanın Örneklemi

Anketin Kapsamı	Evren	Gerekli Örneklem	Ulaşılan Örneklem
Kars ilinde yaşayan vatandaşlar	100.000 ve üzeri	381	600

4. 1. 6. Veri Toplama Yöntem ve Aracı

Araştırma tanımlayıcı nitelikte oluşturularak verilerin toplanması için anket tekniği kullanılmıştır. Yüz yüze yapılan anketler aracılığıyla vatandaşların cinsiyet, yaş, eğitim durumları, gelir durumları, meslekleri gibi tanımlayıcı özelliklerine bakılarak elde edilmiştir. Çalışmanın kapsamını Kars şehir merkezinde yaşayan vatandaşlar oluşturmuştur.

¹⁶⁹ Remzi Altunışık vd., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya Yayıncılık, Sakarya 2010, s.135.

4. 2. Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Çalışma kapsamında 600 kişi ile görüşülmüştür. Görüşme sonucunda elde edilen veriler IBM SPSS Statistics 22 programı kullanılarak bilgisayar ortamına aktarılmış ve analizleri gerçekleştirilmiştir. Öncelikle frekans analizleri ve tanımlayıcı istatistikler kullanılarak tüm değişkenler analiz edilmiştir. Kategorik verilerin analizi için Ki-Kare analizi kullanılmıştır. Tüm sonuçlar uygun bir biçimde tablolar ve yorumlar ile raporlanmıştır. Tüm analizlerde %95 güven düzeyi kullanılmıştır.

4. 2. 1. Demografik Özellikler

Tablo 4. 2: Cinsiyete Göre Dağılım

Cinsiyet	Kişi Sayısı	Yüzde
Erkek	361	60,2
Kadın	239	39,8
Toplam	600	100

Ankete katılan vatandaşların cinsiyet dağılımı Tablo 4. 1’de verilmiştir. Araştırmaya katılanların %60,2’si erkek iken %39,8’i kadındır. Tablo 4. 1’de görüldüğü gibi ankete 361 erkek, 239 kadın olmak üzere toplam 600 örneklem katılmıştır.

Tablo 4. 3: Yaşa Göre Dağılım

Yaş	Kişi Sayısı	Yüzde
20 yaş ve altı	24	4,0
21 – 30	241	40,2
31 – 40	203	33,8
41 – 50	98	16,3
51 ve üstü	34	5,7
Toplam	600	100

Araştırmaya katılan vatandaşların yaş dağılımı Tablo 4. 3’de verilmiştir. Tablo 4. 3’de görüldüğü gibi araştırmaya katılanların %4’ü 24 kişi 20 yaş ve altında iken,

%40,2'si 241 kişi 21-30 yaş Aralığında, %33,8'i 203 kişi 31-40 yaş Aralığında, %16,3'ü 98 kişi 41-50 yaş Aralığında, %5,7'si 34 kişi 51 yaş ve üstündedir.

Tablo 4. 4: Eğitim Durumlarına Göre Dağılım

Eğitim	Kişi Sayısı	Yüzde
İlköğretim	49	8,2
Lise	151	25,2
Ön lisans	134	22,3
Lisans	197	32,8
Lisansüstü	69	11,5
Toplam	600	100

Ankete katılan vatandaşların eğitim durumları Tablo 4. 4'de verilmiştir. Araştırmaya katılanların %8,2'si 49 kişi ilköğretim mezunu iken %25,2'si 151 kişi lise, %22,3'ü 134 kişi ön lisans, %32,8'i 197 kişi lisans, %11,5'i 69 kişi lisansüstü mezunudur.

Tablo 4. 5: Gelir Durumuna Göre Dağılım

Gelir	Kişi Sayısı	Yüzde
750 - 1500 TL	228	38,0
1500 - 3000 TL	283	47,2
3000 - 5000 TL	89	14,8
Toplam	600	100

Ankete katılan vatandaşların gelir durumları Tablo 4. 5'de verilmiştir. Araştırmaya katılanların %38'inin geliri 750-1500 TL arasında iken %47,2'sinin 1500-3000 TL, %14,8'inin ise 3000-5000 TL arasındadır. Araştırmaya katılan 228 kişinin geliri 750-1500TL, 283 kişinin 1500-3000TL, 89 kişinin ise 3000-5000TL arasındadır.

Tablo 4. 6: Mesleğe Göre Dağılım

Meslek	Kişi Sayısı	Yüzde
Memur	334	55,7
İşçi	128	21,3
Esnaf	80	13,3
Öğrenci	42	7,0
Çiftçi	16	2,7
Toplam	600	100

Ankete katılan vatandaşların meslek durumları Tablo 4. 6’da verilmiştir. Araştırmaya katılanların %55,7’si memur iken %21,3’ü işçi, %13,3’ü esnaf, %7’si öğrenci, %2,7’si ise çiftçidir. Araştırmaya katılan 334 kişi memur, 128 kişi işçi, 80 kişi esnaf, 42 kişi öğrenci, 16 kişi ise çiftçidir.

4. 2. 2. Ankete Katılanların İfadelere Verdikleri Cevapların Dağılımı

Tablo 4. 7: İfadelere Verilen Cevaplara Göre Dağılım

İfadeler	Evet		Kararsızım		Hayır	
	N	%	N	%	N	%
Kars’ta verilen girişimcilik ve tarımsal destekçilik teşviklerini yeterli buluyor musunuz?	100	16,7	90	15,0	410	68,3
Kars’ta sanayi faaliyetleri ve fabrikalaşma yöntemlerini ve sistemlerini yeterli buluyor musunuz?	13	2,2	26	4,3	561	93,5
Kars’ta devlet hastanelerinin yanında özel hastanelerin de olmasını ister misiniz?	524	87,3	23	3,8	53	8,8
Kars’ta vakıf üniversitelerinin açılmasını ister misiniz?	458	76,3	52	8,7	90	15,0
Kafkas Üniversitesinin özelleştirilmesini ister misiniz?	111	18,5	80	13,3	409	68,2
Devletin köy ve kentlerde özellikle bayan girişimcilerin çoğaltılması için kurslar vermesini ister misiniz?	551	91,8	18	3,0	31	5,2
Kars’taki üniversitede okuyan öğrenci sayısının çoğaltılmasını ister misiniz?	531	88,5	28	4,7	41	6,8
Devletin Kars’ta sanayi sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?	431	71,8	80	13,3	89	14,8
Devletin Kars’taki yem sektörüne müdahil olmasını ister	418	69,7	114	19,0	68	11,3

misiniz?						
Devletin Kars'taki süt ve süt ürünlerine müdahaleci olmasını ister misiniz?	408	68,0	103	17,2	89	14,8
Kars Belediyesi'nin altyapı hizmetlerini yeterli buluyor musunuz?	108	18,0	89	14,8	403	67,2
Kars Belediyesi'nin vermiş olduğu hizmetlerinin bazı bölümleri özelleştirilmeli midir?	294	49,0	133	22,2	173	28,8
Özelleştirme ile işsizliğin belirli lde azalacağını düşünüyor musunuz?	170	28,3	148	24,7	282	47,0
Kars'ta özel sektör girişimciliğini teşvik etmek için kişilere mesleki kurslar verilmesini ister misiniz?	543	90,5	28	4,7	29	4,8
Özel sektör çalışma bakımından kamu sektörüne göre daha rahattır diyebilir miyiz?	68	11,3	74	12,3	458	76,3
Özel sektör kamu sektörüne göre çalışma standartları ve gelir bakımından daha mı iyidir?	112	18,7	80	13,3	408	68,0
Yapı-İşlet-Devret modeli hakkında bilginiz var mı?	312	52,0	76	12,7	212	35,3
Yap-İşlet-Devret modeli Kars'a faydalı olabilir mi?	267	44,5	187	31,2	146	24,3
Aşağıdaki destek kuruluşlarından ekonomik açıdan hiç faydalandınız mı? (Serhat Kalkınma Ajansı, Tarım il kooperatifi)	47	7,8	22	3,7	531	88,5
Kars'ta Devletin vermiş olduğu hizmetlerde zelleştirme yapılmasını ister misiniz? (Devletçilik)	192	32,0	110	18,3	298	49,7
Kafkas niversitesi'nde sağlıklı bir eğitim için ulaşım ve taşımacılık hizmetlerinde rekabetin artırılabilmesi için özelleştirmeye gidilmesini destekliyor musunuz?	391	65,2	64	10,7	145	24,2
Devletin Kars'ta fabrika sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?	442	73,7	62	10,3	96	16,0

Tablo 4. 7: İncelendiğinde ankete katılanların ifadelere verdikleri cevapların dağılımı görülmektedir. Vatandaşların ifadeler verdikleri cevaplar evet, hayır, kararsızım çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Kars'ta verilen girişimcilik ve tarımsal destekçilik teşviklerini yeterli buluyor musunuz? ifadesine %16,7'sikatıldığını belirtmiş iken %15'i kararsız kaldığını, %68,3' ise katılmadığını belirtmiştir.

Kars'ta sanayi faaliyetleri ve fabrikalaşma yöntemlerini ve sistemlerini yeterli buluyor musunuz? ifadesine %2,2'si katıldığını belirtmiş iken %4,3'ü kararsız kaldığını, %93,5'i ise katılmadığını belirtmiştir.

Kars'ta devlet hastanelerinin yanında özel hastanelerin de olmasını ister misiniz? İfadesine %87,3'ü katıldığını belirtmiş iken, %3,8'i kararsız kaldığını, %8,8'i ise katılmadığını belirtmiştir.

Kars'ta vakıf üniversitelerinin açılmasını ister misiniz? İfadesine %76,3'ü katıldığını belirtmiş iken, %8,7'si kararsız kaldığını, %15'i ise katılmadığını belirtmiştir.

Kafkas Üniversitesinin özelleştirilmesini ister misiniz? İfadesine %18,5'i katıldığını belirtmiş iken, %13,3'ü kararsız kaldığını, %68,2'si ise katılmadığını belirtmiştir.

Devletin köy kentlerde özellikle bayan girişimcilerin çoğaltılması için kurslar vermesini ister misiniz? İfadesine %91,8'i katıldığını belirtmiş iken, %3'ü kararsız kaldığını, %5,2'si ise katılmadığını belirtmiştir.

Kars'taki üniversitede okuyan öğrenci sayısının çoğaltılmasını ister misiniz? İfadesine %88,5'i katıldığını belirtmiş iken, %4,7'si kararsız kaldığını, %6,8'i ise katılmadığını belirtmiştir.

Devletin Kars'ta sanayi sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karslı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz? İfadesine %71,8'i katıldığını belirtmiş iken, %13,3'ü kararsız kaldığını, %14,8'i ise katılmadığını belirtmiştir.

Devletin Kars'taki yem sektörüne müdahil olmasını ister misiniz? İfadesine %69,7'si katıldığını belirtmiş iken, %19'u kararsız kaldığını, %11,3'ü ise katılmadığını belirtmiştir.

Devletin Kars'taki süt ürünlerine müdahaleci olmasını ister misiniz? İfadesine %68'i katıldığını belirtmiş iken, %17,2'si kararsız kaldığını, %14,8'i ise katılmadığını belirtmiştir.

Kars Belediyesi'nin altyapı hizmetlerini yeterli buluyor musunuz? İfadesine %18'i katıldığını belirtmiş iken, %14,8'i kararsız kaldığını, %67,2'si ise katılmadığını belirtmiştir.

Kars Belediyesi'nin vermiş olduğu hizmetlerinin bazı bölümleri özelleştirilmeli midir? İfadesine %49'u katıldığını belirtmiş iken, %22,2'si kararsız kaldığını, %28,8'i ise katılmadığını belirtmiştir.

Özelleştirme ile işsizliğin belirli ölçüde azalacağını düşünüyor musunuz? İfadesine %28,3'ü katıldığını belirtmiş iken, %24,7'si kararsız kaldığını, %47'si ise katılmadığını belirtmiştir.

Kars'ta özel sektör girişimciliğini teşvik etmek için kişilere mesleki kurslar verilmesini ister misiniz? İfadesine %90,5'i katıldığını belirtmiş iken, %4,7'si kararsız kaldığını, %4,8'i ise katılmadığını belirtmiştir.

Özel sektör çalışma bakımından kamu sektörüne göre daha rahattır diyebilir miyiz? İfadesine %11,3'ü katıldığını belirtmiş iken, %12,3'ü kararsız kaldığını, %76,3'ü ise katılmadığını belirtmiştir.

Özel sektör kamu sektörüne göre çalışma standartları gelir bakımından daha mı iyidir? İfadesine %18,7'si katıldığını belirtmiş iken, %13,3'ü kararsız kaldığını, %68'i ise katılmadığını belirtmiştir.

Yapı-İşlet-Devret modeli hakkında bilginiz var mı? İfadesine %52'si katıldığını belirtmiş iken, %12,7'si kararsız kaldığını, %35,3'ü ise katılmadığını belirtmiştir.

Yap-İşlet-Devret modeli Kars'a faydalı olabilir mi? ifadesine %44,5'i katıldığını belirtmiş iken, %31,2'si kararsız kaldığını, %24,3'ü ise katılmadığını belirtmiştir.

Aşağıdaki destek kuruluşlarından ekonomik açıdan hiç faydalandınız mı? (Serhat Kalkınma Ajansı, Tarım il kooperatifi) ifadesine %7,8'i katıldığını belirtmiş iken, %3,7'si kararsız kaldığını, %88,5'i ise katılmadığını belirtmiştir.

Kars'ta Devletin vermiş olduğu hizmetlerde özelleştirme yapılmasını ister misiniz? (Devletçilik) ifadesine %32'si katıldığını belirtmiş iken, %18,3'ü kararsız kaldığını, %49,7'si ise katılmadığını belirtmiştir.

Kafkas Üniversitesi'nde sağlıklı bir eğitim için ulaşım taşımacılık hizmetlerinde rekabetin artırılabilmesi için özelleştirmeye gidilmesini destekliyor musunuz? İfadesine %65,2'si katıldığını belirtmiş iken, %10,7'si kararsız kaldığını, %24,2'si ise katılmadığını belirtmiştir.

Devletin Kars'ta fabrika sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karslı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz? İfadesine %73,7'si katıldığını belirtmiş iken, %10,3'ü kararsız kaldığını, %16'si ise katılmadığını belirtmiştir.

4. 2. 3. Cinsiyet Bakımından İfadeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Tablo 4. 8: Cinsiyet ile İfadeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Ki-Kare)

		Cinsiyet		Toplam	P
		Erkek	Kadın		
Kars'ta sanayi faaliyetleri ve fabrikalaşma yöntemlerini ve sistemlerini yeterli buluyor musunuz?	Evet	N	9	4	13
		%	2,5	1,7	2,2
	Kararsızım	N	16	10	26
		%	4,4	4,2	4,3
	Hayır	N	336	225	561
		%	93,1	94,1	93,5
Kafkas Üniversitesinin özelleştirilmesini ister misiniz?	Evet	N	78	33	111
		%	21,6	13,8	18,5
	Kararsızım	N	42	38	80
		%	11,6	15,9	13,3
	Hayır	N	241	168	409
		%	66,8	70,3	68,2
Devletin Kars'ta sanayi sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karslı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?	Evet	N	267	164	431
		%	74,0	68,6	71,8
	Kararsızım	N	34	46	80
		%	9,4	19,2	13,3

	Hayır	N	60	29	89	
		%	16,6	12,1	14,8	
Kars Belediyesi'nin vermiş olduğu hizmetlerinin bazı bölümleri özelleştirilmeli midir?	Evet	N	185	109	294	0,033
		%	51,2	45,6	49,0	
	Kararsızım	N	67	66	133	
		%	18,6	27,6	22,2	
	Hayır	N	109	64	173	
		%	30,2	26,8	28,8	
Özelleştirme ile işsizliğin belirli ölçüde azalacağını düşünüyor musunuz?	Evet	N	92	78	170	0,000
		%	25,5	32,6	28,3	
	Kararsızım	N	72	76	148	
		%	19,9	31,8	24,7	
	Hayır	N	197	85	282	
		%	54,6	35,6	47,0	
Yapı-İşlet-Devret modeli hakkında bilginiz var mı?	Evet	N	209	103	312	0,000
		%	57,9	43,1	52,0	
	Kararsızım	N	34	42	76	
		%	9,4	17,6	12,7	
	Hayır	N	118	94	212	
		%	32,7	39,3	35,3	
Yap-İşlet-Devret modeli Kars'a faydalı olabilir mi?	Evet	N	177	90	267	0,000
		%	49,0	37,7	44,5	
	Kararsızım	N	79	108	187	
		%	21,9	45,2	31,2	
	Hayır	N	105	41	146	
		%	29,1	17,2	24,3	
Kars'ta Devletin vermiş olduğu hizmetlerde özelleştirme yapılmasını ister misiniz?	Evet	N	122	70	192	0,000
		%	33,8	29,3	32,0	

(Devletçilik)	Kararsızım	N	48	62	110	0,000
		%	13,3	25,9	18,3	
	Hayır	N	191	107	298	
		%	52,9	44,8	49,7	
	Evet	N	274	168	442	
		%	75,9	70,3	73,7	
Devletin Kars'ta fabrika sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?	Kararsızım	N	19	43	62	
		%	5,3	18,0	10,3	
	Hayır	N	68	28	96	
		%	18,8	11,7	16,0	
Toplam		N	361	239	600	
		%	100,0	100,0	100,0	

Tablo 4. 8 incelendiğinde ankete katılanların cinsiyetleri ile ifadelere verdikleri cevaplar arasındaki ilişki görülmektedir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kars'ta sanayi faaliyetleri ve fabrikalaşma yöntemlerini ve sistemlerini yeterli buluyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kafkas Üniversitesinin özelleştirilmesini ister misiniz?” ifadesine verilen cevaplar ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, ifadeye katılan erkeklerin oranı, ifadeye katılan kadınların oranından anlamlı derecede daha yüksektir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Devletin Kars'ta sanayi sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, ifadeyi desteklemede kararsız kalan erkeklerin oranı, kararsız kalan kadınların oranından anlamlı derecede daha düşüktür.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kars Belediyesi'nin vermiş olduğu hizmetlerinin bazı bölümleri özelleştirilmeli midir?” ifadesine verilen cevaplar ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, kararsız kalan erkeklerin oranı, kararsız kalan kadınların oranından anlamlı derecede daha düşüktür.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Özelleştirme ile işsizliğin belirli ölçüde azalacağını düşünüyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, kararsız kalan erkeklerin oranı, kararsız kalan kadınların oranından anlamlı derecede daha düşüktür. İfadeye katılmayan erkeklerin oranı ise, ifadeye katılmayan kadınların oranından anlamlı derecede daha yüksektir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Yapı-İşlet-Devret modeli hakkında bilginiz var mı?” ifadesine verilen cevaplar ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, kararsız kalan erkeklerin oranı, kararsız kalan kadınların oranından anlamlı derecede daha düşüktür.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Yap-İşlet-Devret modeli Kars’a faydalı olabilir mi?” ifadesine verilen cevaplar ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, kararsız kalan erkeklerin oranı, kararsız kalan kadınların oranından anlamlı derecede daha düşüktür.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kars’ta Devletin vermiş olduğu hizmetlerde özelleştirme yapılmasını ister misiniz?” ifadesine verilen cevaplar ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, kararsız kalan erkeklerin oranı, kararsız kalan kadınların oranından anlamlı derecede daha düşüktür.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Devletin Kars’ta fabrika sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karslı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, kararsız kalan erkeklerin oranı, kararsız kalan kadınların oranından anlamlı derecede daha düşüktür.

4. 2. 4. Yaş grupları ile İfadeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Tablo 4. 9: Yaş ile İfadeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Ki-Kare)

		Yaş					Toplam	P
			<20	21-30	31-40	41-50	51>	
Kars'ta sanayi faaliyetleri ve fabrikalaşma yöntemlerini ve sistemlerini yeterli buluyor musunuz?	Evet	N	1	4	5	3	0	13
		%	4,2	1,7	2,5	3,1	0,0	2,2
	Kararsızım	N	2	10	13	1	0	26
		%	8,3	4,1	6,4	1,0	0,0	4,3
	Hayır	N	21	227	185	94	34	561
		%	87,5	94,2	91,1	95,9	100,0	93,5
Kafkas Üniversitesinin özelleştirilmesini ister misiniz?	Evet	N	9	34	38	24	6	111
		%	37,5	14,1	18,7	24,5	17,6	18,5
	Kararsızım	N	2	41	23	8	6	80
		%	8,3	17,0	11,3	8,2	17,6	13,3
	Hayır	N	13	166	142	66	22	409
		%	54,2	68,9	70,0	67,3	64,7	68,2
Devletin Kars'ta sanayi sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?	Evet	N	17	166	148	73	27	431
		%	70,8	68,9	72,9	74,5	79,4	71,8
	Kararsızım	N	4	37	26	11	2	80
		%	16,7	15,4	12,8	11,2	5,9	13,3
	Hayır	N	3	38	29	14	5	89
		%	12,5	15,8	14,3	14,3	14,7	14,8
Kars Belediyesi'nin vermiş olduğu hizmetlerinin bazı bölümleri özelleştirilmeli midir?	Evet	N	15	125	96	50	8	294
		%	62,5	51,9	47,3	51,0	23,5	49,0
	Kararsızım	N	7	61	42	16	7	133
		%	29,2	25,3	20,7	16,3	20,6	22,2
	Hayır	N	2	55	65	32	19	173
		%	8,3	22,8	32,0	32,7	55,9	28,8

Özelleştirme ile işsizliğin belirli ölçüde azalacağını düşünüyor musunuz?	Evet	N	11	75	54	26	4	170	0,000
		%	45,8	31,1	26,6	26,5	11,8	28,3	
	Kararsızım	N	9	77	41	15	6	148	
		%	37,5	32,0	20,2	15,3	17,6	24,7	
	Hayır	N	4	89	108	57	24	282	
		%	16,7	36,9	53,2	58,2	70,6	47,0	
Yap-İşlet-Devret modeli hakkında bilginiz var mı?	Evet	N	9	113	123	54	13	312	0,027
		%	37,5	46,9	60,6	55,1	38,2	52,0	
	Kararsızım	N	3	33	22	15	3	76	
		%	12,5	13,7	10,8	15,3	8,8	12,7	
	Hayır	N	12	95	58	29	18	212	
		%	50,0	39,4	28,6	29,6	52,9	35,3	
Yap-İşlet-Devret modeli Kars'a faydalı olabilir mi?	Evet	N	6	98	99	52	12	267	0,000
		%	25,0	40,7	48,8	53,1	35,3	44,5	
	Kararsızım	N	12	95	53	21	6	187	
		%	50,0	39,4	26,1	21,4	17,6	31,2	
	Hayır	N	6	48	51	25	16	146	
		%	25,0	19,9	25,1	25,5	47,1	24,3	
Kars'ta Devletin vermiş olduğu hizmetlerde özelleştirme yapılmasını ister misiniz? (Devletçilik)	Evet	N	12	84	52	36	8	192	0,032
		%	50,0	34,9	25,6	36,7	23,5	32,0	
	Kararsızım	N	5	49	38	15	3	110	
		%	20,8	20,3	18,7	15,3	8,8	18,3	
	Hayır	N	7	108	113	47	23	298	
		%	29,2	44,8	55,7	48,0	67,6	49,7	
Devletin Kars'ta fabrika sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi	Evet	N	18	178	145	73	28	442	0,601
		%	75,0	73,9	71,4	74,5	82,4	73,7	
	Kararsızım	N	3	30	21	7	1	62	
		%	12,5	12,4	10,3	7,1	2,9	10,3	

yöntemini destekliyor musunuz?	Hayır	N	3	33	37	18	5	96
		%	12,5	13,7	18,2	18,4	14,7	16,0
Toplam		N	24	241	203	98	34	600
		%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tablo 4. 9’da görüldüğü gibi ankete katılanların yaşları ile ifadelere verdikleri cevaplar arasındaki ilişkiye yer verilmiştir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kafkas Üniversitesinin özelleştirilmesini ister misiniz?” ifadesine verilen cevaplar ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, ifadeye katılan 20 yaş ve altında olan kişilerin oranı, ifadeye katılan diğer yaş aralıklarında olan kişilerin oranından anlamlı derecede daha yüksektir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Devletin Kars’ta sanayi sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kars Belediyesi’nin vermiş olduğu hizmetlerinin bazı bölümleri özelleştirilmeli midir?” ifadesine verilen cevaplar ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, ifadeye katılan 51 yaş ve üstünde olan kişilerin oranı, ifadeye katılan diğer yaş gruplarının oranından anlamlı derecede daha düşüktür.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Özelleştirme ile işsizliğin belirli ölçüde azalacağını düşünüyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, yaş arttıkça ifadeye katılma düzeyi azalmaktadır.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Yap-İşlet-Devret modeli hakkında bilginiz var mı?” ifadesine verilen cevaplar ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, Yap-İşlet-Devret modelini bilen 31-40 yaş aralığında olan kişilerin oranı, diğer yaş gruplarına göre anlamlı derecede daha yüksektir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Yap-İşlet-Devret modeli Kars’a faydalı olabilir mi?” ifadesine verilen cevaplar ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, yaş arttıkça kararsız kalma düzeyi azalmaktadır. İfadeye katılmayan 51 yaş ve üstünde olan kişilerin oranı, diğer yaş gruplarına göre anlamlı derecede daha yüksektir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kars’ta Devletin vermiş olduğu hizmetlerde özelleştirme yapılmasını ister misiniz?” ifadesine verilen cevaplar ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, ifadeye katılmayan 20 yaş ve altında olan kişilerin oranı, ifadeye katılmayan diğer yaş gruplarının oranından anlamlı derecede daha düşüktür.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Devletin Kars’ta fabrika sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$). **Buna Göre H2 hipotezi reddedilmiştir.**

4. 2. 5. Eğitim Durumu ile İfadeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Tablo 4. 10. Eğitim Durumu ile İfadeler Arasındaki İlişki (Ki-Kare)

		Eğitim					Toplam	P
		İlköğt.	Lise	Ön lis.	Lisans	Lis. Ü.		
Kars'ta sanayi faaliyetleri ve fabrikalaşma yöntemlerini ve sistemlerini yeterli buluyor musunuz?	Evet	N	1	2	7	2	1	13
		%	2,0	1,3	5,2	1,0	1,4	2,2
	Kararsızım	N	2	4	2	6	12	26
		%	4,1	2,6	1,5	3,0	17,4	4,3
	Hayır	N	46	145	125	189	56	561
		%	93,9	96,0	93,3	95,9	81,2	93,5
Kafkas Üniversitesinin özelleştirilmesini ister misiniz?	Evet	N	8	27	27	31	18	111
		%	16,3	17,9	20,1	15,7	26,1	18,5
	Kararsızım	N	7	19	18	25	11	80
		%	14,3	12,6	13,4	12,7	15,9	13,3
								0,722

	Hayır	N	34	105	89	141	40	409	
		%	69,4	69,5	66,4	71,6	58,0	68,2	
Devletin Kars'ta sanayi sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karanlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?	Evet	N	38	119	92	138	44	431	0,284
		%	77,6	78,8	68,7	70,1	63,8	71,8	
	Kararsızım	N	5	19	19	25	12	80	
		%	10,2	12,6	14,2	12,7	17,4	13,3	
	Hayır	N	6	13	23	34	13	89	
		%	12,2	8,6	17,2	17,3	18,8	14,8	
	Evet	N	10	65	69	109	41	294	
		%	20,4	43,0	51,5	55,3	59,4	49,0	
Kars Belediyesi'nin vermiş olduğu hizmetlerinin bazı bölümleri özelleştirilmeli midir?	Kararsızım	N	12	34	26	43	18	133	0,000
		%	24,5	22,5	19,4	21,8	26,1	22,2	
	Hayır	N	27	52	39	45	10	173	
		%	55,1	34,4	29,1	22,8	14,5	28,8	
	Evet	N	9	47	45	48	21	170	
		%	18,4	31,1	33,6	24,4	30,4	28,3	
	Kararsızım	N	9	31	35	49	24	148	
		%	18,4	20,5	26,1	24,9	34,8	24,7	
Özelleştirme ile işsizliğin belirli ölçüde azalacağını düşünüyor musunuz?	Hayır	N	31	73	54	100	24	282	0,038
		%	63,3	48,3	40,3	50,8	34,8	47,0	
	Evet	N	11	46	67	130	58	312	
		%	22,4	30,5	50,0	66,0	84,1	52,0	
	Kararsızım	N	6	27	17	21	5	76	
		%	12,2	17,9	12,7	10,7	7,2	12,7	
	Hayır	N	32	78	50	46	6	212	
		%	65,3	51,7	37,3	23,4	8,7	35,3	
Yapı-İşlet-Devret modeli hakkında bilginiz var mı?	Evet	N	10	53	62	99	43	267	0,000
		%	20,4	35,1	46,3	50,3	62,3	44,5	
	Kararsızım	N	6	27	17	21	5	76	
		%	12,2	17,9	12,7	10,7	7,2	12,7	
	Hayır	N	32	78	50	46	6	212	
		%	65,3	51,7	37,3	23,4	8,7	35,3	
	Evet	N	10	53	62	99	43	267	
		%	20,4	35,1	46,3	50,3	62,3	44,5	

Kars'ta Devletin vermiş olduğu hizmetlerde özelleştirme yapılmasını ister misiniz? (Devletçilik)	Kararsızım	N	10	48	44	64	21	187	0,263
		%	20,4	31,8	32,8	32,5	30,4	31,2	
	Hayır	N	29	50	28	34	5	146	
		%	59,2	33,1	20,9	17,3	7,2	24,3	
	Evet	N	12	45	45	63	27	192	
		%	24,5	29,8	33,6	32,0	39,1	32,0	
	Kararsızım	N	4	27	26	40	13	110	
		%	8,2	17,9	19,4	20,3	18,8	18,3	
Hayır	N	33	79	63	94	29	298		
	%	67,3	52,3	47,0	47,7	42,0	49,7		
Devletin Kars'ta fabrika sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?	Evet	N	40	116	96	143	47	442	0,565
		%	81,6	76,8	71,6	72,6	68,1	73,7	
	Kararsızım	N	1	16	16	21	8	62	
		%	2,0	10,6	11,9	10,7	11,6	10,3	
	Hayır	N	8	19	22	33	14	96	
		%	16,3	12,6	16,4	16,8	20,3	16,0	
	Toplam	N	49	151	134	197	69	600	
		%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Tablo 4. 10 incelendiğinde ankete katılanların eğitim düzeyi ile ifadelerine verdikleri cevaplar arasındaki ilişki görülmektedir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kafkas Üniversitesinin özelleştirilmesini ister misiniz?” ifadesine verilen cevaplar ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Devletin Kars'ta sanayi sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kars Belediyesi'nin vermiş olduğu hizmetlerinin bazı bölümleri özelleştirilmeli midir?” ifadesine verilen cevaplar ile

eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, ifadeye katılan ilköğretim mezunlarının oranı, ifadeye katılan diğer eğitim düzeylerinin oranından anlamlı derecede daha düşüktür. **H3 hipotezi kabul edilmiştir.**

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Özelleştirme ile işsizliğin belirli ölçüde azalacağını düşünüyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, ifadeye katılmayan ilköğretim mezunlarının oranı, ifadeye katılmayan diğer eğitim düzeylerinin oranından anlamlı derecede daha yüksektir. Eğitim düzeyi arttıkça da kararsız kalma oranı artmaktadır.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Yap-İşlet-Devret modeli hakkında bilginiz var mı?” ifadesine verilen cevaplar ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, eğitim düzeyi arttıkça yap-işlet-devret modelini bilen kişi oranı da artmıştır.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Yap-İşlet-Devret modeli Kars’a faydalı olabilir mi?” ifadesine verilen cevaplar ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, eğitim düzeyi arttıkça yap-işlet-devret modelinin faydalı olacağını belirten kişi oranı da artmıştır.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kars’ta Devletin vermiş olduğu hizmetlerde özelleştirme yapılmasını ister misiniz?” ifadesine verilen cevaplar ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p<0,05$).

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Devletin Kars’ta fabrika sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karanlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

4. 2. 6. Gelir Düzeyi ile İfadeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Tablo 4. 11: Gelir Düzeyi ile İfadeler Arasındaki İlişki (Ki-Kare)

		Gelir Düzeyi			Topla m	p
		750- 1500 TL	1500- 3000 TL	3000- 5000 TL		
Kars'ta sanayi faaliyetleri ve fabrikalaşma yöntemlerini ve sistemlerini yeterli buluyor musunuz?	Evet	N	7	5	1	13
		%	3,1	1,8	1,1	2,2
	Kararsız m	N	6	12	8	26
		%	2,6	4,2	9,0	4,3
	Hayır	N	215	266	80	561
		%	94,3	94,0	89,9	93,5
Kafkas Üniversitesinin özelleştirilmesini ister misiniz?	Evet	N	40	45	26	111
		%	17,5	15,9	29,2	18,5
	Kararsız m	N	29	40	11	80
		%	12,7	14,1	12,4	13,3
	Hayır	N	159	198	52	409
		%	69,7	70,0	58,4	68,2
Devletin Kars'ta sanayi sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?	Evet	N	164	207	60	431
		%	71,9	73,1	67,4	71,8
	Kararsız m	N	33	36	11	80
		%	14,5	12,7	12,4	13,3
	Hayır	N	31	40	18	89
		%	13,6	14,1	20,2	14,8
Kars Belediyesi'nin vermiş olduğu hizmetlerinin bazı bölümleri özelleştirilmeli midir?	Evet	N	106	144	44	294
		%	46,5	50,9	49,4	49,0
	Kararsız m	N	56	53	24	133
		%	24,6	18,7	27,0	22,2
	Hayır	N	66	86	21	173

		%	28,9	30,4	23,6	28,8	
Özelleştirme ile işsizliğin belirli ölçüde azalacağını düşünüyor musunuz?	Evet	N	83	69	18	170	0,004
		%	36,4	24,4	20,2	28,3	
	Kararsızım	N	58	67	23	148	
		%	25,4	23,7	25,8	24,7	
	Hayır	N	87	147	48	282	
		%	38,2	51,9	53,9	47,0	
Yapı-İşlet-Devret modeli hakkında bilginiz var mı?	Evet	N	77	164	71	312	0,000
		%	33,8	58,0	79,8	52,0	
	Kararsızım	N	41	29	6	76	
		%	18,0	10,2	6,7	12,7	
	Hayır	N	110	90	12	212	
		%	48,2	31,8	13,5	35,3	
Yap-İşlet-Devret modeli Kars'a faydalı olabilir mi?	Evet	N	80	134	53	267	0,001
		%	35,1	47,3	59,6	44,5	
	Kararsızım	N	89	78	20	187	
		%	39,0	27,6	22,5	31,2	
	Hayır	N	59	71	16	146	
		%	25,9	25,1	18,0	24,3	
Kars'ta Devletin vermiş olduğu hizmetlerde özelleştirme yapılmasını ister misiniz? (Devletçilik)	Evet	N	80	78	34	192	0,240
		%	35,1	27,6	38,2	32,0	
	Kararsızım	N	40	57	13	110	
		%	17,5	20,1	14,6	18,3	
	Hayır	N	108	148	42	298	
		%	47,4	52,3	47,2	49,7	
Devletin Kars'ta fabrika sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?	Evet	N	172	207	63	442	0,802
		%	75,4	73,1	70,8	73,7	
	Kararsızım	N	24	27	11	62	
		%					

	m	%	10,5	9,5	12,4	10,3
	N		32	49	15	96
Hayır	%		14,0	17,3	16,9	16,0
	N		228	283	89	600
Toplam	%		100,0	100,0	100,0	100,0

Tablo 4. 11 incelendiğinde ankete katılanların gelir düzeyi ile ifadelere verdikleri cevaplar arasındaki ilişkiye yer verilmiştir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kafkas Üniversitesinin özelleştirilmesini ister misiniz?” ifadesine verilen cevaplar ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Devletin Kars’ta sanayi sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kars Belediyesi’nin vermiş olduğu hizmetlerinin bazı bölümleri özelleştirilmeli midir?” ifadesine verilen cevaplar ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Özelleştirme ile işsizliğin belirli ölçüde azalacağını düşünüyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, ifadeye katılmayan 750-1500 TL aralığında geliri olan kişilerin oranı, ifadeye katılmayan diğer gelir aralığında olan kişilere göre anlamlı derecede daha düşüktür.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Yap-İşlet-Devret modeli hakkında bilginiz var mı?” ifadesine verilen cevaplar ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, gelir düzeyi arttıkça yap-işlet-devret modelini bilen kişi oranı da artmıştır.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Yap-İşlet-Devret modeli Kars’a faydalı olabilir mi?” ifadesine verilen cevaplar ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, gelir düzeyi arttıkça yap-işlet-devret modelinin faydalı olacağını belirten kişi oranı da artmıştır.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kars’ta Devletin vermiş olduğu hizmetlerde özelleştirme yapılmasını ister misiniz?” ifadesine verilen cevaplar ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p<0,05$).

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Devletin Kars’ta fabrika sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

4. 2. 7. Meslek İle İfadeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Tablo 4. 12: Meslek ile İfadeler Arasındaki İlişki (Ki-Kare)

		Meslek					Toplam	p
		Memur	İşçi	Esnaf	Öğrenci	Çiftçi		
Kars’ta sanayi faaliyetleri ve fabrikalaşma yöntemlerini ve sistemlerini yeterli buluyor musunuz?	Evet	N	6	5	1	1	0	13
		%	1,8	3,9	1,3	2,4	0,0	2,2
	Kararsızım	N	19	3	1	2	1	26
		%	5,7	2,3	1,3	4,8	6,3	4,3
	Hayır	N	309	120	78	39	15	561
		%	92,5	93,8	97,5	92,9	93,8	93,5
Kafkas Üniversitesinin özelleştirilmesini ister misiniz?	Evet	N	63	14	18	14	2	111
		%	18,9	10,9	22,5	33,3	12,5	18,5
	Kararsızım	N	40	11	19	9	1	80
		%	12,0	8,6	23,8	21,4	6,3	13,3
	Hayır	N	231	103	43	19	13	409
		%	69,2	80,5	53,8	45,2	81,3	68,2
Devletin Kars’ta sanayi sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?	Evet	N	227	89	69	34	12	431
		%	68,0	69,5	86,3	81,0	75,0	71,8
	Kararsızım	N	43	25	7	4	1	80
		%	12,9	19,5	8,8	9,5	6,3	13,3
	Hayır	N	64	14	4	4	3	89
		%	19,1	10,5	3,1	4,0	2,5	11,2

		%	19,2	10,9	5,0	9,5	18,8	14,8	
Kars Belediyesi'nin vermiş olduğu hizmetlerinin bazı bölümleri özelleştirilmeli midir?	Evet	N	191	55	22	22	4	294	0,000
		%	57,2	43,0	27,5	52,4	25,0	49,0	
	Kararsızım	N	65	24	23	16	5	133	
		%	19,5	18,8	28,8	38,1	31,3	22,2	
	Hayır	N	78	49	35	4	7	173	
		%	23,4	38,3	43,8	9,5	43,8	28,8	
	Evet	N	93	39	23	14	1	170	
		%	27,8	30,5	28,8	33,3	6,3	28,3	
Özelleştirme ile işsizliğin belirli ölçüde azalacağını düşünüyor musunuz?	Kararsızım	N	86	27	15	19	1	148	0,001
		%	25,7	21,1	18,8	45,2	6,3	24,7	
	Hayır	N	155	62	42	9	14	282	
		%	46,4	48,4	52,5	21,4	87,5	47,0	
	Evet	N	212	39	31	23	7	312	
		%	63,5	30,5	38,8	54,8	43,8	52,0	
	Kararsızım	N	38	26	7	4	1	76	
		%	11,4	20,3	8,8	9,5	6,3	12,7	
Yapı-İşlet-Devret modeli hakkında bilginiz var mı?	Hayır	N	84	63	42	15	8	212	0,000
		%	25,1	49,2	52,5	35,7	50,0	35,3	
	Evet	N	178	44	25	14	6	267	
		%	53,3	34,4	31,3	33,3	37,5	44,5	
	Kararsızım	N	99	50	20	17	1	187	
		%	29,6	39,1	25,0	40,5	6,3	31,2	
	Hayır	N	57	34	35	11	9	146	
		%	17,1	26,6	43,8	26,2	56,3	24,3	
Kars'ta Devletin vermiş olduğu hizmetlerde özelleştirme yapılmasını ister	Evet	N	105	39	29	17	2	192	0,001
		%	31,4	30,5	36,3	40,5	12,5	32,0	
	Kararsızım	N	76	16	7	11	0	110	
		%							
	Evet	N	105	39	29	17	2	192	
		%	31,4	30,5	36,3	40,5	12,5	32,0	
	Kararsızım	N	76	16	7	11	0	110	
		%							

misiniz? (Devletçilik)	%	22,8	12,5	8,8	26,2	0,0	18,3	
	N	153	73	44	14	14	298	
Hayır	%	45,8	57,0	55,0	33,3	87,5	49,7	
	N	227	91	72	37	15	442	
Evet	%	68,0	71,1	90,0	88,1	93,8	73,7	
	N	40	15	3	3	1	62	
Kararsızım	%	12,0	11,7	3,8	7,1	6,3	10,3	0,001
	N	67	22	5	2	0	96	
Hayır	%	20,1	17,2	6,3	4,8	0,0	16,0	
	N	334	128	80	42	16	600	
Toplam	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Tablo 4. 15 incelendiğinde ankete katılanların meslek durumları ile ifadelere verdikleri cevaplar arasındaki ilişki incelenmiştir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kafkas Üniversitesinin özelleştirilmesini ister misiniz?” ifadesine verilen cevaplar ile meslek arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, işçi ve çiftçiler Kafkas Üniversitesi’nin özelleşmesini istemez iken öğrenciler özelleşmesini istemektedir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Devletin Kars’ta sanayi sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile meslek arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, ifadeyi destekleyen esnaf ve öğrencilerin oranı, ifadeyi destekleyen diğer meslek gruplarının oranından anlamlı derecede daha yüksektir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kars Belediyesi’nin vermiş olduğu hizmetlerinin bazı bölümleri özelleştirilmeli midir?” ifadesine verilen cevaplar ile meslek arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,05$). Buna göre, ifadeyi destekleyen memur ve öğrencilerin oranı, ifadeyi destekleyen diğer meslek gruplarının oranından anlamlı derecede daha yüksektir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Özelleştirme ile işsizliğin belirli ölçüde azalacağını düşünüyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile meslek arasında

anlamli bir iliski bulunmaktadir ($p<0,05$). Buna göre, ifadeyi desteklemeyen çiftçilerin oranı, ifadeyi desteklemeyen diğer meslek gruplarının oranından anlamli derecede daha yüksektir. **Buna göre H1 hipotezi kabul edilmiştir.**

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Yapı-İşlet-Devret modeli hakkında bilginiz var mı?” ifadesine verilen cevaplar ile meslek arasında anlamli bir iliski bulunmaktadir ($p<0,05$). Buna göre, Yap-İşlet-Devret modeli hakkında bilgisi olan memur ve öğrencilerin oranı, diğer meslek gruplarının oranından anlamli derecede daha yüksektir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Yap-İşlet-Devret modeli Kars’a faydalı olabilir mi?” ifadesine verilen cevaplar ile meslek arasında anlamli bir iliski bulunmaktadir ($p<0,05$). Buna göre, Yap-İşlet-Devret modelinin faydalı olacağını düşünen memurların oranı, diğer meslek gruplarının oranından anlamli derecede daha yüksektir. Yap-İşlet-Devret modelinin faydalı olmayacağını düşünen çiftçilerin oranı ise, diğer meslek gruplarının oranından anlamli derecede daha yüksektir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Kars’ta Devletin vermiş olduğu hizmetlerde  zelleştirme yapılmasını ister misiniz?” ifadesine verilen cevaplar ile meslek arasında anlamli bir iliski bulunmaktadir ($p<0,05$). Buna göre, ifadeye katılmayan memur ve öğrencilerin oranı, ifadeye katılmayan diğer meslek gruplarının oranından anlamli derecede daha yüksektir.

Uygulanan Ki-kare testi sonucunda, “Devletin Kars’ta fabrika sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz?” ifadesine verilen cevaplar ile meslek arasında anlamli bir iliski bulunmaktadir ($p<0,05$). Buna göre, ifadeyi destekleyen memur ve işçilerin oranı, ifadeyi destekleyen diğer meslek gruplarının oranından anlamli derecede daha düşüktür.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sanayi üretiminde gelişimin sağlanması ülkelerin ulaşmak istediği nihai amaçlar arasında yer almaktadır. Hedeflenen amaca ulaşmak çoğu zaman devletin esas görevi olarak görülmektedir. Devletler bu görev doğrultusunda bir mal veya hizmetin ithal edilmesi yerine ülke içinde üretilmesini teşvik ederek çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar doğrultusunda ülke içi üreticilerin korunması için çeşitli kanun ve teşviklerin gerekliliği söz konusudur. Özelleştirme de bu teşviklerden birisidir.

Değişen zaman ve gelişen iktisadi piyasalar devletin ekonomide rolünün azalmasını, bireysel faaliyetlerde katılımın artmasını gerekli kılmaktadır. Bu bakımdan özelleştirme uygulamalarının yaygınlık kazanması kaçılmaz olmuştur.

Ele aldığımız çalışma neticesinde Kars ilinde yaşayan vatandaşlara yönelik bir anket hazırlanmıştır. Hazırlanan ankette Kars ili baz alınarak ankete katılanlara özelleştirme ve devlet teşviklerine yönelik sorular sorulmuştur. Yapılan analiz neticesinde Kars'ta yaşamakta olan vatandaşların bir kısmının özelleştirme uygulamalarından habersiz olduğu, bir kısmının devletin ürettiği mal ve hizmetlerden memnun olmadığı görülmektedir. Bu sebeple çalışma, özelleştirme uygulamasına giden kuruluşlara, devlet teşviklerinden habersiz olan vatandaşlara ve sonraki akademik çalışmalara yol gösterici nitelikte sonuçlar doğurmaktadır

Gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre ankete katılan vatandaşların %68,3'ü sunulan teşvikleri yetersiz bulmaktadır. Katılımcıların %93,5'i sanayileşmeyi yetersiz görmektedir. %67,2'si ise alt yapı hizmetlerini yetersiz bulmaktadır. Çalışma neticesinde katılımcıların bu yönlü cevapları Kars ilinin yaşanabilir şehirler seviyesinden uzak olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca çalışma çağındaki nüfusun fazla istihdam olanaklarının ise sınırlı olması çalışma sonucunu destekler niteliktedir.

Yaygın olarak devletçe sunulan hizmetlerin yetersiz olduğu görüşü hâkim ise de sanayileşme, yatırım desteği ve bayan girişimci sayısının artışı için yine devletin aktif görev alması düşüncesi yaygındır.

Karşılaşılan sorunların giderilmesi ve vatandaşların görüşleri doğrultusunda faydalı bir özelleştirme uygulamasının gerçekleştirilmesi için bir takım önerilerde bulunmak faydalı olacaktır.

1. İlin uygun coğrafi değeri gereğince Kars'ta yaşayan vatandaşlara tarımsal üretimi arttırıcı yönde teşvikler sunulmalıdır.
2. Yetersiz görülen sanayileşme oranını arttırmak için uygun yatırım alanları sağlanmalı fabrikasyona yönelik uygun sistemler geliştirilmelidir.
3. Birçok şehrin gelişimine katkı sağlayan üniversiteleşme düzeyi arttırılmalı, şehri cazip hale getirmek için vakıf üniversitelerinin kurulması sağlanmalıdır. Aynı zamanda üniversite, sanayi işbirliği sağlanmalıdır.
4. Bayan girişimcilere yönelik teşvikler arttırılmalı ve bu teşviklere ulaşım kolaylaştırılmalıdır.
5. Mevcut bulunun Kafkas Üniversitesi bünyesindeki bölüm sayısı arttırılarak öğrenci mevcudu arttırılmalıdır.
6. Devlet sanayi sektöründe ilk adımı atarak tesisler kurmalı, bu tesisleri özelleştirme yöntemi ile vatandaşların katılımına açmalıdır. Bu vasıta ile sermayeyi tabana yaymayı amaç edinmelidir. YİD'in Kars'ta uygulanabilmesi için yeterli sermaye yoktur.
7. Temel geçim kaynaklarında olan hayvancılığın uygun bir şekilde yapılması için yem sektörünün denetim altında olması, hayvan yemi sağlanması hususunda besiciye destek olunması gerekmektedir.
8. Geçmiş yıllarda faal durumda olan süt fabrikası tekrar aktif hale getirilmeli ve özelleştirilmesi yapılarak süt toplayıcıların usulleri ile işleyişi sağlanmalıdır.
9. Yetersiz bulunan alt yapı hizmetleri ile yetersiz olan bazı belediye faaliyetleri uygun koşullarda özel firmalara devredilerek, belediye tarafından denetimi yapılmalıdır.
10. Özel sektörde girişimciliği arttırmak için mesleki kurs, meslek edindirme ve yeni iş kolu oluşturmayı özendirecek kurs ve seminerler düzenlenmelidir.
11. Kamuda istihdam edilenlerin faydalandığı haklar özel sektör çalışanlarına da sunulmalıdır. Bilhassa özelleştirilen kuruluşlarda çalışanların iktisadi ve sosyal hakları gözetilmelidir.

12. Yap-işlet-devret modelinin Kars için faydalı olabileceğini düşünen vatandaşların görüşleri dikkate alınarak iktisadi hamleler yapılmalıdır.
13. Kars ilinde destek verici kuruluşlar olarak hizmet veren SERKA, KOSGEB, Tarım İl Kooperatifi, TKDK gibi kuruluşların daha aktif çalışması sağlanmalıdır.
14. Şehir içi ulaşımaya yönelik hizmet vermesi için özel sektöre tahsis edilen halk otobüslerine yönelik etkin kontrollerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Dolmuş şoförlerinin gerekli kursları alması için özelleştiren kuruluş olarak belediyenin aktif rol alması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, G. (1986). “KİT’ler ve Özelleştirilmeleri”, Atatürk Üniversitesi SBF Dergisi, 41(1), ss.449-466.
- AKTAN, C. C. (1994). KİT Yeniden Yapılandırma ve Özelleştirme Stratejisi, Ankara: TİSK inceleme Yayınları, TİSK Yay. NO:139.
- AKTAN, C. C. (1992). “Özelleştirmede Kupon Yöntemi”, Maliye Yazıları, Sayı: 36, s.22-29.
- AKTAN, C. C. (1993). “Çağdaş Liberal Düşünce Okulları ve Hayek”, Türkiye Günlüğü, Sayı 23, ss.72-82.
- AKTAN, C. C. (1993). Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine Özelleştirme, Ankara: Takav Matbaası.
- ALKİN, E. (1996). Özelleştirme, Türkiye’de Özelleştirme, İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- ALKİN, E. (1980). Uluslar arası Ekonomik İlişkiler, İstanbul: Güryay Matbaası.
- ALPER, Y. (1994). İktisadi Amaçları ve Sosyal Sonuçlarıyla Özelleştirme, Ankara: Sağlık-İş Yayınları.
- ALTUNIŞIK, R. (2010).. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- AMBROSE, W. HENNEMEYER, P. R. and CHAPON J. P. (1990). Privatizing Telecommunications Systems: Business Opportunities in Developing Countries, The World Bank Paper, No: 10.
- ARSLAN, H. (2000). Küreselleşmenin Emek Üzerindeki Etkileri ve Seçenek Sorunu, Ankara: İmge Kitabevi.
- ATASOY V. (1993). Türkiye’de KİT ve Özelleştirme Sorunu, Ankara: Nurol Matbaacılık.
- BAHŞI, G. C. (1988). “Yap-İşlet-Devret (Bot) Modeli ve Türkiye Uygulaması”, ISO Dergisi, s.33-34.
- BAKİ, Ü. (2008). “Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Kars İlinin Ekonomik Kaynaklarının Değerlendirilmesi: Turizm Sektörü Örneği”, *Kafkas Üniversitesi SBE*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.30.

- BAL, H. (1990). Gelişme Sürecinde Dış Finansman Kullanımı ve Türkiye, Ankara: TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı.
- BORATAV, K. Türkiye’de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT’ler, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- CEVİZOĞLU, H. (1986). Türkiye’nin Gündeminde Özelleştirme, İstanbul: İlgi Yayıncılık.
- CEVİZOĞLU, H. (1998). Özelleştirme, İstanbul: Beyaz Yayınları.
- CEYLAN, A. (1994). Özelleştirme, Ankara: Önder Matbaa.
- COŞKUN, İ. (1998). “Yap-İşlet-Devret/Yap-İşlet Modelleri ve Yabancı Sermaye”, Yaklaşım Dergisi, Sayı: 67, Temmuz, ss.4-56.
- CUSTER, A. (1990). The Build, Operate and Transfer (BOT), *Approach to Infrastructure Projects in Developing Countries*, The World Bank, s.42,45.
- ÇAL, S. (1998). “İmtiyaz ve Kamu Hizmeti Kavramlarına Analitik Yaklaşım: Enerji Sektörü ve Hukuki Sorunlar”, Finans Dünyası Dergisi, ss.151-194.
- ÇOLAK, H. (2000). “Özelleştirme ve Yap-İşlet-Devret Modeli”, *T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s. 95
- DEMİR, O. (2000). “Özelleştirmenin Gerekçeleri ve Engelleri”, Erzurum Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 14(1), ss.11-31.
- DEMİRCİ, Z. (1996). “Yap-İşlet-Devret Projeleri”, Yaklaşım Dergisi İnşaat Özel Sayısı, Sayı: 43, Temmuz 1996, ss.86-123.
- DERDİYOK, T. (1995). “Yap-İşlet-Devret Modeli”, Yaklaşım Dergisi, 1995, Yıl: 1, Sayı: 9, ss.92-117.
- DİLİK, S. (1982). “Halk Hisse Senetleri Yoluyla Kamu İşletmelerinin Özelleştirilmesi”, Ankara Ü. SBF Dergisi, 37(1-2), ss.129-140.
- DOĞAN, Y. (1993). KİT ve Özelleştirme, İzmir: Fakülteler Kitabevi.
- DRUCKER, P. F. (1991). Yeni Gerçekler, (Çev: Birtane Karanakçı), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- DUMAN, B. ve ŞİKOĞLU, F. (2002). Şeker Sanayi ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları, Ankara: Şeker-İş Yayınları, yayın no: 101.
- ERDOĞAN, M. (1993). Liberal Toplum Liberal Siyaset, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- ERSOY, A. (1990) İktisadi Teoriler ve Düşüncelerin Gelişme Tarihi, 2. Baskı İzmir: Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi Yayınları.

- GÜNAL, V. (1986). Sermaye Piyasası Hukuku, Ankara: SPK Yayınları.
- GÜROL, M. A. (1987). “Bir Özelleştirme Yöntemi Çalışanların Sermayeye Ortaklığı ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1987, s.6.
- HANKE, S. H. (1986) “The Privatization Option; An Analysis”, Economic Impact, Number:55, London, 1986, s.17.
- HAYEK, F. A. (1974). “The Pretence of Knowledge”, *Austrian Economics Volume I*, ss.139-149.
- HAYEK, F. A. (1979). “Toward a Free Market Monetary System”, *The Journal of Liberton Studies* III, 3(1), ss.239-255.
- HAYEK, F. A. (1980). “Individualism: True and False”, *Individualism and Economic Order U.S.A*, The University of Chicago Pres, s.20.
- HAYEK, F. A. (1990). *The Constitution of Liberty*, Reprinted by Routledge.
- İŞIKLI, A. (1990). “Özelleştirme ve Sendikalar”, *Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Sempozyumu*, Ankara, 1990, s.47.
- KADYROV, H. (2003). “Projelerin Finansmanında Yap-İşlet-Devret Modeli”, *Ankara Üniversitesi SBE*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara, 2003, s.28.
- KAFAOĞLU, A. B. (1994). *KİT Gerçeği ve Özelleştirme*, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- KALÇA, A. VE KARAYILMAZLAR E. (1998). “Yap-İşlet-Devret (YİD) Modeli ve Türkiye Uygulamaları”, *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, yıl:35, Mayıs 1998, ss. 2-23.
- KAPUR, A. (1995). *Airport Infrastructure: The Emerging Role of the Private Sector* (Washington, D.C.: World Bank Technical Paper No: 313, The World Bank), s. 18.
- KARLUK, R. S. *Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim-Yapısal Değişim*, 3. basım, İstanbul: Beta Yayınları.
- KAZGAN, G. (1984). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KIR, Y. (1993). “Sosyal Özelleştirme Politikası”, *İşletme ve Finans Dergisi*, 8(90), ss.30-34.

- KİLCİ, M. (2004). “Başlangıcından Bugüne Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları”, T.C. DPT, Yılık Programlar Ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, s.7.
- LIOU D. DONALD, (1997). “Borricades on The Roads”, Civil Engineering, Vol: 67, Issue: 4, s. 65.
- MALHOTRA K. A. (1997). ”Private Participation in Infrastructure Lessons from Asia’s Power Sector”, Finance & Development, A quartely Publication of The International Monetary Fund and The World Bank, s. 35.
- MILTON and FRIEDMAN, R. (1980). “Free to Choose”, A Personal Statement, Penguin Boks.
- ÖZELLEŞTİRME İDARESİ BAŞKANLIĞI. (2007). Türkiye’de Özelleştirme, Ankara: ÖİB Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Yayını.
- ÖZGÜVEN, A. (1975). İktisat İlmine Giriş, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Yayın No:345.
- PETROL-İŞ. (1989). Özelleştirme Üzerine, İstanbul: Petrol-İş Yayınları.
- RAJAN A. Thillai and RANGANATHAN V. Port, (1997). “Issues of Structure for Project Financing”, International Project Finance , Issue 122, June 4, s.47.
- SAMUELSON, P. A. (1978). İktisat, (Çev: Demir Demirgil), İstanbul: Menteş Kitabevi.
- SAVAŞ, E. S. (1999), Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarı: Özelleştirme, (Çev: Ergün Yener), Ankara: Milli Prodüktive Merkezi Yayınları.
- SELİK, M. (1974). 100 Soruda İktisadi Doktrinler Tarihi, 2. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- SEYİDOĞLU, H. (1994). Uluslararası Finans, 1. Baskı, İstanbul: Gizem Yayınları.
- SUIÇMEZ, H. ve YILDIRIM, Ş. (1993). Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları, Ankara: Milli Prodüktive Merkezi Yayınları.
- ŞENYÜZ, D. (1997). “ Yap İşlet Devret Modeli ve Vergilemeye İlişkin Bazı Hususlar”, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı: 110, ss.101-124.
- TAM M. C. (1995). ”Features of Power Industries in Southeast Asia: Study of Build-Operate-Transfer Power Projects in China”, International Journal of Project Management, Vol.13, No:5, s.305.
- TEKEOĞLU, M. (1993). İktisadi Düşünceler Tarihi, Adana: Solan yayıncılık.

- THOMAS, M. (1998). "The Pressures of Project Finance", China Business Review, Vol:25, Issue 2, ss.1-27.
- TOBB. (1993). Özelleştirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: TOBB Yayınları, No:273.
- TÜSİAD, (1992). Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları, İstanbul: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği Yayınları, Yayın No:148.
- TÜSİAD, (1986). Özelleştirme KİT’lerin Halka Satışında Başarı Koşulları, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları.
- UĞURAL, T. M. (1997). "Kamu Ortaklığı Fonu Kaynaklı Altyapı Yatırımlarının Finansmanı ve Mevcut Projelerin Tamamlanmasında Alternatif Bir Finansman Yöntemi Olarak Yap-İşlet-Devret", *T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Kamu Finansmanı Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi*, Ankara, s.83-86.
- UNIDO, (1997). Transfer of Technology and Capability Building, (Vienna: Trading Modules of BOT Programme Infrastructure Development Through BOT Projects Seminar, Incooperation with the Economic Development Institute), s. 1,2.
- UNIDO. (1997). The Bot Strategy (Vienna: Trading Modules of BOT Programme Infrastructure Development Through BOT Projects Seminar, Incooperation with the Economic Development Institute, s. 6.
- VEGA, Arturo O. (1997). "Risk Allocation in Infrastructure Financing", Journal of Project Finance, New York, s. 38.
- YAY, T. (1993) "F.A.Hayek’in İktisat Anlayışı", Hayak’te Serbest Piyasa Ekonomisi ve Özgür Toplum İçinde, ANAP Bilimsel Yayınlar Dizisi 3, Ankara, 1993, s.154.
- YAY, T. (1993). F.A. Hayek’te İktisadi Düşünce, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- YAYLA, A. (1993). Özgürlük Yolu-Hayek’in Sosyal Teorisi, Ankara: Turhan Kitabevi.
- YEŞİLADA, H. C. (1993). "Türkiye’de Özelleştirme ve Planlanan Özelleştirmeler", İSO Dergisi, sayı: 333, s2-25.
- YILMAZ, E. (1996). "Türkiye’de Elektrik Enerjisi Sektöründe Özelleştirme Nedenleri, Uygulamalar ve En Uygun Özelleştirme Seçeneği Araştırması",

Ekonomik Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼, Araştırma ve İnceleme Dizisi, No: 3, s.26.

ZENGİN, E. (1999). Yerel Yönetimlerde Özeleştirme, Konya: Mimoza Basım Yayım.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kars İli Tarımsal Yatırım Rehberi, Şubat 2013, s.8. http://www.taryat.gov.tr/haritalar/il_yatirim_rehberleri/kars.pdf (17.06.2013)

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kars İli Tarımsal Yatırım Rehberi, Şubat 2013, s.8. http://www.taryat.gov.tr/haritalar/il_yatirim_rehberleri/kars.pdf (17.06.2013)

<http://www.karsosb.org.tr/kars-osb/kars-osb-kapasite-durumu.html>. (01.12.2014)

<http://www.karsosb.org.tr/kars-osb/kars-osb-kapasite-durumu.html>. (01.12.2014)

http://www.mta.gov.tr/v2.0/turkiye_maden/maden_potansiyel_2010/kars_madenler.pdf. (03.12.2014)

http://www.mta.gov.tr/v2.0/turkiye_maden/maden_potansiyel_2010/kars_madenler.pdf. (03.12.2014)

İMRE, E. “Türkiye’de Yap-İşlet-Devret Modeli: Yasal Çatısı, Uygulaması”, http://www.ydk.gov.tr/seminerler/turkiyede_yid_modeli.html, (Erişim: 11.09.2014).

Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <http://www.karskulturturizm.gov.tr/belge/1-33821/genel-bilgiler.html> (20.06.2013).

Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <http://www.karskulturturizm.gov.tr/belge/1-33821/genel-bilgiler.html> (20.06.2013).

Kars Valiliğı Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Kars İli Çevre Durum Raporu, 2011, s.198. http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/kars_icdr2011.pdf (01.06.2013)

Kars Valiliğı Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Kars İli Çevre Durum Raporu, 2011, s.198. http://www.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/kars_icdr2011.pdf (01.06.2013)

Kars Valiliği, http://www.kars.gov.tr/kars_hayvancilik.htm (17.06.2013)

Kars Valiliği, http://www.kars.gov.tr/kars_hayvancilik.htm (17.06.2013)

Kars Valiliği, http://www.kars.gov.tr/kars_ulasim.htm (16.06.2013).

Kars Valiliği, http://www.kars.gov.tr/kars_ulasim.htm (16.06.2013).

Kars Valiliği, http://www.kars.gov.tr/kars_ulasim.htm (17.06.2013).

ÖİB, http://www.oib.gov.tr/baskanlik/yasal_çerçeve.html, Erişim: 13.09.2014).

ÖİB, <http://www.oib.gov.tr> (Erişim Tarihi 03.05.2014).

ÖİB, http://www.oib.gov.tr/baskanlik/yasal_çerçeve.html, (Erişim Tarihi: 11.09.2014).

Serhat TV Haber Ajansı, <http://www.serhattv.com.tr/haber/165837/obsidyen-tasi-kursu-basladi.html> (03.12.2014).

Serhat TV Haber Ajansı, <http://www.serhattv.com.tr/haber/165837/obsidyen-tasi-kursu-basladi.html> (03.12.2014).

SERKA, <http://www.serka.gov.tr/bolgemiz/kars/kars-gezilecek-yerler-55.html> (02.12.2014).

SERKA, <http://www.serka.gov.tr/bolgemiz/kars/kars-gezilecek-yerler-55.html> (02.12.2014).

SERKA, <http://www.serka.org.tr/kars.asp> (19.06.2013)

SERKA, <http://www.serka.org.tr/kars.asp> (19.06.2013)

SERKA, Kars Stratejik Gelişme Raporu, Ankara 2008, s.11-13.

<http://www.serka.gov.tr/store/file/common/b17a25e184e98a6f718a2640cef9d6c4.pdf> (16.06.2013).

SERKA, Kars Stratejik Gelişme Raporu, Ankara 2008, s.11-13.

<http://www.serka.gov.tr/store/file/common/b17a25e184e98a6f718a2640cef9d6c4.pdf> (16.06.2013).

TUİK, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul> (17.06.2013).

TUİK, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/hayvancilikapp/hayvancilik.zul> (17.06.2013).

TUİK, <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/KARS.pdf> (16.06.2013).

TUİK, <http://www.tuik.gov.tr/ilGostergeleri/iller/KARS.pdf> (16.06.2013).

EKLER

EK.1: Anket Formu

YAP İŞLET DEVRET MODELİNE GÖRE DEVLETÇİLİK POLİTİKASINA BAKIŞ AÇILARI VE BEKLENTİLERİNİN İNCELENMESİ

KARS UYGULAMA ÖRNEĞİ

NOT: Bu anket Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yapmakta olduğum yüksek lisans tez araştırması için hazırlanmıştır. Cevaplandıracağınız anket tamamen profesyonel ölçülerle değerlendirilecek, bilimsel amaçlar için kullanılacak ve hiçbir firma ile paylaşılmayacaktır. Anketlerdeki bilgilerin değerlendirilmesin de gizlilik esas alınacaktır. Bu nedenle kişisel görüşlerinizi samimi bir şekilde yansıtarak anket soru formunun doldurulmasına yardımcı olmanızı bekliyorum. Sizlerin soruları dikkatli okuyarak vereceğiniz yanıtlar çalışmanın amacına ulaşmasında büyük önem arz etmektedir. Çalışmaya katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederim.

T.C. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı

Yukarıdaki açıklamayı göz önünde bulundurarak lütfen aşağıdaki sorulara size uygun olan seçeneğe göre işaretleme yapınız.

Adı:

Soyadı:

Cinsiyet: Erkek () Kadın () **Yaşınız:**

Eğitim Durumu: İlköğretim () Lise () Ön Lisans () Lisans () Lisansüstü ()

Aylık Gelir Durumunuz: 750-1500TL () 1500-3000TL () 3000-5000TL ()

Mesleğiniz:.....

	<i>Evet</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Hayır</i>
1-)Kars'ta verilen girişimcilik ve tarımsal destekçilik teşviklerini yeterli buluyor musunuz ?			
2-)Kars'ta sanayi faaliyetleri ve fabrikalaşma yöntemlerini ve sistemlerini yeterli buluyor musunuz ?			
3-)Kars'ta devlet hastanelerinin yanında özel hastanelerin de olmasını ister misiniz ?			
4-)Kars'ta vakıf üniversitelerinin açılmasını ister misiniz ?			
5-)Kafkas Üniversitesinin özelleştirilmesini ister misiniz ?			
6-)Devletin köy ve kentlerde özellikle bayan girişimcilerin çoğaltılması için kurslar vermesini ister misiniz ?			

7-)Kars'taki üniversitede okuyan öğrenci sayısının çoğaltılmasını ister misiniz ?			
8-)Devletin Kars'ta sanayi sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz ?			
9-)Devletin Kars'taki yem sektörüne müdahil olmasını ister misiniz ?			
10-)Devletin Kars'taki süt ve süt ürünlerine müdahaleci olmasını ister misiniz ?			
11-)Kars Belediyesi'nin altyapı hizmetlerini yeterli buluyor musunuz ?			
12-)Kars Belediyesi'nin vermiş olduğu hizmetlerinin bazı bölümleri özelleştirilmeli midir ?			
13-)Özelleştirme ile işsizliğin belirli ölçüde azalacağını düşünüyor musunuz ?			
14-)Kars'ta özel sektör girişimciliğini teşvik etmek için kişilere mesleki kurslar verilmesini ister misiniz ?			
15-)Özel sektör çalışma bakımından kamu sektörüne göre daha rahattır diyebilir miyiz ?			
16-)Özel sektör kamu sektörüne göre çalışma standartları ve gelir bakımından daha mı iyidir?			
17-)Yapı-İşlet-Devret modeli hakkında bilginiz var mı ?			
18-)Yap-İşlet-Devret modeli Kars'a faydalı olabilir mi ?			
19-)Aşağıdaki destek kuruluşlarından ekonomik açıdan hiç faydalandınız mı ? (Serhat Kalkınma Ajansı , Tarım il kooperatifi)			
20-)Kars'ta Devletin vermiş olduğu hizmetlerde özelleştirme yapılmasını ister misiniz ? (Devletçilik)			
21-)Kafkas Üniversitesi'nde sağlıklı bir eğitim için ulaşım ve taşımacılık hizmetlerinde rekabetin artırılabilmesi için özelleştirmeye gidilmesini destekliyor musunuz ?			
22-)Devletin Kars'ta fabrika sektöründe girişimciliği başlatıp, maliyetinin altında Karşlı girişimcilere devretmesi yöntemini destekliyor musunuz ?			